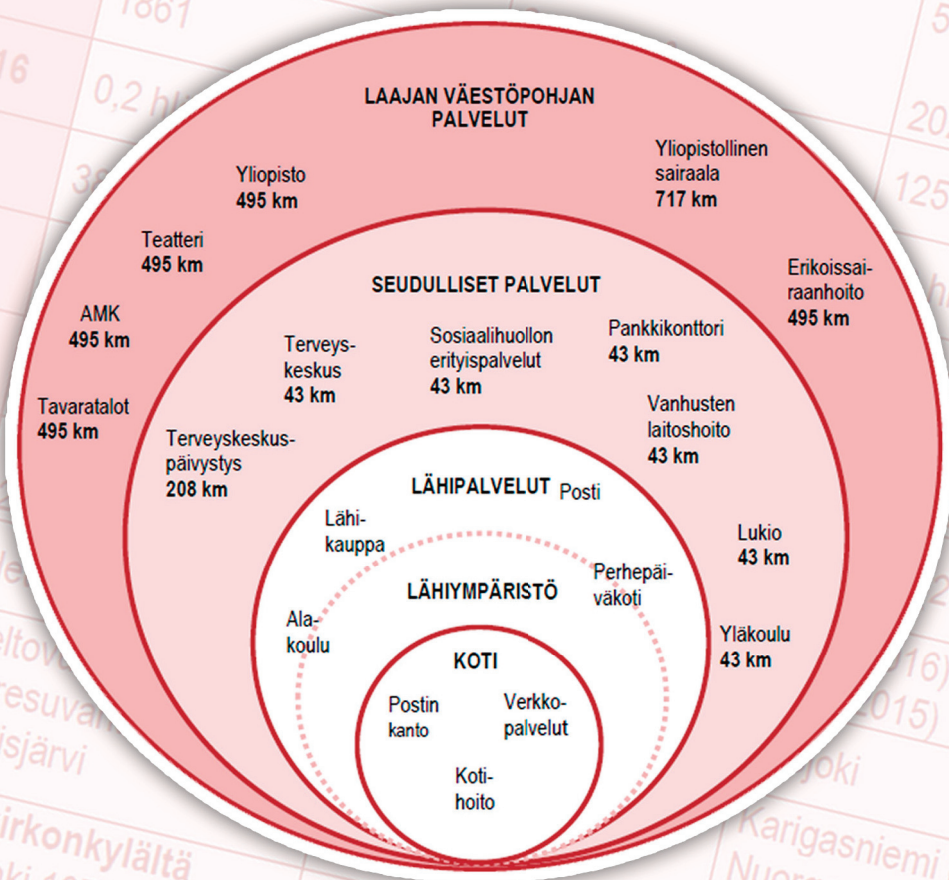

E-hyvinvointipalveluiden nykytila ja tulevaisuus Enontekiön, Inarin ja Utsjoen kunnissa

"...ne antaa kuitenkin enemmän mahdollisuuksia..."

Palveluetaisyysympyrä Utsjoen kunnan Nuorgamin kylän asukkaan näkökulmasta

**E-hyvinvointipalveluiden nykytila ja tulevaisuus Enontekiön,
Inarin ja Utsjoen kunnissa**

Hanne Lappi

E-hyvinvointipalveluiden nykytila ja tulevaisuus Enontekiön, Inarin ja Utsjoen kunnissa

”...ne antaa kuitenkin enemmän mahdollisuuksia...”

Sarja B. Tutkimusraportit ja kokoomateokset 22/2018

© Lapin ammattikorkeakoulu ja tekijät

ISBN 978-952-316-270-9 (pdf)
ISSN 2489-2637 (verkkajulkaisu)

Lapin ammattikorkeakoulun julkaisuja
Sarja B. Tutkimusraportit ja kokoomateokset
22/2018

Kirjoittaja: Hanne Lappi
Kansikuva: Leena Viinamäki & Janette Mäkipörhölä
Taitto: Lapin AMK, viestintäyksikkö

Lapin ammattikorkeakoulu
Jokiväylä 11 C
96300 Rovaniemi

Puh. 020 798 6000
www.lapinamk.fi/julkaisut

Lapin korkeakoulukonserni LUC
on yliopiston ja ammattikorkeakoulun strateginen yhteenliittymä.
Konserniin kuuluvat Lapin yliopisto
ja Lapin ammattikorkeakoulu.
www.luc.fi

ESIPUHE

Hanne Lappi sosionomi (ylempi AMK) -tutkintoon kuuluva opinnäytetyö liittyy maa- ja metsätalousministeriön rahoittamaan Lapin ja Vaasan yliopistojen sekä Lapin ammattikorkeakoulun toteuttamaan Digikansalaisuus ja palveluiden saavutettavuus maaseudulla -hankkeeseen¹ (Viinamäki ym. 2017). Hankkeen akateemisenä johtajana toimi professori *Antti Syväjärvi* sekä tutkijoina *Ville Kivivirta*, *Arto Selkälä* ja *Asko Suikkanen* Lapin yliopistosta, *Leena Viinamäki* Lapin ammattikorkeakoulusta ja *Olli Voutilainen* Vaasan yliopistosta. Digikansalaisuus ja palveluiden saavutettavuus maaseudulla -hankkeessa selvitettiin internetperustaista asiointia Lapin, Pohjanmaan ja Pohjois-Karjalan maakunnissa niin digipalveluja käyttävien kansalaisten kuin niitä tuottavien viranomaistenkin näkökulmista.

Hanne Lappi tarkastelee opinnäytetyössään digitalisaatiota verraten vähän tutkittua saamelaisnäkökulmasta huomioiden myös pitkien asiointimatkaetäisyyksien merkityksen, kun Suomen pohjoisimmissa kunnissa asuvat valitsevat asiointikanaviaan. Opinnäytetyön tulosten mukaan etäisyyksistä riippumattomat verkkopalvelut lisäävät onnistuneimmillaan sekä palveluiden saatavuutta ja saavutettavuutta että ihmisten osallisuutta ja yhteisöllisyyttä. Internetperustaisten asiointiportaalien kehittämisen ja ylläpitämisen haasteet liittyvät palveluiden tasa-arvoisen saavutettavuuden kannalta etenkin saamelaisten kotiseutualueella puhuttaviin kolmeen saamenkieleen (*inarinsaame*, *koltansaame* ja *pohjoissaame*) ja pitkiin välimatkoihin. Niiden lisäksi saamelaisalueen hyvinvointipalveluiden digitalisoimiselle ja digisaamelaisuuden toteutumiselle laajemminkin asettavat omat reunaehdonsa myös Enontekiön, Inarin ja Utsjoen kuntien väestörakenne ja sen ennakoitu kehitys, jonka mukaan alueella asuu (lähi)tulevaisuudessa aiempaa iäkkäämpiä ihmisiä.

¹ Viinamäki, L. & Kivivirta, V. & Selkälä, A. & Voutilainen, O. & Syväjärvi, A. & Suikkanen, A. 2017. ... ajasta ja paikasta riippumatta ... Digikansalaisuus ja palveluiden saavutettavuus maaseudulla –hankkeen loppuraportti. LAPIN AMKIN JULKAISUJA. Sarja A. Referee-tutkimukset 1/2017. <http://www.theseus.fi/handle/10024/137218>.

Internetin hyödyntämisen asiointikanavana on todettu sekä Suomessa että muualla olevan vähäisintä ikääntyneiden, eläkeläisten, perusasteen koulutuksen suorittaneiden ja maaseudulla asuvien keskuudessa² (Väestön tieto- ja viestintätekniikan ... 2016; Viinamäki ym. 2017a; Johnsen ym. 2018). Heikossa sosioekonomisessa asemassa oleville ja iäkkäille ihmisille on usein taloudellisesti haasteellista hankkia kalliita internetyhteyksiä. Suomessa ja muissa EU-maissa onkin havahduttu internetperustaisten e-palveluiden yleistyessä 2000-luvulla digikuilun ja digitaalisen syrjäytymisen kysymyksiin arvioitaessa eri väestöryhmien (*etniset vähemmistöt, sosioekonomisesti huono-osaiset, näkövammaiset jne.*) internetperustaisesta yhteiskunnasta marginalisoitumisen riskejä.³ Jos hyvinvointipalveluja (*ml. sosiaali- ja terveysterveystoimet*) halutaan siirtää verkkoperustaisiksi, on aiheellista pohtia, missä määrin verkkoperustaiset palvelut tavoittavat perinteisen palvelun käyttäjän ja tuottajan kasvokkain tapaamista edellyttävän ns. käyntiasioinnin tapaan ne väestöryhmät, jotka niitä eniten tarvitsevat siitä riippumatta, missä he asuvat ja millainen on heidän asuinkuntansa verkkopalvelutarjonta. Eri-tyisesti e-sosiaalipalveluiden tarjonnan (*ml. saatavuus & sisältö*) on todettu vaihtelevan kunnittain paljon.⁴

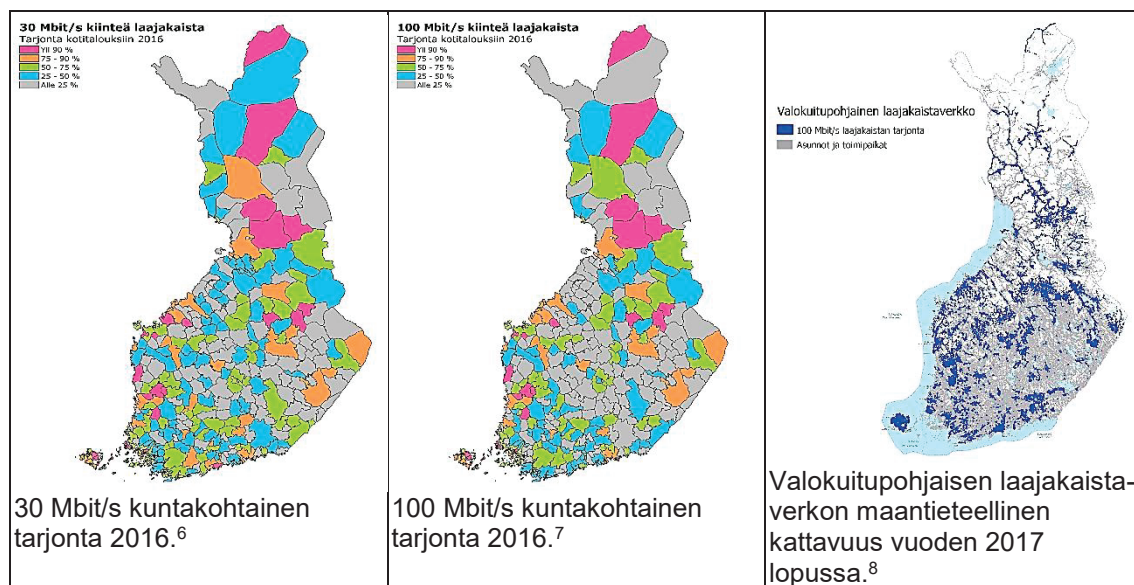
E-asioinnin käyttäjälähtöiset peruseuonehdot muodostuvat e-infrastruktuurista (*ml. käytettävissä olevat e-asioinnin mahdollistavat laitteet ja verkkoyhteydet*) ja e-käyttöosaamisesta (*ml. e-asiointiosaaminen ja itseohjautuvuus erilaisissa asiointiportaaleissa*). E-esteettömyys (*ml. e-palveluiden saatavuus ja saavutettavuus sekä tekninen toimintavarmuus*) ja e-tasa-arvo (*e-palveluiden saavutettavuus alueittain ja väestöryhmittäin*) puolestaan muodostavat tuottajälähtöiset e-

² Ks. esim. Väestön tieto- ja viestintätekniikan käyttö 2016. Tilastokeskus. http://www.stat.fi/til/sutivi/2016/sutivi_2016_2016-12-09_fi.pdf; Johnsen, I. H.G. & Grunfelder, J. & Friis Møller, M. & Rinne, T. 2018. Digitalisation for a more inclusive nordic region Teoksessa Grunfelder, J., Rispling, L. & Norlén, G. (eds.) STATE OF THE NORDIC REGION. Nordic Council of Ministers. <http://norden.diva-portal.org/smash/get/diva2:1180241/FULLTEXT01.pdf>, 160–169.

³ Closing Europe's digital divide 2008. A report from the Economist Intelligence Unit. Economist Intelligence Unit. http://graphics.eiu.com/upload/Intel_Digital_Divide.pdf; Findahl, O. 2013. Svenskarna och internet 2013. SE (Stiftelsen för internetinfrastruktur). <https://www.iis.se/docs/SOI2013.pdf>; Roivas, S. 2009. Tietoyhteiskunnan lupaus. Tieto- ja kommunikaatioteknologioiden sosiaalisesta soveltamisesta. Acta Electronica Universitatis Tamperensis 830. <http://www.tsr.fi/tsarchive/files/TietokantaTutkittu/2005/105412Loppuraportti.pdf>.

⁴ Kauppila, T., Kiiski, K. & Lehtonen, M. 2018. Sähköhelfenkalastus. Sosiaalihuollon sähköisten palvelujen nykytila ja kehittämistarpeet. Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 14/2018. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö. Viitattu 29.10.2018 http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/160653/STM_rap_14_2018.pdf?sequence=1&isAllowed=y.

asioinnin perusreunaehdot.⁵ Kartasto 1. kuvaa, millainen edellä mainittujen e-inf-rastrukturiin kuuluvien verkkoyhteyksien kattavuus oli kunnittain kiinteän laajakaistan osalta vuonna 2016 ja valokuitupohjaisen laajakaistan osalta vuonna 2017.

Kartasto 1. Laajakaistaverkkotarjonta alueittain vuosina 2016 ja 2017.

Erityisesti teknisesti toimintavarmimman ja arjen asioinnin näkökulmasta monikäyttöisimmän valokuitupohjaisen laajakaistaverkon maantieteellinen kattavuus oli vuonna 2017 heikko Lapin maakunnan harvaan asutulla maaseudulla ja pohjoisimmissa kunnissa. Verkon kattavuusongelmien lisäksi ongelmia aiheuttaa valokuituverkkoon liittymisen ja käyttämisen kustannukset, jotka ovat suuremmat kuin vastaavat 30 Mbit/s ja 100 Mbit/s kiinteän laajakaistaverkon kustannukset. Digikansalaisuuteen kuuluva e-asiointi näyttää siten olevan varsin haastavaa

⁵ Viinämäki, L. & Kivivirta, V. & Selkälä, A. & Voutilainen, O. & Syväjärvi, A. & Suikkanen, A. 2017. ... ajasta ja paikasta riippumatta ... Digikansalaisuus ja palveluiden saavutettavuus maaseudulla –hankkeen loppuraportti. LAPIN AMKIN JULKAISUJA. Sarja A. Referee-tutkimukset 1/2017. <http://www.theseus.fi/handle/10024/137218>; ks. myös Hyppönen H. & Ilmarinen K. 2016. Sosiaali- ja terveydenhuollon digitalisaatio. Tutkimuksesta tiiviisti 22/2016. Suomen sosiaalinen tila 2/2016. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/131301/URN_ISBN_978-952-302-739-8.pdf?sequence=1&isAllowed=y.

⁶ **Lähde:** Valokuitu takaa pääsyn nopeaan laajakaistaverkkoon 2017. <https://www.viestintavirasto.fi/tilastotjatutkimukset/katsauksetjaartikkelit/2017/valokuitutakaapaasynnnopeaanlaajakaistaverkkoon.html>.

⁷ **Lähde:** Valokuitu takaa pääsyn nopeaan laajakaistaverkkoon 2017. <https://www.viestintavirasto.fi/tilastotjatutkimukset/katsauksetjaartikkelit/2017/valokuitutakaapaasynnnopeaanlaajakaistaverkkoon.html>.

⁸ **Lähde:** Ajankohtaista laajakaistahankkeessa 2018. <https://www.viestintavirasto.fi/ohjausja-valvonta/nopealaajakaista/hankkeeneteneminen.html>.

Hanne Lapin opinnäytetyön tutkimuskunnissa Enontekiöllä, Inarissa ja Utsjoella asuville jo pelkästään riittävän hyvin toimivan *e-infrastruktuurin* ja *e-tasa-arvon* näkökulmasta.

Olen kokenut *Hanne Lapin* opinnäytetyön toisena ohjaajana mielenkiintoisen ja opettavaisen prosessin, kuinka sosionomi (ylempi AMK) -tutkintoon liittyvää opinnäytetyötä tekevä opiskelija voi tehdä työtään itsenäisesti asuinkuntansa paikallistuntemusta aineistojen analysoinnissa hyödyntäen ja opinnäytetyönsä ammattikorkeakoulun TKI-toimintaan liittäen. Vastaan opinnäytetyön toimittamisesta ja taittamisesta Lapin ammattikorkeakoulun julkaisusarjaan B. Tutkimusraportit ja kokoomateokset.

Kemissä 1. adventtisunnuntaina 2018

Leena Viinamäki (YTT, sosiaalipolitiikka; laillistettu sosiaalityöntekijä)
Sosiaalialan koulutuksen yliopettaja

TIIVISTELMÄ

Opinnäytetyön lähtökohtana on tarkastella Enontekiön, Inarin ja Utsjoen kuntien e-hyvinvointipalveluiden nykytilaa ja tulevaisuutta vuonna 2020 saamelaisulottuvuus huomioiden. E-hyvinvointipalvelut eli internetin ja/tai mobiiliverkon kautta tuotetut hyvinvointipalvelut kehittyvät jatkuvasti ja niiden saatavuus ja saavutettavuus kehittyvät samalla. Harvaan asuttu maaseutu luo omat reunaehdonsa sähköisten hyvinvointipalveluiden kehittymiselle.

Opinnäytetyön päätavoitteena on kuvata sitä, miten hyvinvointi- ja e-hyvinvointipalvelut toteutuvat saamelaisten kotiseutualueeseen kuuluvissa Enontekiön, Inarin ja Utsjoen kunnissa viranomaisnäkökulmasta. Tavoitteena on tuoda esiin harvaan asutun maaseudun reunaehtoja hyvinvointi- ja e-hyvinvointipalveluiden järjestämiselle ja kehittämiseksi saamelaisulottuvuus huomioiden. Opinnäytetyössä on selvitetty hyvinvointi- ja e-hyvinvointipalveluiden tilannetta ja tulevaisuutta teemahaastattelulla haastatteleamalla ko. kuntien sosiaali- ja terveystalvasta vastaavia viranhaltioita. Saamelaisten hyvinvointipalveluiden tilannetta selvitin haastatteleamalla Saamelaiskäräjien sosiaali- ja terveystalvasta vastaavaa viranhaltijaa sekä SámiSoster ry:n (Saamelaisten sosiaali- ja terveystalvasta yhdistys) toiminnasta vastaavaa työntekijää. Haastatteluaineistojen lisäksi tilastot ovat keskeinen osa tutkimusaineistoa.

Opinnäytetyön tulokset osoittavat, että merkittävä huolenaihe tulevaisuudessa tulee olemaan hyvinvointipalveluista sosiaali- ja terveystalvasta. Sote-uudistus luo epävarmuutta Lapin harvaan asutulla maaseudulla, jossa pitkät etäisyydet sekä saamelaisulottuvuus luovat reunaehtoja palveluiden saatavuuden ja saavutettavuuden turvaamiseksi. Suomenkieliset e-hyvinvointipalvelut kehittyvät jatkuvasti ja niiden käyttö lisääntyy myös kuntalaisten keskuudessa. Saamenkieliset e-hyvinvointipalvelut ovat vielä ottamassa ensiaskeleitä. Digitalisaation luomat mahdollisuudet parantavat e-hyvinvointipalveluiden saatavuutta ja saavutettavuutta tulevaisuudessa, mikäli kuuluvuus haasteisiin pystytään vastaamaan. Luonnon kaunis Lapin harvaan asuttu maaseutu on monien haasteiden edessä tulevaisuudessa, jotta kuntalaisten yhdenvertaiset ja kokonaisvaltaiset hyvinvoinnin ylläpitämisen ja kehittämisen edellytykset toteutuvat.

Asiasanat E-hyvinvointipalvelut, hyvinvointipalvelut, digitalisaatio, sote-uudistus

ABSTRACT

The purpose of this thesis is to explore the state of welfare e-services in Enontekiö, Inari and Utsjoki municipalities as they are now and in the future in 2020 considering also the Sami population. Electronic welfare services i.e. Internet or mobile enabled welfare services are advancing constantly, and their availability and accessibility grow hand in hand. The sparsely populated countryside creates its own preconditions for the progression of electronic welfare services.

The main objective of this thesis is to describe from the authority's point of view how welfare and electronic welfare services happen within Sami home region of Enontekiö, Inari and Utsjoki municipalities. The aim is to illuminate preconditions in this sparsely populated countryside for organizing and developing wellbeing and electronic services taking also into consideration the indigenous Sami people. This thesis was accomplished by interviewing the responsible officials for social and healthcare services in the above-mentioned municipalities. The status of Sami specific welfare services were investigated by interviewing the equivalent responsible officials for social and welfare services within the Finnish Sámi Parliament and SámiSoster (the registered association for Sami social and healthcare). In addition to the half-structured interviews also the official statistics play an important role in the research.

As a result of this research it was observed that an important cause for worry in the future will be the social and healthcare services within welfare services. The health and social services reform bring uncertainty in the sparsely inhabited Lapland where sheer long distances and the Sami dimension create preconditions to guarantee the service availability and accessibility. Welfare e-services in Finnish grow all the time and more and more municipal citizens use them. At the same time, the same services offered in Sami are still at its infancy. Digitalization will enable and improve the availability and accessibility of the welfare e-services in the future if signal strength/mobile coverage challenges can be solved. The beautiful yet remote Northern Lappish countryside will be facing many challenges in the future in order to maintain and develop equal and comprehensive prerequisites for welfare of all its citizens.

Key words: welfare e-services, welfare services, digitalization, health and social services reform

SISÄLLYS

ESIPUHE	4
TAULUKKOLUETTELO	1
KUVIOLUETTELO	2
1 JOHDANTO	4
2 METODOLOGISET LÄHTÖKOHDAT	6
2.1 Tutkimusmenetelmä	6
2.2 Tavoitteet ja tutkimuskysymykset	7
2.3 Aineistonkeruu ja analyysi	8
3 HARVAAN ASUTUN MAASEUDUN TILA JA TULEVAISUUS	13
3.1 Digikansalaisuus ja palveluiden saatavuus maaseudulla –hanke opinnäytetyön kontekstina	13
3.2 Tutkimuskunnat pähkinänkuoressa	14
3.3 Enontekiö	17
3.4 Inari	19
3.5 Utsjoki	22
4 HYVINVOINTIPALVELUT	26
5 SAAMELAISET HYVINVOINTIPALVELUIDEN KÄYTTÄJINÄ	33
6 SOTE-UUDISTUS	46
6.1 Yhdenvertaisuus sote-uudistuksen keskiössä	51
6.2 Digitalisaatio e-hyvinvointipalveluiden kehittämisen välineenä	55
7 TULOKSET	61
7.1 Enontekiön kunnan hyvinvointi- ja e-hyvinvointipalveluiden nykytila ja tulevaisuus 2020.....	61
7.2 Inarin kunnan hyvinvointi- ja e-hyvinvointipalveluiden nykytila ja tulevaisuus 2020	64
7.3 Utsjoen kunnan hyvinvointi- ja e-hyvinvointipalveluiden nykytila ja tulevaisuus 2020	67
7.4 Saamenkielisten hyvinvointi- ja e-hyvinvointipalveluiden nykytila ja tulevaisuus 2020	71
8 JOHTOPÄÄTÖKSET	76
LIITTEET	94

TAULUKKOLUETTELO

Taulukko 1.	Enontekiön, Inarin ja Utsjoen kuntien perustiedot vuosina 2015–2016.....	14
Taulukko 2.	Hyvinvoinnin ulottuvuudet.....	27
Taulukko 3.	Pieni ja suuri sosiaalipolitiikka.....	28
Taulukko 4.	Hyvinvointipalveluiden ja saamenkielisten hyvinvointipalveluiden tuottamisen kannalta keskeisimmät lait.	36
Taulukko 5.	Pohjoissaamenkielisten sote-työntekijöiden määrä tutkimuskunnissa	38
Taulukko 6.	Inarinsaamenkielisten sote-työntekijöiden määrä tutkimuskunnissa	39
Taulukko 7.	Koltansaamenkielisten sote-työntekijöiden määrä tutkimuskunnissa	40
Taulukko 8.	Esimerkkejä saamelaisten hyvinvointia kartoittaneista tutkimuksista ja selvityksistä vuosilta 2001–2017.	43
Taulukko 9.	Kokoomataulukko sote-uudistuksen yhdenvertaisuutta koskevista uutisoinneista eri verkko- ja sanomalehdissä.....	52
Taulukko 10.	Sote-johtajien arvioita uudistuksesta.	55
Taulukko 11.	Enontekiön kunnan avaininformatin näkemyksiä hyvinvointi- ja e-hyvinvointipalveluiden nykytilasta ja tulevaisuudesta.....	62
Taulukko 12.	Inarin kunnan avaininformatin näkemyksiä hyvinvointi- ja e-hyvinvointipalveluiden nykytilasta ja tulevaisuudesta.....	65
Taulukko 13.	Utsjoen kunnan avaininformatin näkemyksiä hyvinvointi- ja e-hyvinvointipalveluiden nykytilasta ja tulevaisuudesta.....	68
Taulukko 14.	Saamelaisavaininformattien näkemyksiä saamenkielisten hyvinvointi- ja e-hyvinvointipalveluiden tilasta nyt ja tulevaisuudessa Enontekiön, Inarin ja Utsjoen kunnissa	72

KUVIOLUETTELO

Kuvio 1.	Teemahaastattelurungon teemat ja alateemat.....	9
Kuvio 2.	Aineistotriangulaatio.....	11
Kuvio 3.	Enontekiön, Inarin ja Utsjoen kuntien väkiluku vuosina 2000–2015.....	16
Kuvio 4.	Enontekiön, Inarin ja Utsjoen kuntien väestöennuste vuoteen 2040.	17
Kuvio 5.	Enontekiön kunnan väestö ikäryhmittäin vuosina 2000–2015.	18
Kuvio 6.	Enontekiön kunnan väestöennuste ikäryhmittäin vuoteen 2040. ...	19
Kuvio 7.	Inarin kunnan väestö ikäryhmittäin vuosina 2000–2015.	20
Kuvio 8.	Inarin kunnan väestöennuste ikäryhmittäin vuoteen 2040.	21
Kuvio 9.	Utsjoen kunnan väestö ikäryhmittäin vuosina 2000–2015.	23
Kuvio 10.	Utsjoen kunnan väestöennuste ikäryhmittäin vuoteen 2040.	24
Kuvio 11.	Hyvinvoinnin edellytykset luodaan yhdessä - kaikkia toimijoita tarvitaan.	29
Kuvio 12.	Väestöennuste vuosille 2014–2040.	31
Kuvio 13.	Saamenkielinen väestö Suomessa vuosina 2000–2015.....	34
Kuvio 14.	Saamenkielisten palveluiden saatavuus vastaajan äidinkielen mukaan.	41
Kuvio 15.	Saamelaisväestö ikäryhmittäin vuosina 2000–2015.	42
Kuvio 16.	Maakunnan väestö ja maakuntaan kuuluvat kunnat vuonna 2015.	46
Kuvio 17.	Sote-palvelujen tuottajat.	47
Kuvio 18.	Tulo- ja lähtömuutto Lapin maakunnassa sekä Enontekiön, Inarin ja Utsjoen kunnissa vuonna 2015.	48
Kuvio 19.	Palveluiden saatavuuden ympyrämalli.....	50
Kuvio 20.	Palvelujen integraatio.....	51
Kuvio 21.	Virtu.fi virtuaalisen sosiaali- ja terveystalokeskuksen toiminta, tuottajat ja ylläpitäjä.	59
Kuvio 22.	Etäisyysympyrä Enontekiön kunnan Kilpisjärven kylän asukkaan näkökulmasta.....	80
Kuvio 23.	Etäisyysympyrä Inarin kunnan Sevetjärven kylän asukkaan näkökulmasta.....	81
Kuvio 24.	Etäisyysympyrä Utsjoen kunnan Nuorgamin kylän asukkaan näkökulmasta.....	83
Kuvio 25.	E-hyvinvointipalveluiden tulevaisuuden kehittämistarpeet saamelaisulottuvuus huomioiden.	87

KARTTALUETTELO

Kartta 1.	Väestötiheys, asukkaita/km ² vuonna 2016.....	15
Kartta 2.	Saamealaisalue	32

LIITEKARTTALUETTELO

Liitekartta 1.	Koulutustasomittain kunnittain vuonna 2015.....	98
Liitekartta 2.	Työlliset, % väestöstä kunnittain vuonna 2015.	98
Liitekartta 3.	Työttömät, % työvoimasta kunnittain vuonna 2015.....	98

1 JOHDANTO

Pohjoismainen hyvinvointiyhteiskuntamme elää muutoksen aikaa. Suomen taloudellinen tilanne, sosiaali- ja terveydenpalvelurakennemuutos eli sote-uudistus, maakuntaudistus sekä digitalisaatio muuttavat perinteisiä palveluntuottamisen malleja. Tämän lisäksi kuntien väestön huoltosuhteen muuttuminen, taloudelliset resurssit sekä alueiden eriarvoistuminen haastavat valtion, maakunnat sekä kunnat kehittämistyöhön. Herää kysymys, että mahdammeko pysyä näiden muutosten vauhdissa?

Digikansalaisuus ja palveluiden saatavuus maaseudulla -tutkimushankkeeseen linkittyvä kehittämishankkeeni tutkii e-hyvinvointipalveluiden tilannetta nyt ja vuonna 2020 Enontekiön, Inarin ja Utsjoen kunnissa. Olen kuvannut Digikansalaisuus ja palveluiden saatavuus maaseudulla -hankkeen alaluvussa 2.1.

Halusin lähteä selvittämään harvaan asutun maaseudun tulevaisuuden haasteita ja mahdollisuuksia e-hyvinvointipalveluiden saatavuuden ja saavutettavuuden näkökulmasta saamelaisluottuvuus huomioiden. Kehittämishankkeeni pureutuu e-hyvinvointipalveluiden tuottamiseen ja kehittämiseen viranomaisnäkökulmasta. E-hyvinvointipalveluihin sisältyvät sosiaali- ja terveystalveluiden lisäksi myös sivistys-, kulttuuri- ja liikuntapalvelut, jotka tuotetaan sähköisinä palveluina internetin tai mobiiliverkon kautta tai sekä että. Saamelaisten kotiseutualueeseen kuuluvat Enontekiön, Inarin sekä Utsjoen kunnat. Kuntia yhdistäviä tekijöitä ovat saamenkieli ja -kulttuuri sekä harvaan asuttu maaseutu pitkin etäisyyksineen. Nämä teemat ovat vahvasti esillä kehittämishankkeessani.

Tulevaisuudessa tarvitaan korkeatasoista osaamista, jotta sosiaali- ja terveystalveluiden kehittämistarpeisiin voidaan vastata yhteiskunnan sekä alueellisella että paikallisella tasolla. Lapin ammattikorkeakoulun strategiassa painottuu arktinen olosuhdeosaaminen ja näin ollen tavoitteena on tuottaa alueelle erityisosaajia, joilla on tietoa sekä osaamista alueen erityispiirteistä (Linna & Kangastie 2016).

Sosionomi (ylempi AMK) -tutkinto luo osaajia alueen nykyisten palveluiden kehittämistyöhön sekä innovoimaan uutta elinvoimaista Lappia, jossa väestön hyvinvointi on merkittävässä asemassa. Tämän vuoksi näen aiheeni ajankohtaisena ja erittäin mielenkiintoisena tulevaisuutta tarkasteltaessa.

2 METODOLOGISET LÄHTÖKOHDAT

Tässä sosionomi (ylempi AMK) -tutkintoon liittyvässä opinnäytetyössä selvitän e-hyvinvointipalveluiden nykytilaa ja tulevaisuutta Enontekiön, Inarin ja Utsjoen kunnissa haastatteleamalla hyvinvointipalveluiden järjestämisestä vastaavia viranhaltioita sekä saamelaisvaininformantteja.

2.1 Tutkimusmenetelmä

Kehittämishankkeen tutkimusstrategiana käytän tapaustutkimusta. Tapaustutkimus nimetään usein tutkimusmenetelmäksi. Eriksson ja Koistinen (2014, 2, 4) tuovatkin esiin, ettei tapaustutkimuksen määrittely ole yksinkertaista, koska tapaustutkimuksia tehdään eri tieteenaloilla erilaisista lähtökohdista ja erilaisin tavoittein. Tämän vuoksi Eriksson ja Koistinen (2014, 4) sekä Laine, Bergman ja Jokinen (2007, 9) määrittelevät tapaustutkimuksen enemmän tutkimustavaksi/strategiaksi kuin tutkimusmenetelmäksi.

Tapaustutkimuksessa keskeistä on kerätä monipuolinen aineisto ja kuvata kohde tarkoin (Laine, Bamberg & Jokinen 2007, 9–10). Tapaustutkimuksen tarkoituksena on pyrkiä tuottamaan yksityiskohtaista tietoa tutkittavasta kohteesta ja/tai ilmiöstä (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006). Yin'n (2014, 9–15) mukaan tapaustutkimus soveltuu käytettäväksi silloin, kun halutaan vastauksia kysymyksiin mitä, miten ja miksi. Tapaustutkimuksessa kohteen ja/tai ilmiön selkeä rajaaminen on tärkeää, voidaankin sanoa, että se on tapaustutkimuksellisuuden kulmakiviä. Kehittämishankkeessa tutkimuskohteet on rajattu saamelaiden kotiseutalueeseen kuuluviin Enontekiön, Inarin ja Utsjoen kuntiin. Näitä kuntia yhdistää niiden sijainti ja sen mukanaan tuomat haasteet. Harvaan asuttu maaseutu pitkin etäisyyksineen saamelaisulottuvuus huomioiden raamittavat näiden kuntien asukkaiden arkea. Tutkimuskuntien yksityiskohtaisempi kuvaus löytyy alaluvusta 3.2.

E-hyvinvointipalvelut ovat hiljalleen kehittyvä palvelumuoto myös Pohjois-Suomessa, jossa omat haasteensa tuovat e-hyvinvointipalveluiden tuottamiselle ja kehittämiselle vaihtelevat internet- ja mobiiliverkkoyhteydet pitkin etäisyyksi-

neen sekä saamelaisulottuvuus. Suomen hallituksen yhden kärkihankkeen tavoitteena on digitalisoida kaikki julkiset palvelut lähitulevaisuudessa, mikä haastaa harvaan asutun maaseudun kehittämistyöhön nopealla aikataululla – onko vauhti jo liian kovaa? E-hyvinvointipalveluiden nykytilaa ja tulevaisuuden haasteita ja mahdollisuuksia ei ole alueella tutkittu, näin ollen valinta on perusteltua silloin, kun aiheesta on tehty vähän empiiristä tutkimusta.

Peltolan (2007, 111) mukaan tapaustutkimuksen lähtökohtana on tiedon tuottaminen paikkaan ja aikaan sidotuista olosuhteista, ilmiöistä, prosesseista, merkityksistä ja tiedoista. Pelkkä empiirinen havainto on harvoin tieteellisesti kiinnostava. Tieteellisesti kiinnostavan tapaustutkimuksesta tekee empirian ja teorian vuoropuhelu. (Peltola 2007, 112.) Teoreettisen viitekehyksen avulla tapauksesta esiin nousevat asiat voivat olla yhteisiä laajalla ilmiökentällä, kuten esimerkkinä kehittämishankkeeseen merkittävästi linkittyvä digitalisaatio ja yhdenvertaisuus, joille harvaan asuttu maaseutu asettaa omat haasteensa.

2.2 Tavoitteet ja tutkimuskysymykset

Kehittämishankkeen tavoitteena on luoda kuvaa siitä, miten hyvinvointi- ja e-hyvinvointipalvelut toteutuvat saamelaisten kotiseutualueella sijaitsevissa Enontekiön, Inarin ja Utsjoen kunnissa sekä miten saamelaisulottuvuus huomioidaan palveluita järjestettäessä ja kehitettäessä. Harvaan asutun maaseudun ominaispiirteet luovat omat haasteet hyvinvointi- ja e-hyvinvointipalveluiden järjestämiselle ja kehittämiselle. Sen vuoksi näen tärkeänä tuoda esiin kuvaa nykytilasta ja tulevaisuuden haasteista ja mahdollisuuksista. Tavoitteena on luoda kuvaa siitä, millaiset saamenkieliset hyvinvointi- ja e-hyvinvointipalvelut kunnissa ovat ja millaiselta saamenkielisten hyvinvointi- ja e-hyvinvointipalveluiden tila näyttäytyy tulevaisuudessa. Saamelaisväestö on merkittävä osa pohjoista Suomea ja on oikeutettu omakielisiin palveluihin nyt ja tulevaisuudessa. E-hyvinvointipalvelut kehittyvät hiljalleen ja voidaan olettaa, että monissa kunnissa ne ottavat vasta ensiaskelia ja tämän vuoksi on tärkeää tarkastella myös kasvokkain tapahtuvien hyvinvointipalveluiden tilaa.

Sote- ja maakuntauudistus tulee vaikuttamaan hyvinvointi- ja e-hyvinvointipalveluiden järjestämiseen koko Suomessa. Harvaan asuttu maaseutu pitkin etäisyyksineen on monessa suhteessa eri asemassa palveluiden saatavuuden ja saavutettavuuden sekä järjestämisen ja kehittämisen suhteen verraten eteläisempää Suomea. Tämän vuoksi haluan tuoda esiin sote- ja maakuntauudistuksen vaikutuksia kuntien hyvinvointi- ja e-hyvinvointipalveluiden järjestämiseen ja kehittämiseen.

Kehittämishankkeen tarkoitusta sekä tavoitteiden toteutumista ohjaavat seuraavat tutkimuskysymykset.

- Millaisena julkiset e-hyvinvointipalvelut nähdään nyt ja tulevaisuudessa Enontekiön, Inarin sekä Utsjoen kunnissa?
- Millainen on saamenkielisten e-hyvinvointipalveluiden tila nyt ja millaisena tulevaisuus nähdään Enontekiön, Inarin sekä Utsjoen kunnissa?
- Miten sote-uudistus vaikuttaa e-hyvinvointipalveluihin?

Tutkimuskysymykset muodostuivat kehittämishankkeen alkumetreillä. Tutkimuskysymykset voivat tarkentua tai muuttua tutkimusprosessin aikana tapaustutkimustapaa käytettäessä. On muistettava, että tutkimuskysymyksillä on merkittävä rooli koko tutkimusprosessissa, sillä ne ohjaavat seuraavia tutkimusprosessin vaiheita:

- Aineistonkeruu vaihe
- Analyysivaihe
- Tulosten jalostamisvaihe
- Johtopäätösvaihe
- Tutkimusraportin kirjoittamisvaihe (Eriksson & Koistinen 2005, 20).

Tutkimuskysymykseni säilyivät tutkimusprosessin aikana muuttumattomina. Näin ollen kehittämishankkeen tekeminen eteni oman suunnitelmani mukaan tutkimuskysymysten ohjatessa prosessia.

2.3 Aineistonkeruu ja analyysi

Tapaustutkimuksessa voidaan käyttää monenlaisia aineistonkeruumenetelmiä, jotka voivat olla kvalitatiivisia eli laadullisia ja/tai kvantitatiivisia eli määrällisiä aineistoja. (Eriksson & Koistinen 2014,27; Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006.) Haastattelu on tyypillinen aineistonkeruumenetelmä tapaustutkimuk-

sessä. Teemahaastattelu on yksi haastattelun muoto, joka sijoittuu lomakehaastattelun ja strukturoimattoman haastattelun väliin. Teemahaastattelu on puolistrukturoitu menetelmä, jossa haastattelu tapahtuu valmiiksi mietittyjen teemojen avulla. (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006; Hirsjärvi & Hurme 2008, 47.) Hirsjärven ja Hurmeen (2008, 48) mukaan haastattelun aihepiirit ja teema-alueet, jotka ovat kaikille haastateltaville samat, tekevät siitä puolistrukturoidun menetelmän. Teemahaastattelu on mielestäni soveltuvin kehittämishankkeen aineistonkeruumenetelmä, koska etsin vastauksia rajattuun aihealueeseen ja näin ollen ajankäyttö ja saatava aineisto huomioiden näen sen sopivana vaihtoehtona. Teemahaastattelun suorittaminen yksilöhaastatteluna on aikaa vievää, mutta aineiston sisältö huomioiden, näin sen parhaimpana vaihtoehtona kerätä mahdollisimman kattava ja laadukas aineisto.

Suorittamieni teemahaastatteluiden teemat nousivat lähdekirjallisuudesta ja tutkimuskysymyksistä. Määrittelin kolme teemaa ja niihin kolme alateemaa, jotka ovat seuraavassa kuviossa. (Kuvio 1.)

Kuvio 1. Teemahaastattelurungon teemat ja alateemat.

Teemahaastattelussa on huomioitava, että kysymyksen asettelu voi muuttua haastattelun aikana, sillä haastateltavan vapaalle puheelle on annettava tilaa. Teemahaastattelurunko teemojen osalta pysyy samana kaikkien haastateltavien kohdalla, vaikka teemojen keskustelujärjestys voi muuttua haastattelun aikana. (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006.)

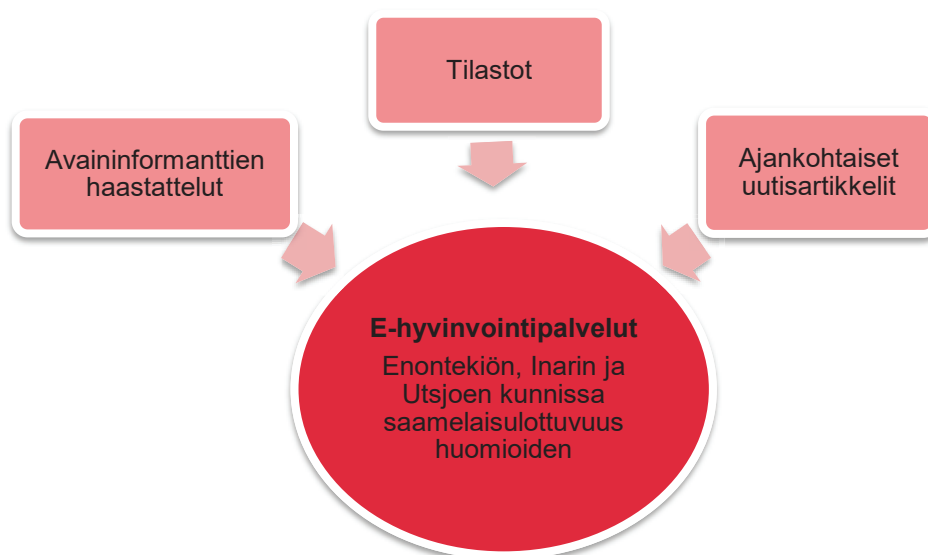
Laadin haastatteluihin kysymyksiä (ks. Liite 1.) teemoista varsinaista haastattelua varten huomioiden vapaan keskustelun antaman sisällön. Tärkeä on myös suorittaa esihaastattelu, jotta voidaan arvioida teemahaastattelun tuottaman informaation sisältö ja aikataulu. Eli antaako teemahaastatteluun asetetut teemat ja kysymykset vastauksia siihen, mitä haastattelulla on tarkoitus hakea ja onko haastattelun pituus sopiva. Suorittamani esihaastattelut pysyivät asettamissani aikaraameissa ja sisällöllinen informaatio tutkimuskysymyksiin peilattaessa olivat kattavat. Varsinaiset haastattelut kestivät keskimäärin 1,5 tuntia.

Haastateltavien valintaan tulee kiinnittää huomiota. Haastateltavien määrä ei ole merkittävin vaikuttaja. Haastatteluun valittujen ihmisten tulee olla sellaisia, joilta oletetaan saatavan parhaiten aineistoa kiinnostuksen kohteena olevista asioista. (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006.) Kehittämishankkeen haastateltavaksi olen valinnut Inarin ja Utsjoen kuntien sosiaali- ja terveystalvveluista vastaavia viranhaltijoita sekä Enontekiön kunnan sosiaalipalveluista vastaavan viranhaltijan. Haastatteleamalla Saamelaiskäräjien sosiaali- ja terveystalvveluista vastaavan viranhaltijan ja sosiaali- ja terveystalan yhdistys SámiSoster ry:n toiminnasta vastaavan viranhaltijan saadaan esiin saamelaisviranomaisten näkökulma. Enontekiön avaininformanttihaastattelun suoritin puhelinhaastatteluna ajankäytöllisistä syistä. Muiden avaininformanttien haastattelut suoritin yhdessä sovituilla henkilökohtaisilla tapaamisilla⁹. Haastattelut suoritin vuonna 2017 helmi–huhtikuun aikana.

Teemahaastattelujen lisäksi aineistoni koostuu tilastoista ja ajankohtaisista uutisaiheista. Kehittämishankkeen aiheen varmistuttua aloin aktiivisesti seuraamaan koko maan, mutta ennen kaikkea Lapin alueen hyvinvointipoliittista keskustelua poimien tehtäväni kannalta merkittävimpiä uutisaiheita. Käyttämäni tilastot muokkautuivat hiljalleen kehittämishankkeen edetessä ja teoreettisen viitekehyksen muokkautuessa.

⁹ Kehittämishankkeeni kaikilta haastateltavilta avaininformanteilta olen saanut luvan sähköpostilla tutkimusjoukon kuvaamiseen tällä tarkkuudella, miten olen sen kuvannut.

Monipuolisen aineiston käyttäminen tutkimustyössä lisää tutkimuksen luotettavuutta. Aineistojen monipuolinen käyttäminen suosii triangulatiivisen tutkimusasetelman käyttöä. Triangulatiivisen tutkimusasetelman käyttö ei rajoitu tiettyyn tutkimusmenetelmään, vaan sen soveltaminen eri tutkimusmenetelmissä on mahdollista. Triangulatiivinen tutkimusasetelma tarkastelee asiaa monesta eri näkökulmasta eli toisin sanoen voidaan puhua myös kolmiomittauksesta. Eli tarkastellaan tutkimusaihetta tai tutkimuksessa olevaa ilmiötä eri näkökulmista. Triangulaatiota on neljä päätyyppiä, joita ovat aineisto-, metodologinen-, tutkija- sekä teoriatriangulaatio. Eri aineistojen käyttämistä tutkimuksessa kutsutaan aineistotriangulaatioksi. Aineistotriangulaation ajatuksena on eri aineistojen käyttäminen tutkimuskysymyksiin vastattaessa. (Viinamäki 2007, 173–181.) Opinnäytetyössäni triangulaation käyttö on perusteltua, sillä tarkastelen e-hyvinvointipalveluiden tilaa ja tulevaisuutta tutkimuskunnissa tilastojen, uutisaiheiden sekä haastattelujen kautta. Näin pystyn luomaan kuvaa siitä, millaisena asia tai ilmiö näyttääyhteiskunnassa sekä alueellisella ja paikallisella tasolla. Aineistotriangulaation hahmottaminen kuvion avulla on selkeä tapa esittää, mistä aineistot koostuvat. (Kuvio 2.)

Kuvio 2. Aineistotriangulaatio.

E-hyvinvointipalveluita tarkasteltaessa saamelaisulottuvuus huomioiden on olennaista tutkia ilmiöitä laaja-alaisesti, vaikka kehittämishanke kohdentuu pääasiallisesti tutkimuskuntiin. Näihin ilmiöihin vaikuttavat niin yhteiskunnan kuin alue- ja

paikallistason ratkaisut. Näin ollen aineistotriangulaation käyttö on mielestäni perusteltua. Tarkasteltaessa yhteiskunnan tasolta nousevat tilastot ja ajankohtaiset uutiset merkittävään rooliin. Paikallistason näkemykset saadaan parhaiten alueen ajankohtaisista uutisista sekä kehittämishankkeen kannalta keskeisten viranhaltijoiden haastatteluilla.

Tekemäni haastattelut purin litteroimalla. Teemahaastattelun purkaminen sanatarkasti litteroimalla ei ole aina välttämätöntä. Tutkimuksesta ja tutkimusasetelmasta riippuen on tutkijan pohdittava litterointitarkkuutta. (Hirsjärvi & Hurme 2008,138.) Kehittämishankkeen kannalta ei ole olennaista sanatarkka litterointi. Loin teemahaastattelurungon pohjalta taulukon, jossa teema-alueet koostuivat alateemoista. Samoihin alateemoihin saatettiin viitata haastattelun eri vaiheissa. Haastateltavakohtainen taulukko mahdollisti helposti asioiden lisäämisen minkä tahansa teeman alle haastattelun litteroinnin edetessä ja näin ollen haastatteluissa esiin tulleet asiat kohdentuivat selkeästi esille tulleiden teemojen alle. Litteroinnin jälkeen luin haastatteluaineiston läpi useaan kertaan tutkimuskysymysten kannalta merkityksellisten vastauksien löytämiseksi, samalla tiivistäen haastatteluaineiston taulukoihin tutkimuskysymysten kannalta merkityksellisimmät asiat.

Opinnäytetyön tulos- ja johtopäätösosio muodostavat käyttämäni aineistojen analyysin relevanttia referenssikirjallisuutta unohtamatta. Johtopäätösosiossa käyn läpi omaa oppimisprosessia pohtien sosionomi (ylempi AMK) -tutkinnon tulevaisuuden mahdollisuuksia sote-uudistuksen myötä harvaan asutulla maaseudulla.

3 HARVAAN ASUTUN MAASEUDUN TILA JA TULEVAISUUS

Harvaan asuttu maaseutu pitkine etäisyyksineen on ollut viimeaikoina monien tutkimusten ja projektien aiheena ja syystäkin. Väestön väheneminen Lapin pienistä kylistä sekä ikärakenteen muuttuminen luovat isoja kysymysmerkkejä hyvinvointi- ja e-hyvinvointipalveluiden järjestämiselle. Tämän lisäksi digitalisaation luomat mahdollisuudet ovat vielä osin tuntemattomia. Saamelaisväestö on valta-
väestön lisäksi merkittävä osa Enontekiön, Inarin ja Utsjoen kuntia. Saamelaiset ovat alkuperäiskansaa, jolla on oma historia, kulttuuri, kieli, elinkeinot, elämäntapa sekä identiteetti. (Magga 2010, 10.) Saamelaisuus on tärkeä osa Lappia. Kuntien alueella puhutaan suomenkielen lisäksi kolmea saamenkieltä (inarin-, koltan- ja pohjoissaame). Tämä tuo omat haasteensa kuntien ja tulevaisuudessa myös maakuntien hyvinvointipalveluiden tuottamiseen ja kehittämiseen, koska palveluita tulee tuottaa myös saamenkielillä. Saamenkielisten hyvinvointipalveluiden tilannetta käsittelemme erikseen luvussa 4.

3.1 Digikansalaisuus ja palveluiden saatavuus maaseudulla –hanke opin- näytetyön kontekstina

Opinnäytetyöni linkittyy Digikansalaisuus ja palveluiden saatavuus maaseudulla -hankkeeseen. Tämä hanke kytkeytyy Maaseutupoliittiseen kokonaisuohjelmaan 2014–2020 ja ennen kaikkea teemaan Digitalisaatio ja sähköiset palvelut maaseudun mahdollisuuksina. Hanke tutkii verkkoasioinnin rajoja ja mahdollisuuksia erityisesti saavutettavuuden näkökulmasta. Tarkoituksena on selvittää verkkoasioinnin käyttöintensiiviteettiä vaikuttavista tekijöistä palveluiden käyttäjien sekä palveluiden tuottajien näkökulmasta. Lisäksi tarkoituksena on tunnistaa verkkoasioinnin käyttöä edistäviä ja hidastavia tekijöitä sekä selvittää, missä määrin verkkoasiointi voi korvata ”face to face” -asioinnin viranomaispalvelupisteiden, perinteisten kauppojen harventuessa. Hankkeessa tutkitaan verkkoasioinnin arkea Pohjanmaan, Pohjois-Karjalan sekä Lapin maakunnissa. Kohderyhmään kuuluvat alueella asuvat ja erilaisia kansalaisryhmiä edustavat kansalaiset (kansalaisnäkökulma) sekä viranomaiset. Lisäksi kohderyhmään kuuluu muita hyvinvointipalveluja tuottavia tahoja. Tarkoituksena on hyödyntää em. kohderyhmien kokemus-
asiantuntijuutta kehittäessä verkkoasiointia. (Viinämäki, Kivivirta, Selkälä, Vouti-

lainen, Syväjärvi & Suikkanen 2017, 18–20.) Tarkastelun keskiössä ovat mm. väestöryhmittäisen sekä alueellisen tasa-arvon kysymykset. Näiden teemojen ympärillä ollaan myös kehittämishankkeessani:

- Hyvinvointipalvelut ja e-hyvinvointipalvelut
- Saamelaisuus, saamenkieli ja -kulttuuri
- Yhdenvertaisuus
- Digitalisaatio

3.2 Tutkimuskunnat pähkinäkuoressa

Kehittämishankkeeni tutkimuspaikkakunnat sijaitsevat Lapin maakunnassa. Väestöpohjaltaan Inari on suurin, Utsjoen ja Enontekiön väestöpohja on selkeästi pienempi. (Taulukko 1.) Kuntia yhdistää harvaan asuttu maaseutu ympäristö sekä pitkät etäisyydet.

Taulukko 1. Enontekiön, Inarin ja Utsjoen kuntien perustiedot vuosina 2015–2016.

	ENONTEKIÖ ¹⁰	INARI ¹¹	UTSJOKI ¹²
Perustamisvuosi	1877	1876	1876
Pinta-ala km², josta vesistöä km²	8464 km ² 413 km ²	17 321 km ² 2 148 km ²	5370,5 km ² 202,93 km ²
Väkiluku 2015	1861	6804	1250
Asukastiheys vuonna 2016	0,2 hlö/ km ²	0,45 hlö/ km ²	0,2 hlö/ km ²
Työlliset väestöstä	38.0 % (2015)	41.1 % (2015)	39.3 % (2015)
Työttömät työvoimasta¹³	17,8 % (2016) 19.5 % (2015)	15,4 % (2016) 17.4 % (2015)	11,1 % (2016) 12.5 % (2015)
Kunnan yleinen pienituloisuusaste	16.2 % (2015)	13.3 % (2015)	14.7 % (2015)
Koulutustasomittain	295 (2016) 287 (2015)	304 (2016) 301 (2015)	315 (2016) 301 (2015)
Kirkonkylä	Hetta	Ivalo	Utsjoki
Väestöltään suurimmat kylät	Peltovuoma Karesuvanto Kilpisjärvi	Inari Saariselkä	Karigasniemi (Gáregasnjárga) Nuorgamin (Njuorggán)
Välimatkoja	km kirkonkylältä Helsinki 1077 Oulu 470 Kemi 364 Rovaniemi 293 Sodankylä 230	km Inarista Helsinki 1142 Oulu 534 Kemi 445 Rovaniemi 327 Sodankylä 200	km kirkonkylältä Helsinki 1267 Oulu 660 Kemi 570 Rovaniemi 453 Sodankylä 325

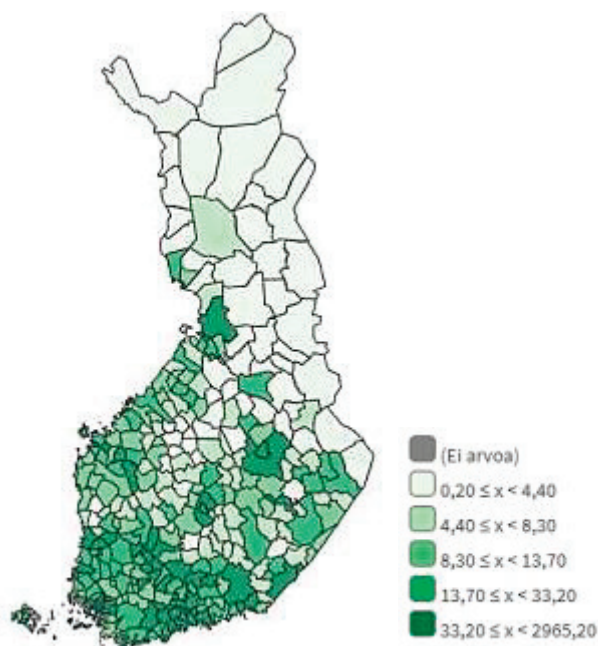
¹⁰ **Lähde:** Enontekiön kunta <https://enontekio.fi>. Tiedot on poimittu 15.7.2017.

¹¹ **Lähde:** Inarin kunta www.inari.fi. Tiedot on poimittu 15.7.2017.

¹² **Lähde:** Utsjoen kunta www.utsjoki.fi. Tiedot on poimittu 15.7.2017.

¹³ **Lähde:** THL, Tilasto- ja indikaattoripankki SOTKANet 2015–2016. Tiedot on poimittu 15.7.2017. Ks. Viinämäki, L. (toim.) 2011. Utsjoen kunnan hyvinvointiselonteko 2011.

Harvaan asuttu maaseutu pitkine etäisyyksineen luo kuntiin tulevaisuudessa haasteita hyvinvointipalveluiden tuottamiselle ja kehittämiseksi. Sähköisten hyvinvointipalveluiden saatavuuden ja saavutettavuuden turvaaminen kaikille kuntalaisille heidän asuinpaikasta riippumatta on haastavaa ko. kunnissa yhdenvertaisuus huomioiden. Kuntien väestötiheys on koko Suomea tarkastellessa erittäin pieni. Väestötiheys on Inarissa 0,5 asukasta/ km², kun taas Utsjoella ja Enontekiöllä vastaava luku on 0,2 asukasta/ km² (Kartta 1.). Lapin maakunnan lisäksi harvaan asutun maaseudun haasteita on myös Itäisen Suomen kunnissa. Eteläistä Suomea tarkasteltaessa tilanne on selkeästi parempi, sillä palveluiden saatavuus ja saavutettavuus on parempi, koska riittävä väestöpohja luo kannattavan pohjan myös palveluiden tarjonnalle. Lapin maakunta ja ennen kaikkea tutkimuskunnat ovat moninaisten haasteiden edessä tulevaisuudessa hyvinvointipalveluiden saatavuuden ja saavutettavuuden suhteen. Tämän lisäksi kuntia vahvasti yhdistävä saamelaisuus tuo omat haasteensa hyvinvointipalveluiden yhdenvertaiselle järjestämiselle ja toteutumiselle.

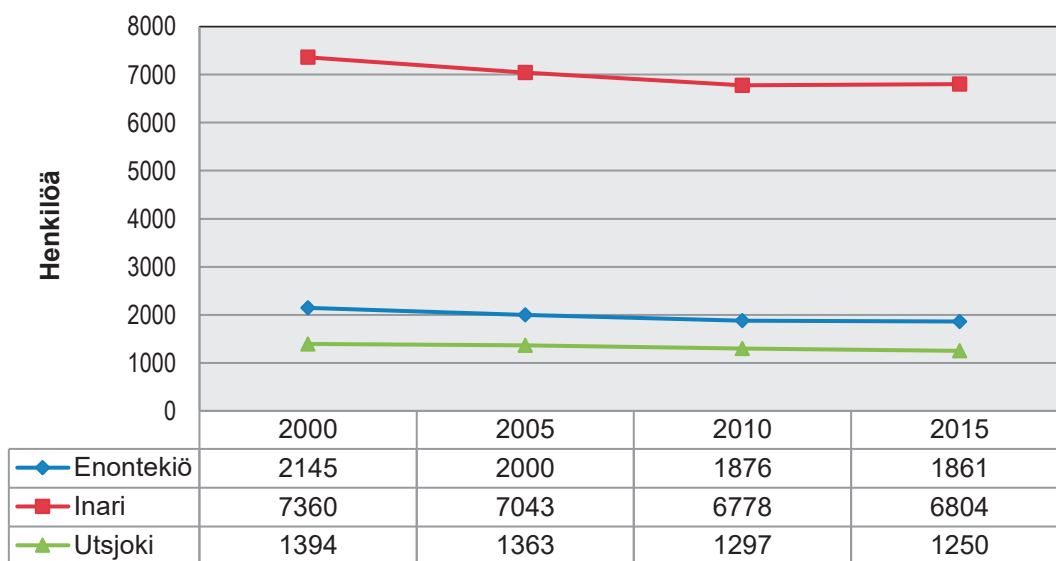
Kartta 1. Väestötiheys, asukkaita/km² vuonna 2016.¹⁴

Myönteistä on se, että työttömien määrä työvoimasta on alentunut hieman kaikissa kunnissa vuosina 2015–2016. Koko Suomea tarkasteltaessa työttömien määrä työvoimasta on suurempi Lapin maakunnassa. Tämän osalta matkailun

¹⁴ **Lähde:** THL, Tilasto- ja indikaattoripankki SOTKANet. Tiedot on poimittu 15.9.2017.

kasvun toivotaan parantavan tilannetta hiljalleen. Koulutustasomittain osoittaa myönteistä kehitystä tutkimuskunnissa. Työllisten määrää väestöstä tarkasteltaessa on Lapin maakunnan tilanne hyvä verraten koko Suomea. Väestöön suhteutettuna tutkimuskuntien työllisten määrä voidaan nähdä hyvänä ennen kaikkea väestörakenne huomioiden. (Taulukko 1.; Liitekartat 1.–3.)

Tulevaisuudessa korostuu hyvinvointipalveluiden saatavuuden ja saavutettavuuden suhteen e-hyvinvointipalvelut harvaan asutulla maaseudulla, jossa pitkät etäisyydet ovat todellisuutta. E-hyvinvointipalveluiden kehittymisestä huolimatta on lähipalveluiden taso pyrittävä pitämään riittävänä. Tietoliikenneyhteyksien kehittyminen luo mahdollisuuksia tulevaisuuden kehittämistyölle, mutta sen varaan sitä ei voida laskea katvealueiden vuoksi. Lisähaasteen tuo myös väestön huoltosuhteen muuttuminen seuraavien vuosikymmenien aikana. Väkiluku on 2000-luvun alusta alkaen ollut negatiivinen kaikissa tutkimuskunnissa. Inarissa väkiluvun pienoinen nousu tapahtui 2010–2015 (Kuvio 3.).

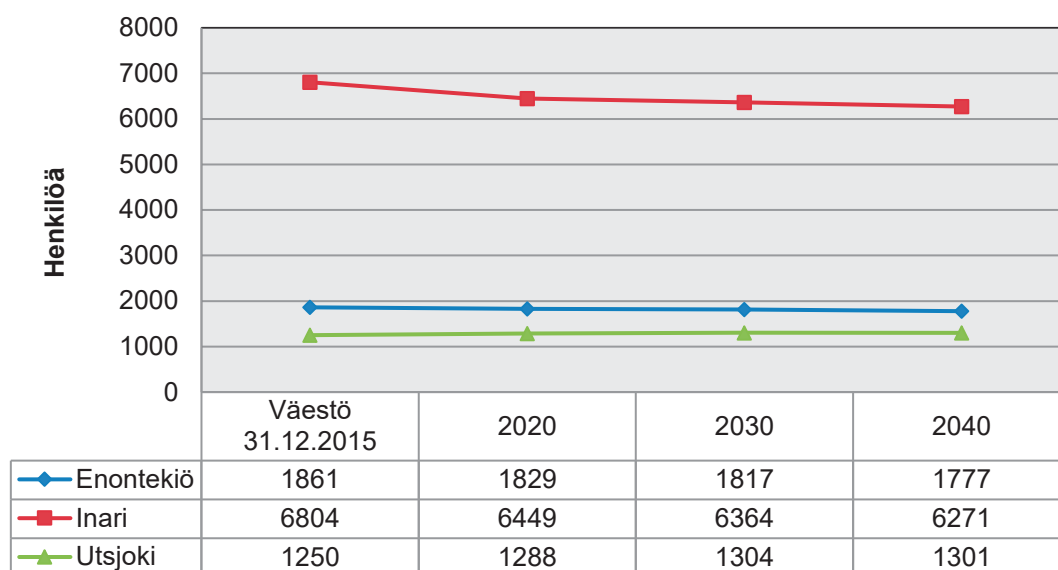

Kuvio 3. Enontekiön, Inarin ja Utsjoen kuntien väkiluku vuosina 2000–2015.¹⁵

Ennusteiden mukaan väestömäärän positiivinen kehitys odotetaan alkavan Utsjoen kunnassa vuonna 2030 (Kuvio 4.). Enontekiön ja Inarin kunnassa väestömäärän positiivista kehitystä ei ole odotettavissa ennen vuotta 2040. Haasteena

¹⁵ **Lähde:** THL, Tilasto- ja indikaattoripankki SOTKANet. Tiedot on poimittu 13.4.2017.

tulevat olemaan negatiivisen väestökehityksen myötä myös kustannustehokkaiden hyvinvointipalveluiden tuottaminen kuntalaisten palvelutarpeet huomioiden.

Kuvio 4. Enontekiön, Inarin ja Utsjoen kuntien väestöennuste vuoteen 2040.¹⁶

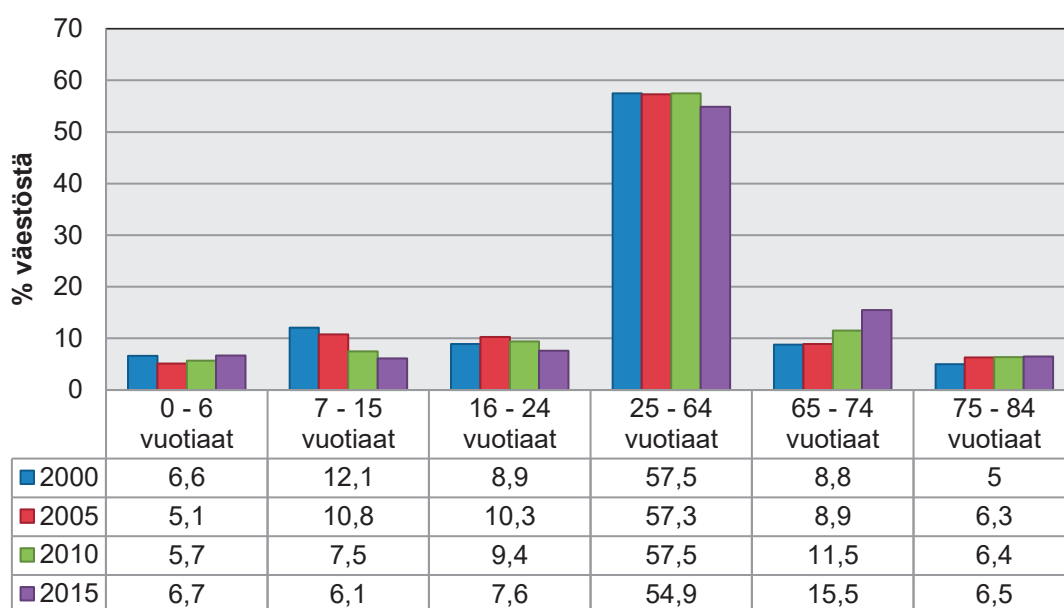
Negatiivinen väestökehitys vaikuttaa kuntien osalta työvoiman tarjontaan. Nuorten määrä tulee ennusteiden mukaan vähenemään, ellei kuntien vetovoimaisuutta saada nousemaan ja väestökehitystä käännettyä positiiviseksi. Lisäksi sosiaali- ja terveysalalla on rekrytointiongelmia vähäisen koulutusmäärän, työn määräaikaisuuden sekä erityisosaamisen vuoksi, vaikka työllistyvyys alalla on hyvä. Koulutus, osaaminen sekä uudet palveluiden tuottamisen mallit tulisi nähdä ensiarvoisen tärkeänä ennen kaikkea harvaan asutulla maaseudulla nyt, kun luodaan uutta palvelurakennetta, jossa korostuu palveluiden saatavuus ja saavutettavuus, valinnanvapaus sekä yhdenvertaisuus. (Viinamäki & Pohjola 2016.)

3.3 Enontekiö

Enontekiö on pinta-alaltaan Suomen kolmanneksi suurin kunta, joka sijaitsee Suomen käsivarressa Norjan ja Ruotsin rajalla. Enontekiö tunnetaan omaleimaisista erämaa-alueista. Matkailu on vahva elinkeino Enontekiöllä, mutta myös poro- ja muut luontaiselinkeinot ovat olleet kautta aikain merkittävät toimeentulonlähteet Enontekiöllä. Enontekiöllä saamelaisia väestöstä on noin 20 %.

¹⁶ **Lähde:** Tilasto- ja indikaattoripankki SOTKANet. Tiedot on poimittu 18.2.2017.

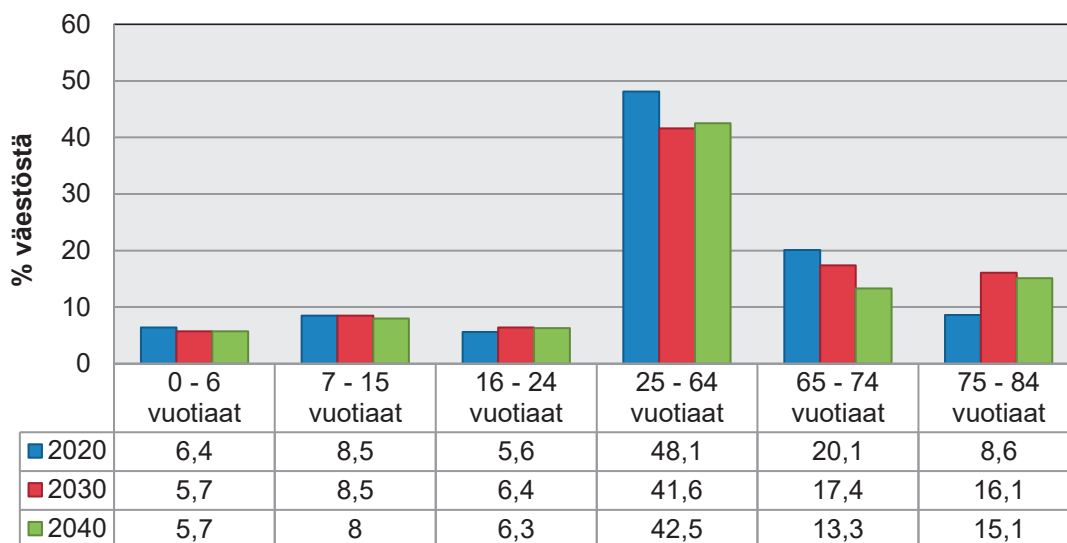
Enontekiön väkiluvun kehitys 2000-luvun alusta on ollut samansuuntainen kuin Utsjoen kunnassa (Kuvio 3.). Väestöennusteiden mukaan väkiluku jatkaa laskua myös tulevaisuudessa ja tämä on yksi merkittävimmistä huolenaiheista Enontekiön hyvinvointikertomuksen mukaan. (Kuvio 4.; Alatalo, Heikkilä & Jokiniemi 2011, 18.) Enontekiöllä työikäisten määrä on laskenut (Kuvio 5.) vuodesta 2000 2,6 %-yksikköä, mikä on vähemmän kuin Utsjoella. Merkittävin muutos on tapahtunut 7–15 -vuotiaiden osalta, kun laskua on tullut 6 %-yksikköä. Eläkkeelle siirtyvien määrä on sen sijaan kasvanut 6,7 %-yksikköä, mikä on eniten Utsjoen ja Inarin kuntiin verraten.

Kuvio 5. Enontekiön kunnan väestö ikäryhmittäin vuosina 2000–2015.¹⁷

Vinoutuneen väestörakenteen haasteena on palveluiden säilyttäminen kunnassa. Vaarana voi olla lähipalveluiden siirtyminen isompiin kasvukeskuksiin, kuten esimerkiksi henkilökohtaiset pankkipalvelut, Kelan palvelut sekä julkiset työ- ja elinkeinopalvelut. Tämä haastaa jo ennestään harvaan asutun maaseudun tulevaisuutta. Haasteena on myös monipuolisen hyvinvointipalvelujärjestelmän säilyttäminen kuntalaisten hyvinvoinnin turvaamiseksi väestöllisen kehityksen jatkaessa negatiivista kehitystä. Samansuuntaisen kehityksen ennustetaan jatkuvan vuoteen 2020 saakka (Kuvio 6.).

¹⁷ **Lähde:** THL, Tilasto- ja indikaattoripankki SOTKA.net. Tiedot on poimittu 18.2.2017.

Kuvio 6. Enontekiön kunnan väestöennuste ikäryhmittäin vuoteen 2040.¹⁸

Vuonna 2040 työikäisen väestön kehitys kääntyy ennusteiden mukaan myönteiseen suuntaan. Haasteena on syntyvyys. Ennusteiden mukaan syntyvyyteen ei odoteta kasvua vuoteen 2040 mennessä. Kunnassa oleva palvelutarjonta vaikuttaa merkittävästi ennen kaikkea nuorten perheiden pysymiseen paikkakunnalla. Heikot ja pitkien etäisyyksien päässä olevat hyvinvointipalvelut ja muut lähipalvelut eivät houkuttele perheitä kuntaan. Alatalo, Heikkilä ja Jokiniemi 2011 (2011, 74–80) toteavat myös, että monipuolisen palvelujärjestelmän säilymisen edellytyksenä on riittävä väestöpohja sekä suotuisa väestökehitys. Welfare mix -hyvinvointipalveluiden tuottamisen mallin hyödyntäminen nähdään tärkeänä asiakaslähtöisten palveluprosessien kehittämisenä. Tavoitteena on luoda yhdenvertaiset ja turvatut mahdollisuudet tasapainoiseen sekä rikkaaseen elämään. (Alatalo, Heikkilä & Jokiniemi 2011, 80.)

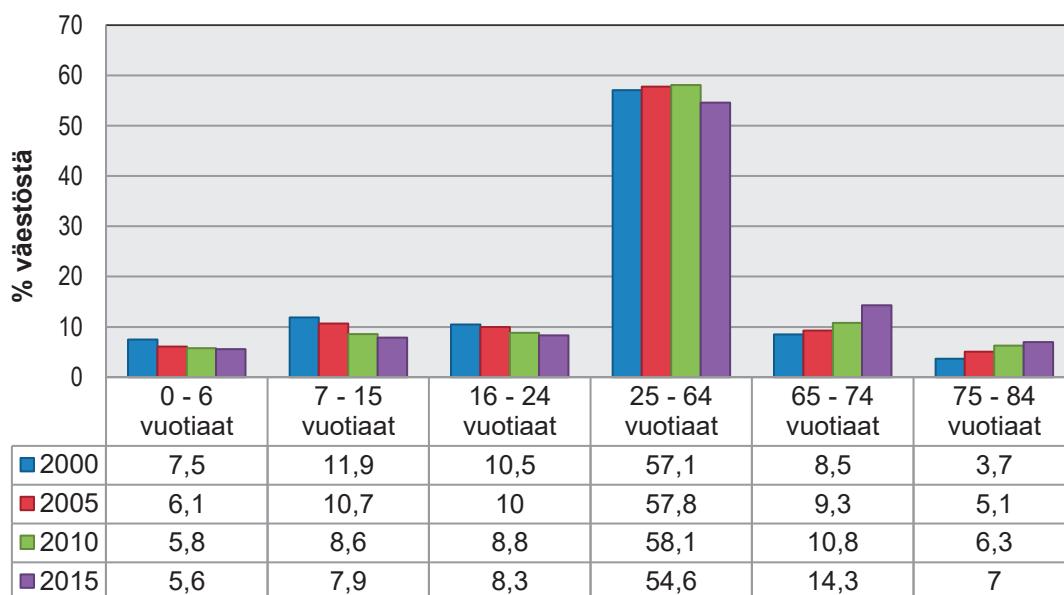
3.4 Inari

Inari on pinta-alaltaan Suomen suurin kunta. Luonto on Inarin kunnan valtava voimavara. Inari sijaitsee Euroopan unionin pohjoisimmassa kulmauksessa. Rajanaapurit ovat Norja ja Venäjä. Inari on kasvainvälinen matkailukunta, jossa vahvana elinkeinona matkailun lisäksi on porotalous, kalastus, metsätalous sekä koulutustoiminta. Ivalo on Inarin kunnan suurin kylä, jossa asuu kaksi kolmas-

¹⁸ **Lähde:** THL, Tilasto- ja indikaattoripankki SOTKANet. Tiedot on poimittu 18.2.2017.

osaa kunnan väestöstä. Inarissa saamelaisten määrä vuonna 2015 oli 2 171 henkilöä. Kunnassa käytetään suomenkielen rinnalla virallisesti kolmea saamenkieltä: inarinsaame, pohjoissaame ja koltansaame. (Inarin kunta 2017.)

Kuten Utsjoen ja Enontekiön kunnissa, on myös Inarin kunnassa väestökehitys ollut negatiivinen 2000-luvun alusta. Vuonna 2015 tapahtui pientä kehitystä (Kuvio 3.). Ennusteiden mukaan väestökehitys tulee olemaan negatiivinen vuoteen 2040 (Kuvio 4.). 2000-luvun alusta merkittävämpiä muutoksia ovat olleet 7–15 -vuotiaiden määrän lasku 4 %-yksikköä sekä eläkkeelle siirtyvien määrän kasvu 5,8 %-yksikköä. Muiden ikäryhmien osalta ei näin merkittäviä muutoksia ole ollut (Kuvio 7.).

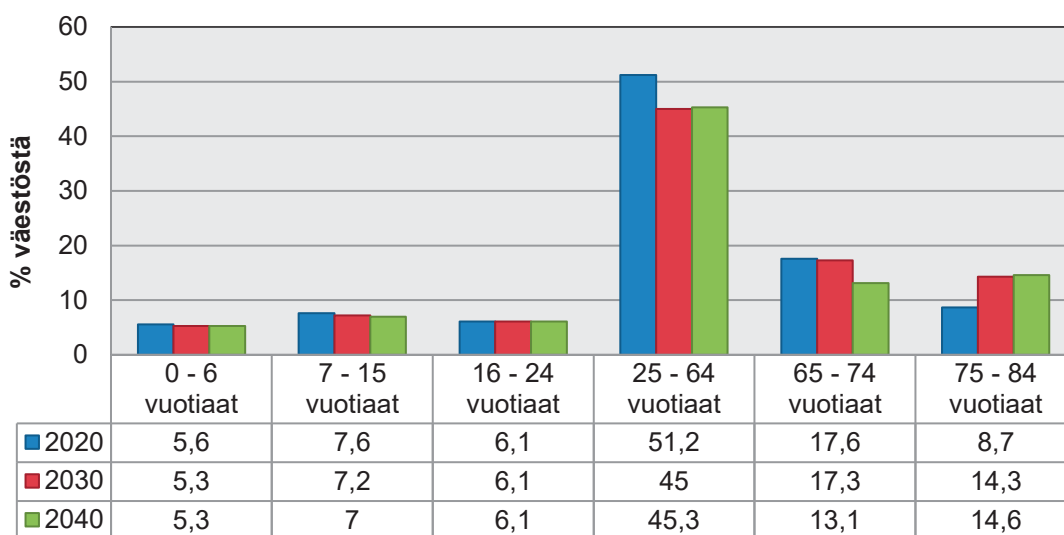
Kuvio 7. Inarin kunnan väestö ikäryhmittäin vuosina 2000–2015.¹⁹

Väestöjakauma osoittaa myös sen, että ikääntyvän väestön osuus on kasvussa. Vuosien 2010–2015 välisenä aikana kasvua on ollut 65–74 -vuotiaiden osuudessa 3,5 %-yksikköä. Samalla kun työikäisten osuus on pienentynyt. Tämä luo haasteita kunnalle ja tulevaisuudessa maakunnalle palveluiden suunnittelussa ja järjestämisessä. Kunnan elinvoimaisuuden ehtona on väkiluvun ja syntyvyyden kasvu. (Viinamäki 2014, 258–259.) Tulevaisuus tulee näyttämään sen, miten matkailun vahva kasvu vaikuttaa työpaikkojen määrään ja sitä kautta työttömyysasteen alenemiseen. Matkailu kasvoi koko Lapissa 13,1 %-yksikköä vuoteen

¹⁹ **Lähde:** THL, Tilasto- ja indikaattoripankki SOTKANet. Tiedot on poimittu 18.2.2017.

2015 verraten (Yle-uutiset 2017). Vaarana voi olla, että töiden sesonkiluonteisuus ei pitkällä aikavälillä nosta väestön määrää kunnassa merkittävästi.

Tulevaisuus tulee olemaan monilta osilta haastava Inarin kunnassa, kuten myös muissa tutkimuskunnissa (Kuvio 8.). Matkailun vahvan kasvun pitkäaikaisia vaikutuksia kunnan väestörakenteeseen on vaikea ennustaa. Tämän lisäksi sote-uudistus tulee vaikuttamaan sosiaali- ja terveystalouden järjestämiseen ja on vaikea nähdä, miten se vaikuttaa esimerkiksi työpaikkojen säilymiseen kunnassa. Työttömyysaste kunnassa on noussut 2009 vuodesta 3,5 %-yksikköä vuoteen 2015, jolloin työttömyysaste oli 17 % (Työttömät, % työvoimasta 2009–2015²⁰). Uusien tilastojen ilmestyessä nähdään, millä tavoin matkailun kasvu ja sitä kautta työpaikkojen lisääntyminen on vaikuttanut kunnan työllisyysasteeseen.

Kuvio 8. Inarin kunnan väestöennuste ikäryhmittäin vuoteen 2040.²¹

Ennusteiden mukaan vuonna 2040 työikäisten osuus kääntyy myönteiseen suuntaan, mutta huolestuttavaa on se, että lasten ja nuorten määrässä ei ennusteiden mukaan ole tapahtumassa muutosta (Kuvio 8.). Väestökehityksen myönteisen kehityksen suunnan säilyttämiseksi on kunnassa oltava riittävä palvelutarjonta. Hyvinvointipalveluiden saatavuus ja saavutettavuus vaikuttavat perheiden pysy-

²⁰ **Lähde:** THL, Tilasto- ja indikaattoripankki SOTKANet. Tiedot on poimittu 18.2.2017.

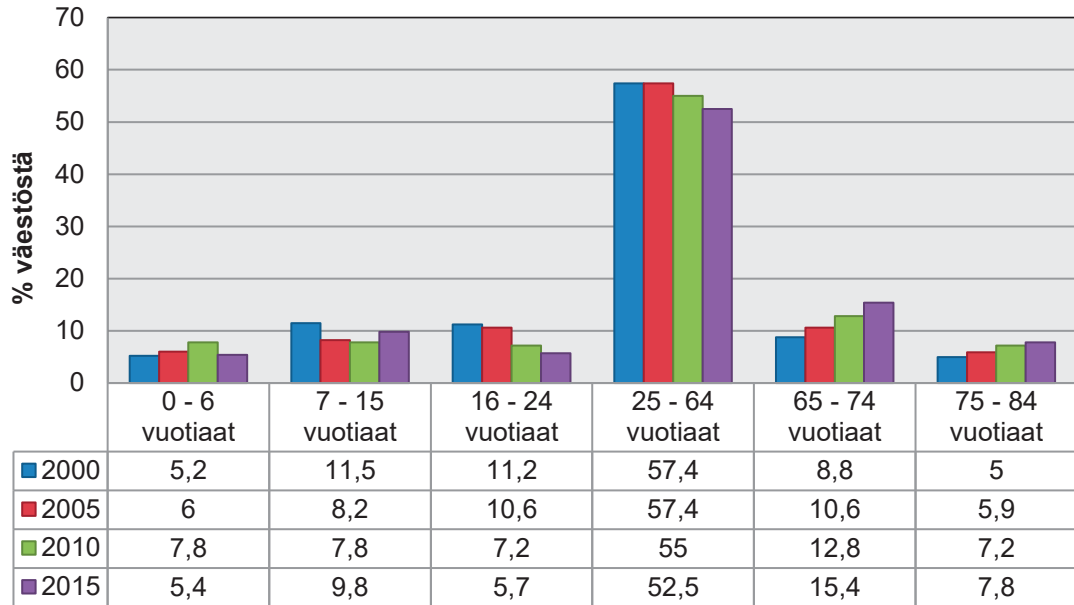
²¹ **Lähde:** THL, Tilasto- ja indikaattoripankki SOTKANet. Tiedot on poimittu 18.2.2017.

vyytteen paikkakunnalla. On muistettava, ettei ole palveluita ilman aktiivista elinkeinoelämää. Se on tärkeä nähdä kunnan yhtenä merkittävänä tekijänä kunnan ja kuntalaisten kokonaisvaltaisen hyvinvoinnin ylläpitämiseen ja kehittämiseen.

3.5 Utsjoki

Utsjoki on Suomen pohjoisin kunta ja ainoa kunta, jossa väestöstä enemmistö on saamenkielisiä. Utsjoen (Ohcejohka) kuntaan kuuluvat Nuorgamin (Njuorggán), Outakosken (Vuovdaguoika) sekä Karigasniemen (Gáregasnjárga) kylät. Asutus on keskittynyt suurimmalta osin Tenojoen varrelle, jossa asutusta on ollut jo tuhansia vuosia. Utsjoella on pystytty turvaamaan laadukkaat ja kattavat peruspalvelut. Lisäksi rajayhteistyö Norjan kanssa on tiivistä. Rajakauppa, matkailu sekä Norjan vienti mahdollistaa suurelle osalle asukkaista toimeentulon ja näin ollen tarvittavat palvelut pystytään pitämään hyvällä tasolla. Sosiaali- ja terveystalouden osalta tehdään koko ajan yhteistyötä Norjan kanssa. Pelastustoimen osalta yhteistyötä tehdään Karasjoen ja Tanan kuntien kanssa Norjan puolella. Utsjoki on saanut näistä tunnustusta ja tullut valituksi vuoden rajakunnaksi vuonna 2015. (Yle-uutiset 2015; Rajaseutu Ry.) Utsjoella tehdään paljon yhteistyötä hyvinvointipalveluita järjestävien eri tahojen kanssa. Kolmannen sektorin toiminta osaltaan vahvistaa myös saamelaiskulttuuria sekä saamenkieltä. (Lehtola & Ruotsala 2017, 54, 66.)

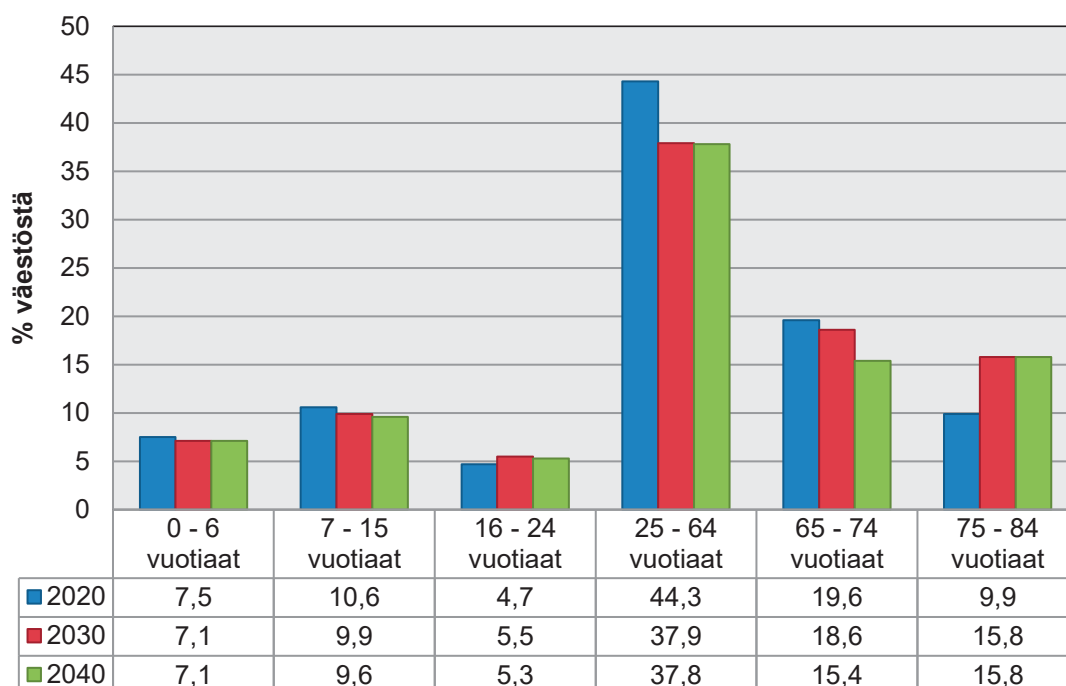
Utsjoen väestöjakaumasta käy ilmi, kuinka väestöhuoltosuhde on lähtenyt muuttamaan jo hiljalleen 2000-luvun alussa. Työikäisten osuus kunnan väestöstä on laskenut 2000-luvun alusta 4,9 %-yksikköä, samoin nuorten aikuisten osuus on laskenut 5,5 %-yksikköä, kun taas eläkkeelle siirtyvien määrä on noussut 6,6 %-yksikköä (Kuvio 9.).

Kuvio 9. Utsjoen kunnan väestö ikäryhmittäin vuosina 2000–2015.²²

Ennusteiden mukaan samankaltainen negatiivinen kehitys jatkuu vuoteen 2030 saakka, jonka jälkeen tilanteen arvioidaan tasoittuvan (Kuvio 10.). Väestökehitykseen vaikuttavat monet tekijät, mutta myönteinen työllisyystilanteen kehitys vaikuttaisi laajalti kunnan tilanteeseen. Muuttoliikkeen mahdollinen kääntyminen myönteiseen suuntaan loisi mahdollisuuksia palvelutarjonnan säilymiselle ja kehittymiselle. On muistettava, että väestökehitykseen vaikuttavat paikallistason ratkaisut, mutta merkittävä vaikuttaja on myös globaali markkinatalous.

²² **Lähde:** THL, Tilasto- ja indikaattoripankki SOTKANet. Tiedot on poimittu 18.2.2017.

Kuvio 10. Utsjoen kunnan väestöennuste ikäryhmittäin vuoteen 2040.²³

Uusi maakuntauudistus ja tuleva sote-uudistus tulevat varmasti vaikuttamaan työllisyyteen, hyvinvointipalveluihin jne. Tämä luo osaltaan haasteita ennustaa tulevaa ja näin ollen asettaa haasteita väestön hyvinvointiin liittyvien palveluiden tuottamiselle ja kehittämiselle kustannustehokkaasti sekä väestön tarpeita vastaavaksi.

Tutkimuskuntia yhdistävät monet eri tekijät, kuten saamelaisuus, harva asutus, pitkät etäisyydet sekä osiltaan väestörakenteen tulevat haasteet. Saamelaisten hyvinvointipalveluiden tilanne on kunnissa kohtalainen. Utsjoen kunnassa tilanne on kunnista paras. Inarissa haasteena on kolme saamenkieltä. Harvaan asutun maaseudun tulevaisuuden haasteena on väestörakenteen vinoutuminen ennen kaikkea syrjäseutualueilla, joissa palveluiden saatavuus ja saavutettavuus on haasteena. Tämän lisäksi internet- ja mobiiliverkon kuuluvuusongelmat eivät luo edellytyksiä kuntalaisten yhdenvertaisuuden toteutumiselle sähköisten palveluiden, kuten esimerkiksi e-hyvinvointipalveluiden saatavuuden ja saavutettavuuden suhteen, ellei näitä ongelmia pystytä korjaamaan.

²³ **Lähde:** THL, Tilasto- ja indikaattoripankki SOTKA.net. Tiedot on poimittu 18.2.2017.

Väestörakenteen negatiivinen kehittyminen kunnissa vaikuttaa eri tavoin kuntiin. Enontekiöllä tilanne on haasteellisin, sillä pienen väestöpohjan kunnassa vinoutunut väestörakenne haastaa hyvinvointipalveluiden tuottamisen keinoja tulevaisuudessa. Tulevaisuudessa palveluiden keskittäminen voi ennestään lisääntyä ja näin ollen välimatkat palveluiden piiriin kasvaa. Sähköisten palveluiden kehittämiseen panostetaan koko ajan. Se jää nähtäväksi, miten esimerkiksi e-hyvinvointipalveluiden kehittyminen etenee tulevaisuudessa. Inarissa tilanne on väestöpohjan osalta myönteisempi, sillä se on tutkimuskunnista suurin. Tulevaisuudessa haasteena Inarissa on ennen kaikkea lähipalveluiden säilyttäminen syrjäseudun kylissä sekä saamenkielisten palveluiden turvaaminen kaikilla kolmella saamenkielellä. Matkailun vahva kasvu ylläpitää kunnan elinvoimaisuutta ja luo edellytyksiä palveluiden säilymiselle.

Sote-uudistus tulee merkittävästi vaikuttamaan kaikkien kuntien sosiaali- ja terveyspalveluiden järjestämiseen. Palveluiden siirtyessä maakunnan järjestämistä ja rahoittamisvastuulle on vaikea ennustaa palveluiden saatavuuden ja saavutettavuuden toteutumista tulevaisuudessa yhdenvertaisuusperiaatteen mukaisesti tutkimuskunnissa.

4 HYVINVOINTIPALVELUT

Hyvinvointipalveluiden tarkoituksena on tukea ja auttaa ihmisten kokonaisvaltaista hyvinvointia. Hyvinvointipalveluihin kuuluvat sosiaali- ja terveystalvet, liikunta- ja kulttuuripalvelut sekä sivistystalvet. Hyvinvointipalveluiksi voidaan määrittää muitakin palveluita, joita ihminen tarvitsee ylläpitääkseen ja edistääkseen hyvinvointia (Kuvio 11.). Julkinen sektori tuottaa tällä hetkellä suurimman osan hyvinvointipalveluista. Julkisen sektorin lisäksi palveluiden tuottajina on yksityinen ja kolmas sektori. Voidakseen hyvin kansalaiset tarvitsevat erilaisia palveluja, niin eri ikäkausina kuin elämän eri tilanteissakin. Hyvinvointipalveluiden kirjo on suuri, ja sen vuoksi hyvinvointipalveluita on vaikea määritellä tarkoin. Tämä sama koskee hyvinvoinnin käsitettä ylipäätään. Tämän vuoksi avaan hie-man hyvinvoinnin käsitettä, jotta sen moniulotteisuus hahmottuisi lukijalle paremmin.

Hyvinvointi on moniulotteinen käsite, jonka yksiselitteinen määrittäminen on lähes mahdotonta. Pyykkönen (2012) tutki hyvinvointikäsitettä ja sen lukuisia eri merkityksiä hyvinvointitutkimuksissa pyrkimyksenä selkiyttää käsitettä. Hän toteaa, että on mahdotonta selkiyttää näin moniulotteista käsitettä. Pyykkönen (2012, 76) löysi neljä hyvinvoinnin käsitteeseen liittyvää lähestymistapaa, joita hyvinvointitutkimuksissa on käytetty. Näitä ovat elinolot, elämänlaatu, subjektiivinen hyvinvointi sekä taloudellinen hyvinvointi. Myös sosiologi Erik Allardtin (1976) mukaan hyvinvointikäsite kattaa elämisen tason sekä elämisen laadun. Allardtin määritelmään sisältyvät subjektiivinen hyvinvointi sekä taloudellinen hyvinvointi. Allardt käsittelee hyvinvoinnin käsitettä kolmen hyvinvoinnin ulottuvuuden kautta, joita ovat *having*, *loving* ja *being*. **Loving** ja **being** ulottuvuudet käsittelevät elämänlaatua, kun taas **having** elintaso (Taulukko 2.).

Taulukko 2. Hyvinvoinnin ulottuvuudet.²⁴

Elintaso (Having)	Yhteisyyssuhteet (Loving)	Itsensä toteuttami- sen muodot (Being)	Osallisuus ja toiminta (Doing)
<ul style="list-style-type: none"> • Ravinto, neste, lämpö, ilma ja turvallisuus • Toimeentulo • Toimintakyky • Terveys 	<ul style="list-style-type: none"> • Perhe, suku ja ystävyssuhteet • Paikallisyhteisöt • Yhteiskunta • Luonto • Globaali yhteisö 	<ul style="list-style-type: none"> • Henkinen hyvinvointi • Itsensä toteuttaminen • Arvokkuus • Elämänhallinta 	<ul style="list-style-type: none"> • Ansiotyö • Harrastustoiminta • Oppiminen • Muu tekeminen

Niemelä (2010, 29) toi Erik Allardtin Having, Loving ja Being ulottuvuuksiin **Doing** osallisuus- ja toimintaulottuvuuden. Hänen mukaansa voidakseen hyvin tarvitsee ihminen toimintaa. Vastuullinen ja mielekäs tekeminen antavat eväitä hyvään elämään. Hyvinvoinnin ylläpitämiseksi ihminen tarvitsee kaikkia näitä edellä mainittuja ulottuvuuksia. Huomioitavaa on se, että eri elämän tilanteessa ja eri elämänvaiheissa hyvinvoinnin ulottuvuudet voivat saada eri painotuksia. Aaltion (2013, 66) mukaan hyvinvointi on osallistumista ja vapautta. Osallistumisella hän tarkoittaa osallistumista yhteisöön, jossa ihminen elää ja vapaudella hän tarkoittaa vapautta tehdä omaa elämää koskevia valintoja. Jotta nämä mahdollistuisivat nousevat esiin terveys sekä toimintakyky. Ihmisen kokonaisvaltaisen hyvinvoinnin ylläpitämiseksi ja edistämiseksi kansalaiset tarvitsevat tukea ja apua niin viralliselta (palvelun tuottajat) kuin epäviralliselta (läheiset, yhteisöt, suku ym.) taholta. Hyvinvointipalveluiden avulla turvataan kaikille riittävä apu ja tuki elämäntilanteesta riippumatta. Nykyisin asiakkaiden, kuntalaisten, potilaiden, nuorten, iäkkäiden jne. osallisuus nähdään tärkeänä hyvinvointipalveluiden järjestämisessä ja kehittämisessä. Jokaisella tulee olla mahdollisuus vaikuttaa oman elämän suunnitteluun ja tarvittavien palveluiden toteutukseen. Sosiaali- ja terveyshuoltoon liittyvät lait painottavat myös osallisuuden merkitystä palveluiden järjestämisessä ja kehittämisessä.

Tarkasteltaessa Allardtin ulottuvuuksia sosiaalipolitiikan näkökulmasta voidaan todeta, että ihmisen hyvinvointiin vaikuttavat Möttösen (2014, 13) esiin tuomat pieni ja suuri sosiaalipolitiikka. Pienen sosiaalipolitiikan ajatus lähtee paikallisista

²⁴ **Lähde:** Allardt, E. 1976. Hyvinvoinnin ulottuvuuksia. Ks. Niemelä, P. 2010. Hyvinvointipolitiikan teoria.

oloista, jossa toimintaa ohjaa yhteisöllisyys ja ihmisläheisyys. Suuren sosiaalipolitiikan ajatus on rakentaa ja ylläpitää palvelujärjestelmää, jossa on pyrkimyksenä kattavien ja kaikkien saatavilla olevien palveluiden järjestäminen ja tuottaminen yhteiskunnallinen ja alueellinen tasa-arvo huomioiden. Esiin nousevat myös tuottavuus ja tehokkuus. (Möttönen 2014, 13; Taulukko 3.) Voidaan siis todeta, että pieni ja suuri sosiaalipolitiikka luovat edellytyksiä hyvinvoinnin ulottuvuuksien toteutumiselle. Suuri sosiaalipolitiikka toteutuakseen oikein tavoitteiden mukaisesti tarvitsee pientä sosiaalipolitiikkaa mahdollistamaan yhteiskunnallisen, alueellisen sekä paikallisen tasa-arvon toteutumisen.

Taulukko 3. Pieni ja suuri sosiaalipolitiikka.²⁵

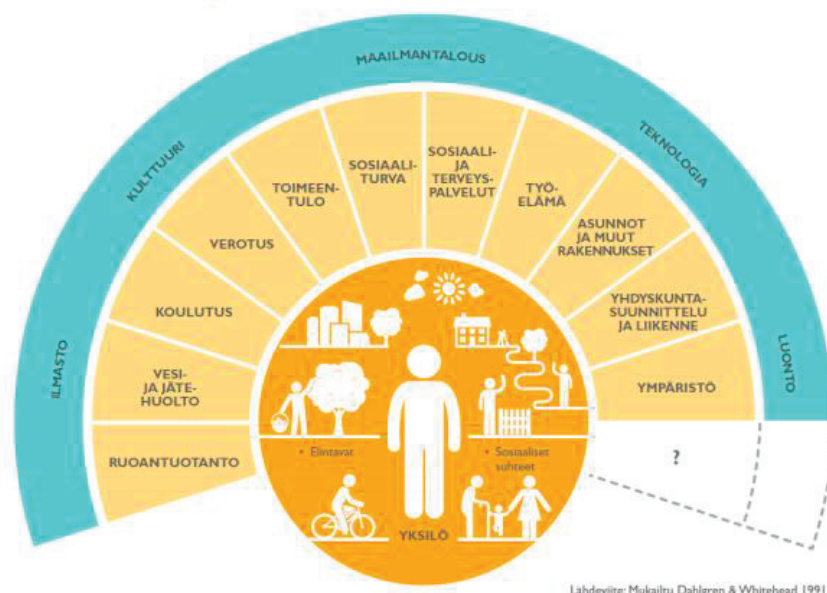
PIENI SOSIAALIPOLITIikka	SUURI SOSIAALIPOLITIikka
<ul style="list-style-type: none"> • Paikallisuus • Hajautettu, alhaalta ylös -ohjaus • Yhdistelmäetu • Suora demokratia • Yhteisöllisyys • Aktivointi, auttaminen • Kansalaisuus • Verkostoituminen ja vuorovaikutus 	<ul style="list-style-type: none"> • Suuret palvelujärjestelmät • Keskitetty, ylhäältä alas -ohjaus • Mittakaava etu (suuruuden ekonomia) • Kattavuus, peittävyys • Edustuksellinen demokratia • Järjestämisen ja tuottamisen erottaminen • Tuottavuus ja tehokkuus • Lakisääteisyys • Markkinoiden hyödyntäminen • Asiakkuus

Hyvinvointipalveluilla on monia tehtäviä, kuten vahvistaa osallistumista sekä luoda edellytyksiä hyvinvoinnin ylläpitämiselle ja kehittämiselle. Lisäksi hyvinvointipalveluilla on korjaava tehtävä, joka tulee esiin ihmisen kohdatessa haastavia tilanteita, jotka vaikuttavat mahdollisesti psyykkisesti, fyysisesti ja sosiaalisestikin ihmisen hyvinvointiin. (Aaltio 2013, 69–70, 135.) Opinnäytetyössäni pienen sosiaalipolitiikan näkökulmaa tuovat esiin yksilötason aineistot eli haastattelut, kun taas suuren sosiaalipolitiikan näkökulma tulee esiin rakennetason aineistojen kautta eli tilastojen kautta. Haastattelut luovat kuvaa kuntien tämän hetken tilanteesta sekä tulevaisuuden haasteista ja mahdollisuuksista, jotka tulee huomioida palveluita järjestettäessä ja kehitettäessä. Tilastot antavat palveluiden kehittämiseen tarvittavaa faktatietoa. Toimivien palvelurakenteiden kehittämisen taustalla tulee nähdä pieni ja suuri sosiaalipolitiikka mahdollistamassa asiakaslähtöisten,

²⁵ **Lähde:** Möttönen, S. 2014. Onko kunnalliselle sosiaalipolitiikalle tilaa rakenteiden muutoksessa?

yhdenvertaisten sekä kustannustehokkaiden palveluiden tuottamisen (Kuvio 11.).

Hyvinvoinnin edellytykset luodaan yhdessä – kaikkia toimijoita tarvitaan

TERVEYDEN JA HYVINVOINNIN LAITOS

1.6.2015

Sosioekonomisten hyvinvointi- ja terveyserojen kaventaminen

3

Kuvio 11. Hyvinvoinnin edellytykset luodaan yhdessä – kaikkia toimijoita tarvitaan.²⁶

Hyvinvointipalveluiden tuottamiseen vaikuttavat monet tekijät. Sosiaali- ja terveydenhuollon lainsäädäntö luo pohjan hyvinvointipalveluiden järjestämiselle sekä kehittämiselle. Sosiaali- ja terveystalouden merkitys hyvinvointipalvelujärjestelmälle on merkittävä niin lainsäädännön näkökulmasta kuin palveluiden tuottamisen ja kehittämisen näkökulmasta. Ei voida tarkastella hyvinvointia ja hyvinvointipalveluita paikallisesti tai alueellisesti, koska globalisaatio, talouden kehitys sekä teknologian maailmanlaajuinen kehittyminen vaikuttavat hyvinvointi- ja ehyvinvointipalveluiden tuottamiseen ja kehittämiseen Suomessa sekä muualla. Ne voidaan nähdä haasteina tulevaisuuden palvelujärjestelmälle, mutta myös mahdollisuutena kehittää palvelujärjestelmää tukemaan kaikkien kansalaisten hyvinvointia asuinpaikasta, sosioekonomisesta asemasta riippumatta. (STM 2010, 4–6; Aaltio 2013, 135.) On tärkeä, että kansalaisten osallisuus sekä vaiku-

²⁶ **Lähde:** Terveyden ja hyvinvoinnin laitos THL.

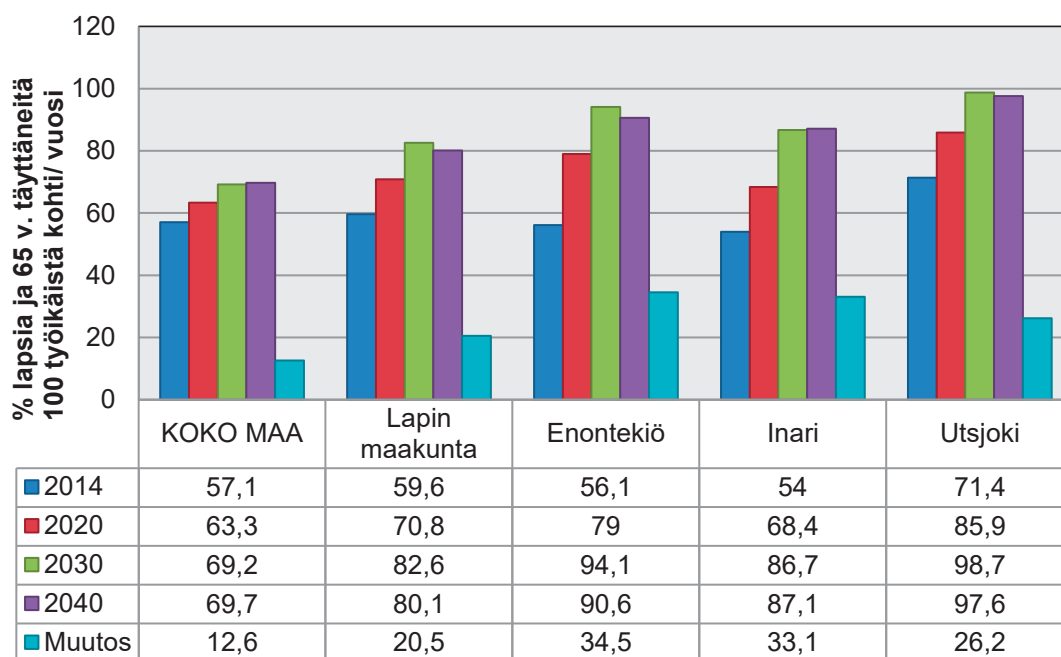
tusmahdollisuuksien tukeminen ja edistäminen huomioidaan palveluiden suunnittelussa ja kehittämisessä paikallisesti, alueellisesti kuin myös yhteiskuntamme ylimmissä päättävissä elimissä.

Suomessa hyvinvoinnin ja terveyden taso kohentuu jatkuvasti. Edelleen haasteena on hyvinvoinnin jakautuminen väestössä. (Koivisto & Blomqvist 2016, 7; Hakkarainen, Londén, Luhtanen, Peltosalmi, Siltaniemi & Särkelä 2012, 8.) Tuloterot ja köyhyys ovat kasvaneet Suomessa 1900-luvun alusta alkaen. Pienituloisuuden lisääntyminen sekä alueellisten terveyserojen kasvu näyttäytyy negatiivisena hyvinvointia tarkasteltaessa. Myönteistä kehitystä on saatu tilastojen valossa ihmisten subjektiivisesta hyvinvoinnin kokemuksesta, joissa indikaattoreina on ollut terveyttä, toimintakykyä, varallisuutta, koulutustasoa ja asumista kuvaavia indikaattoreita. (Eronen, Hakkarainen, Londén, Nykyri, Peltosalmi & Särkelä 2013, 8.)

Elämänlaadun näkökulmasta hyvinvoinnin ylläpitämiseen ja kehittämiseen keskeisesti vaikuttavat hyvä koulutus, terveys, riittävä ja turvattu toimeentulo (Hakkarainen, Londén & Peltosalmi 2015, 17). Pienituloisilla ja matalasti koulutetuilla on enemmän ongelmia hyvinvoinnin osa-alueilla. Hyvinvointi- ja terveyserojen kaventaminen on yhteiskuntapoliittinen ongelma, johon tulee pyrkiä vaikuttamaan terveys-, sosiaali-, talous-, koulutus-, kulttuuri-, asunto-, työ-, elinkeino-, alue-, ympäristö- sekä maatalouspolitiikan keinoilla. (THL 2015, 4–7.)

Lapin maakunnassa hyvinvointipalveluiden alueellinen kehittäminen on merkittävässä roolissa. Lapin maakuntasuunnitelma 2030 on strategiassaan asettanut tavoitteeksi parantaa lappilaisten hyvinvointia panostamalla hyvinvointipalveluihin ja ennen kaikkea niiden rakenteisiin ja saatavuuteen. Yhteistyö julkisen, yksityisen ja kolmannen sektorin välillä nähdään tärkeänä palveluiden tuottamisessa ja kehittämisessä tulevaisuudessa. (Lappi – Pohjoisen luova menestyjä. 2009, 24.) Myös Lapin hyvinvointiohjelmassa tavoitteeksi on asetettu palveluiden saatavuuden, laadun sekä vaikuttavuuden parantaminen. Tulevaisuudessa tavoitteena on lisätä hyvinvointiosaamista. (Lapin hyvinvointiohjelma 2010–2015, 21.)

Väestöllisen huoltosuhteen kasvaessa palveluiden saatavuus, saavutettavuus, vaikuttavuus sekä kustannustehokkuus nousevat merkittävään rooliin. Tutkimuskunnista Inarissa ja Enontekiöllä huoltosuhde tulee muuttumaan yli 30 %-yksikköä, kun taas Utsjoella muutos on 26,2 %-yksikköä. Muutokset ovat enemmän verraten koko maahan sekä Lapin maakuntaan (Kuvio 12.).

Kuvio 12. Väestöennuste vuosille 2014–2040.²⁷

Huoltosuhteen muuttuminen haastaa tulevaisuudessa vanhat toimintatavat hyvinvointipalveluiden tuottamisessa. Julkiset menot kasvavat väestön ikärakenteen muuttumisen myötä ja sen lisäksi työikäisten määrä vähenee. Sosiaalisen ja taloudellisen kestävyuden ehtona voidaan pitää vaikuttavia ja tehokkaita sosiaali- ja terveystaloudellisia palveluita, terveitä ja toimintakykyisiä kansalaisia sekä korkeata työllisyysastetta. Tulevaisuudessa tarvitaan uudistunutta sosiaali- ja terveystaloudellista palvelurakennetta sekä teknologisia ratkaisuja hyvinvointipalveluiden tuottamiseksi ja kehittämiseksi. (STM 2010, 5–6.)

Hyvinvointipalveluiden ja ennen kaikkea sosiaali- ja terveystaloudellisten palveluiden tuottaminen ja kehittäminen tulee sote-uudistuksen myötä muuttumaan entistä enemmän

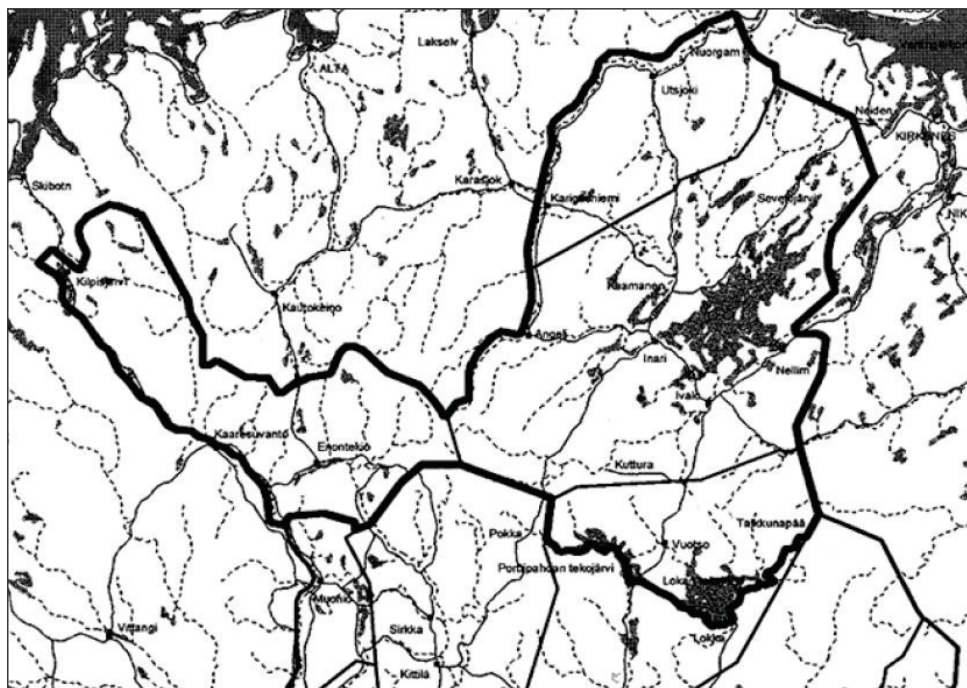
²⁷ **Lähde:** Tilastokeskus. Tiedot on poimittu 21.4.2017.

moniammatilliseksi toiminnaksi, sillä julkisen sektorin lisäksi yksityisen ja kolmannen sektorin rooli tulee kasvamaan. Viinamäen ja Pohjolan (2016) mukaan sote-uudistuksen myötä olisi osuvampi puhua moniammatillisuuden sijaan monitoimijuuudesta. Laadukkaiden ja kustannustehokkaiden palveluiden tuottamisessa korostuu monitoimijainen yhteistyö, joka edellyttää eri toimijoiden vahvaa ammatillista osaamista. (Viinämäki & Pohjola 2016.)

5 SAAMELAISET HYVINVOINTIPALVELUIDEN KÄYTTÄJINÄ

Saamelaiset ovat Euroopan unionin alueella ainut alkuperäiskansa. Suomessa saamelaiset ovat vähemmistökansa. Saamelaisten asema maan alkuperäiskansana sekä saamenkielten asema on otettu huomioon Suomen lainsäädännössä. Vuodesta 1995 lähtien Suomen saamelaisilla on ollut kotiseutualueellaan kieltä ja kulttuuria koskeva perustuslakiin pohjautuva itsehallinto. Itsehallintoelimenä toimii Saamelaiskäräjät. Vaikka saamelaisten asema on lainsäädännössä huomioitu, haasteena on edelleen käytännön toteuttaminen ja meneillään olevien uudistuksien keskellä itsehallinnon kehittäminen. (Pautamo 2010, 17–21.)

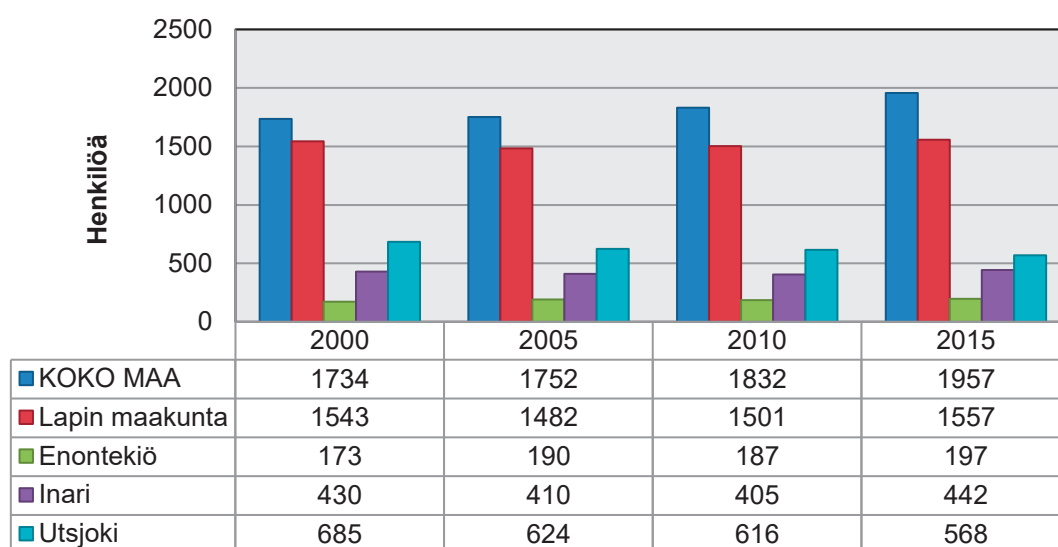
Saamenkielisiä hyvinvointipalveluita tarjotaan pääasiassa vain saamelaisalueella. Saamenkielisiä palveluita on saatavilla Rovaniemellä, Oulussa sekä Helsingissä, mutta kattavimmat saamenkieliset hyvinvointipalvelut keskittyvät pitkälti saamelaisten kotiseutualueelle. Tutkimuskunnat Enontekiö, Inari ja Utsjoki sekä Sodankylän kunnassa sijaitseva Lapin paliskunta kuuluvat saamelaisten kotiseutualueeseen (Kartta 2.).

Kartta 2. Saamelaisalue.²⁸

²⁸ **Lähde:** Heikkilä, L., Laiti-Hedemäki, E. & Pohjola, A. 2013, 97. Saamelaisten hyvä elämä ja hyvinvointipalvelut.

Saamelaiskäräjien mukaan Suomessa vuonna 2015 oli 10 463 saamelaista. Kotiseutualueella heitä asuu 3 404. Utsjoen kunta on tutkimuskunnista ainut, jossa saamelaisväestö on enemmistönä. Saamelaisista enemmistö asuu kotiseutualueen ulkopuolella, joista Suomessa 6 681 ja ulkomailla 653. (Lehtola & Ruotsala 2017, 5; Kuvio 13.)

Kuvio 13. Saamenkielinen väestö Suomessa vuosina 2000–2015.²⁹

Saamelaisten todellisen määrän kuvaaminen on haastavaa, sillä väestörekisterikeskuksen mukaan saamelaiseksi määritellään ihminen, joka on merkinnyt väestötietoihin äidinkieleksi saamenkielen. Saamelaiskäräjät taas tilastoivat saamelaisten määrän neljän vuoden välein saamelaiskäräjien vaalien yhteydessä vaalilistojen mukaan. Saamelaiskäräjien näkemyksen mukaan heidän antama tilasto saamelaisten määrästä on tarkin tieto Suomen saamelaisten määrästä. (Saamelaiskäräjät 2017.)

Kuka sitten on saamelainen? Laki saamelaiskäräjistä (974/1995) määrittää saamelaisen seuraavasti

”Saamelaisella tarkoitetaan tässä laissa henkilöä, joka pitää itseään saamelaisena, edellyttäen:

- 1) *Että hän itse tai ainakin yksi hänen vanhemmistaan tai isovanhemmistaan on oppinut saamen kielen ensimmäisenä kielenään; tai*

²⁹ **Lähde:** Tilastokeskus. Tiedot on poimittu 21.4.2017.

- 2) *että hän on sellaisen henkilön jälkeläinen, joka on merkitty tunturi-, metsä- tai kalastajalappalaiseksi maa-, veronkanto- tai henkikirjassa; taikka*
- 3) *että ainakin yksi hänen vanhemmistaan on merkitty tai olisi voitu merkitä äänioikeutetuksi saamelaisvaltuuskunnan tai saamelaiskäräjien vaaleissa.”*

Määritelmä kuvastaa hyvin sitä, kuinka vaikeaa on tilastoida tarkkaan saamelaisien määrää. Väestörekisteriin saamen äidinkieleksi merkinneet henkilöt eivät luoda todellista kuvaa saamelaisten määrästä, sillä kaikki saamelaiset eivät merkitse saamea välttämättä äidinkieleksi, vaikka olisivat lain mukaan saamelaisia. Saamelaisalueen kunnissa äidinkieleksi saamenkielen merkinneiden määrä väestötietojen mukaan oli vuonna 2015 1347 ja koko maassa määrä oli 1957. (Pasanen 2016, 11.) Saamenkielisiä Suomessa oli Saamelaiskäräjien tilastojen mukaan vuonna 2015 2386 henkilöä. (Lehtola & Ruotsala 2017, 5.) Saamelaisten kotiseutualueella saamenkieltä äidinkielenä puhuvien määrää ei löytynyt vuodelta 2015.

Saamenkielistä pohjoissaame on selkeästi yleisin. Saamenkielisistä 76 % puhuu pohjoissaamea, kun taas inarinsaamen osuus on 11 % ja koltansaamen 13 %. Suomen saamelaisista yli puolet 76,6 % on suomenkielisiä. Pohjoissaamenkielisiä Suomen saamelaisista on 17,3 %, kun taas inarinsaamenkielisiä 2,4 % ja koltansaamenkielisiä 3,1 %. Koltansaamenkielen asema on tulevaisuudessa heikko, sillä kieltä osaavien ja käyttävien määrä on vähäinen. (Lehtola & Ruotsala 2017, 5.)

Saamelaisilla on oikeus omankielisiin palveluihin, jota turvataan lainsäädännöllä. (Lehtola & Ruotsala 2017, 5.) Valmisteilla oleva lakiluonnos asiakkaan valinnanvapaudesta sosiaali- ja terveydenhuollossa voi lisätä saamenkielisten sosiaali- ja terveyspalveluiden saatavuutta sekä saavutettavuutta, jos tuleva laki ulottuu naapurivaltioihin Ruotsiin ja Norjaan. Taulukossa 4. on kuvattuna keskeisimmät lait saamenkielisten palveluiden tuottamisen ja kehittämisen näkökulmasta. Jo Suomen perustuslaki (731/1999) tuo esiin saamelaisten oikeuden omaan ylläpitää sekä kehittää omaa kieltä ja kulttuuria. Näin ollen tämä tulee huomioida tulevaisuudessa saamenkielisten hyvinvointipalveluita järjestettäessä.

Taulukko 4. Hyvinvointipalveluiden ja saamenkielisten hyvinvointipalveluiden tuottamisen kannalta keskeisimmät lait.³⁰

	HYVINVOINTIPALVELU-LAINSÄÄDÄNTÖ	SAAMELAISLAINSÄÄDÄNTÖ
Suomen perustuslaki 731/1999	<ul style="list-style-type: none"> Ihmisten yhdenvertaisuus lain edessä 	<ul style="list-style-type: none"> Saamelaisilla oikeus ylläpitää ja kehittää omaa kieltään ja kulttuuriaan.
Laki kunta- ja palvelurakennemuutoksesta 169/2007	<ul style="list-style-type: none"> Laadukkaiden ja asukkaiden saatavilla olevien palveluiden varmistaminen Perusoikeuksien ja yhdenvertaisuuden toteutuminen palveluiden saamisessa 	<ul style="list-style-type: none"> Saamelaisten kielelliset oikeudet, oikeus ylläpitää ja kehittää omaa kieltään ja kulttuuriaan
Terveystieteiden laiki 1326/2010	<ul style="list-style-type: none"> Toteuttaa väestön tarvitsemien palveluiden yhdenvertaista saatavuutta Kaventaa terveyseroja Edistää ja ylläpitää väestön hyvinvointia 	
Kansanterveyslaki 66/1972	<ul style="list-style-type: none"> Kunnan asukkaiden terveydentilan ja siihen vaikuttavien tekijöiden kehityksen seuranta väestöryhmittäin 	
Sosiaalihuoltolaki 1301/2014	<ul style="list-style-type: none"> Edistää ja ylläpitää hyvinvointia sekä sosiaalista turvallisuutta Vähentää eriarvoisuutta Edistää osallisuutta 	<ul style="list-style-type: none"> Turvata yhdenvertaiset tarpeenmukaiset ja riittävät palvelut
Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista 812/2000	<ul style="list-style-type: none"> Edistää asiakaslähtöisyyttä Asiakkaan oikeus hyvään palveluun ja kohteluun sosiaalihuollossa 	<ul style="list-style-type: none"> Sosiaalihuoltoa toteuttaessa on huomioitava asiakkaan etu, mielipide, yksilölliset tarpeet sekä hänen äidinkieltensä ja kulttuuritaustansa
Laki saamelaiskäräjistä 974/1995		<ul style="list-style-type: none"> Saamelaisten kotiseutualueita ovat Inarin, Utsjoen ja Enontekiön kuntien alueet sekä Sodankylän kunnassa sijaitseva Lapin paliskunta Tehtävänä hoitaa saamelaisten omaa kieltä ja kulttuuria
Saamen kielilaki 1086/2003		<ul style="list-style-type: none"> Saamelaisella on oikeus omassa asiassa tai asiassa käyttää laissa tarkoitetussa viranomaisissa saamen kieltä. Viranomaisen ei saa rajoittaa tai kieltäytyä toteuttamasta laissa säänneltyjä kielellisiä oikeuksia, sillä perusteella, että saamelainen osaa myös muuta kieltä kuten suomea
Laki saamenkielen käytämisestä viranomaisissa 516/1991		<ul style="list-style-type: none"> Saamelaisella on oikeus asiassa tai asiassa, jossa häntä kuullaan käyttää saamen kieltä viranomaisissa tai laitoksessa
Perusopetuslaki 628/1998		<ul style="list-style-type: none"> Saamelaisten kotiseutualueella asuvien saamenkieltä osaavien

³⁰ **Lähde:** Finlex. Tiedot on poimittu 2.7.2017.

		oppilaiden opetus tulee antaa pääosin saamen kielellä.
Varhaiskasvatustilaki 36/1973		<ul style="list-style-type: none"> • Kunnan on huolehdittava, että lasten päivähoitoa voidaan antaa lapsen äidinkielenä olevalle saamenkielellä.
Laki yleisradio Oy:stä 1380/1993		<ul style="list-style-type: none"> • Tuottaa, luoda, kehittää ja säilyttää kotimaista kulttuuria • Kohdella ohjelmatoiminnassa yhtäläisin perustein koko väestöä • Tuottaa palveluja saamen kielellä

Inarissa palvelun käyttäjiä löytyy kaikilla kolmella saamenkielellä, kun taas Enontekiöllä ja Utsjoella saamenkielisten palveluiden kieli painottuu pohjoissaamen kieleen. Inarin kunnassa haasteena on tuottaa ja kehittää hyvinvointi- ja e-hyvinvointipalveluita kaikilla kolmella saamenkielellä. Myönteistä on se, että saamenkielisten peruspalveluiden tilannetta on tutkittu jo vuodesta 1985 lähtien. Utsjoki tuottaa tutkimuskunnista eniten saamenkielisiä palveluja, sillä se on saamelaisemmistöinen kunta. Inarissa palveluiden tuottaminen kolmella eri saamenkielellä on rajoittunutta. Enontekiöllä saamenkieliset hyvinvointipalvelut tuotetaan pääosin pohjoissaamen kielellä. Myönteistä kehittymistä on tapahtunut ennen kaikkea varhaiskasvatuksen- ja vanhuspalveluiden osalta. (Heikkilä, Laiti-Hedemäki & Pohjola 2013, 93, 100, 116.) Tutkimuskunnista löytyy useita päivähoitoryhmiä saamenkielellä. Inarissa päivähoitoryhmiä löytyy kaikilla kolmella saamenkielellä ja kielipesätoimintaa koltan- ja inarinsaamenkielillä, kun taas Utsjoella ja Enontekiöllä päivähoitoryhmiä on vain pohjoissaamenkielellä. Samoin kouluissa Inari tarjoaa opetusta kaikilla kolmella saamenkielellä, kun Utsjoki ja Enontekiö tarjoavat pääasiassa pohjoissaamenkielellä. Utsjoella on kielikylypyluokka Utsjokisuun koululla, jossa opetuskielenä myös koltansaamenkieli. (Lehtola & Ruotsala 2017, 25–26.) Kuntien ja valtion viranomaisten velvollisuus on huolehtia oma-aloitteisesti saamenkielisten palveluiden toteutumisesta käytännössä (Saamen kielilaki 1086/2003 § 24).

Saamebarometrin (2016) mukaan yli puolet vastanneista ei pyrkinyt saamaan saamenkielisiä palveluita. Tämä todennäköisesti johtuu siitä, että oletetaan, ettei saamenkielistä palvelua ole saatavilla ja näin ollen asian hoitamisen kannalta on helpompaa asioida suomeksi. (Saamebarometri 2016, 26.) Herää kysymys siitä,

että kenen tehtävä on tunnistaa saamenkieltä käyttävä asiakas vai onko asiakkaan pyydettävä palvelua saameksi? Todennäköisesti saamenkielisten palveluiden tarjonnan selkeä ja kattava informointi aktivoisi myös saamenkieltä käyttäviä käyttämään palveluita omalla äidinkielellä. On myös mahdollista, että saamenkielisten palveluiden käyttämiseen vaikuttaa se, että suomenkielinen opetus on ollut vallitsevaa 1990-luvulle saakka ja näin ollen saamen kielen käyttö on painottunut suulliseen kommunikaatioon kirjallisen sijaan. (Saamebarometri 2016, 36.)

Myönteistä on se, että saamenkielisten palveluiden saatavuus on parantunut viime vuosina Inarin, Utsjoen sekä Enontekiön kunnissa. Utsjoen kunnassa tilanne vastaajien mukaan oli paras. (Saamebarometri 2016, 27–35.) Yksi merkittävimmistä haasteista on koulutetun saamenkielisen työvoiman rekrytointi hyvinvointipalveluihin. Tutkimuskunnissa on saamenkielisten hyvinvointipalveluiden saatavuudessa eroja, tämä osaltaan johtuu osaavan henkilöstön rekrytoinnista. E-hyvinvointipalveluiden vaikutuksen oletetaan olevan tulevaisuudessa myönteinen. (Lehtola & Ruotsala 2017, 21–32, 79.) Lehtola ja Ruotsala (2017) ovat selvittäneet eri saamenkielisten sote-työntekijöiden henkilöstömääriä kunnittain. (Taulukot 5.–7.).

Taulukko 5. Pohjoissaamenkielisten sote-työntekijöiden määrä tutkimuskunnissa.

AMMATTIRYHMÄ	ENONTEKIÖ	INARI	UTSJOKI
Kodinhoitaja		2	
Kotiavustaja	2	2	3
Laitosapulainen			1
Hammashoitaja		1	
Perushoitaja	1		1
Lähihoitaja	6	5	4
Sairaanhoitaja	4		1
Terveystenhoitaja	1		1
Mielenterveyshoitaja			1
Lääkäri	1	2	1
Sosiaalityöntekijä	2	1	
Eläinlääkäri		1	
Johtaja		1	
YHTEENSÄ	17	15	13

Pohjoissaamenkielen työntekijämäärä vaihtelee kunnittain osaamistason mukaan suhteessa kunnan saamenkieliseen väestöön. Enontekiöllä 17 työntekijästä viisi puhuu äidinkielenä pohjoissaamea. Sama luku on Inarissa 11 ja Utsjoella 10. Tyydyttävä osaamistaso Enontekiöllä on yhdeksällä työntekijällä, Inarissa neljällä työntekijällä ja Utsjoella kolmella työntekijällä. Lapin keskussairaalassa on kolme äidinkielenä pohjoissaamea puhuvaa työntekijää ja tämän lisäksi tyydyttävä osaamistaso on kolmella työntekijällä. (Lehtola & Ruotsala 2017, 79.) Haasteensa pohjoissaamenkielisten työntekijöiden määrän arvioinnille tuo se, että ei ole saatavilla tarkkaa tietoa pohjoissaamenkielisen väestön määrästä tutkimuskunnissa. Saamelaiskäräjien vuonna 2015 laatima tilasto tuo esiin saamelaiden määrän, mutta tarkkaa tietoa saamenkieltä äidinkielenä puhuvista ei ole. Tilastokeskus tuo esiin väestörekisterikeskukseen saamen äidinkieleksi merkinneiden määrän, mutta jaottelua eri saamenkielten välillä ei ole saatavilla.

Taulukko 6. Inarinsaamenkielisten sote-työntekijöiden määrä tutkimuskunnissa.

AMMATTIRYHMÄ	ENONTEKIÖ	INARI	UTSJOKI
Apuvälinehoitaja		1	
Kodinhoitaja		1	
Hammashoitaja		1	
Perushoitaja		2	
Lähihoitaja		2	
Sairaanhoitaja		2	
Päihdetyöntekijä		1	
YHTEENSÄ		10	

Inarinsaamea puhuvia työntekijöitä on ainoastaan Inarin kunnassa. Äidinkielenä inarinsaamea puhuvia on seitsemän työntekijää ja tyydyttävä osaamistaso on kolmella työntekijällä. Lapin keskussairaalasta löytyy yksi tyydyttävän osaamistason saavuttava työntekijä sekä yksi inarinsaamenkielen alkeet osaava työntekijä. (Lehtola & Ruotsala 2017, 80.) Lapin keskussairaalassa inarinsaamenkielistä palvelua on saatavilla heikosti, jos verrataan pohjoissaamenkielisten työntekijöiden määrään. Inarinsaamea puhuvien määrän arviointi on haasteellista, kun tarkkaa tilastointia ei inarinsaamen puhujista ole saatavilla.

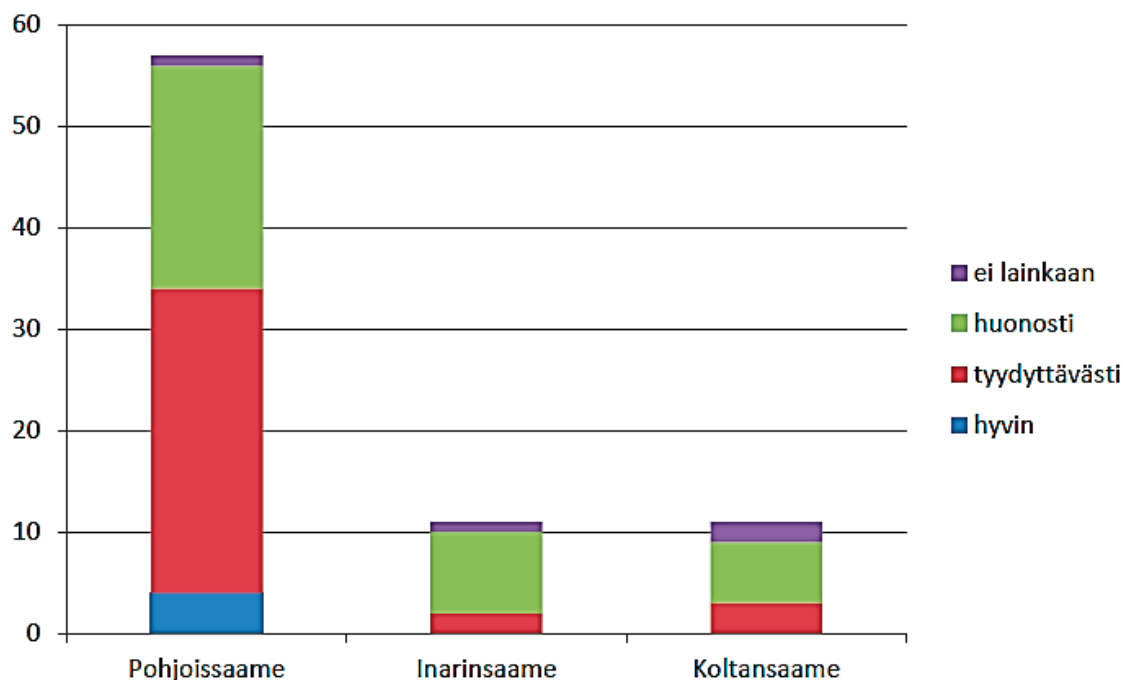
Taulukko 7. Koltansaamenkielisten sote-työntekijöiden määrä tutkimuskunnissa.

AMMATTIRYHMÄ	ENONTEKIÖ	INARI	UTSJOKI
Kotiavustaja		2	
Lähihoitaja		4	
Osastoapulainen		1	
YHTEENSÄ		7	

Koltansaamenkielen osaajia on vähän. Inarin kunta on ainut tutkimuskunnista, josta löytyy kuusi äidinkielenä koltansaamea puhuvaa työntekijää ja yksi tyydyttävän osaamistason saavuttava työntekijä. (Lehtola & Ruotsala 2017, 81.) Koltansaamenkielisten työntekijöiden määrä on erittäin heikko. Jos tarkastelemme tilannetta tutkimuskunnissa, on haasteellista arvioida tarkoin myös koltansaamenkielen työntekijöiden määrää suhteessa koltansaamea käyttäviin kuntalaisiin, koska tarkkaa lukumäärää ei ole saatavissa.

Asiakaslähtöisten palveluiden edellytyksenä on asiakkaan ymmärretyksi tuleminen. Näin ollen saamenkielen osaamistason ylläpitäminen ja kehittäminen on erityisen tärkeä. Osaamistaso vaikuttaa suoraan palvelun laatuun. Saamenkieltä osaavalla työntekijällä tulee olla mahdollisuus käyttää työssään saamenkieltä, jotta osaamisentason ylläpitäminen ja kehittäminen olisi mahdollista. Saamenkielisten työntekijöiden turvaaminen tulevaisuudessa on erittäin tärkeää yhdenvertaisten palveluiden toteutumiseksi. Utsjoen kunnan avaininformantti tuo esiin saamenkielisten palveluiden tuottamisen haasteena olevan osaavan henkilökunnan saatavuus.

Tutkimuskunnista Utsjoella saamenkielisiä palveluita on saatavilla hyvin, vaikka parannettavaakin löytyy. Enontekiöllä ja Inarissa tilanne on heikompi. Väestöpohjalla on varmasti merkitystä palveluiden saatavuuteen. Utsjoki on pieni ja saamelaisemmistöinen kunta, jossa saamenkieliset työntekijät tiedetään paremmin. Inarissa tilanne on toinen, sillä reilun 6000 asukkaan kunnassa saamenkielisten työntekijöiden määrä suhteessa asukasmäärään on pienempi kuin Utsjoella. Inarin kunnan internetsivuilta löytyy tietoa saamenkielisistä työntekijöistä, mutta on aiheellista kysyä, saavuttaako tieto kaikki kuntalaiset? Myös Kuvio 14. antaa aiheita pohtia saamenkielisten palveluiden toteutumista saamelaisalueella.

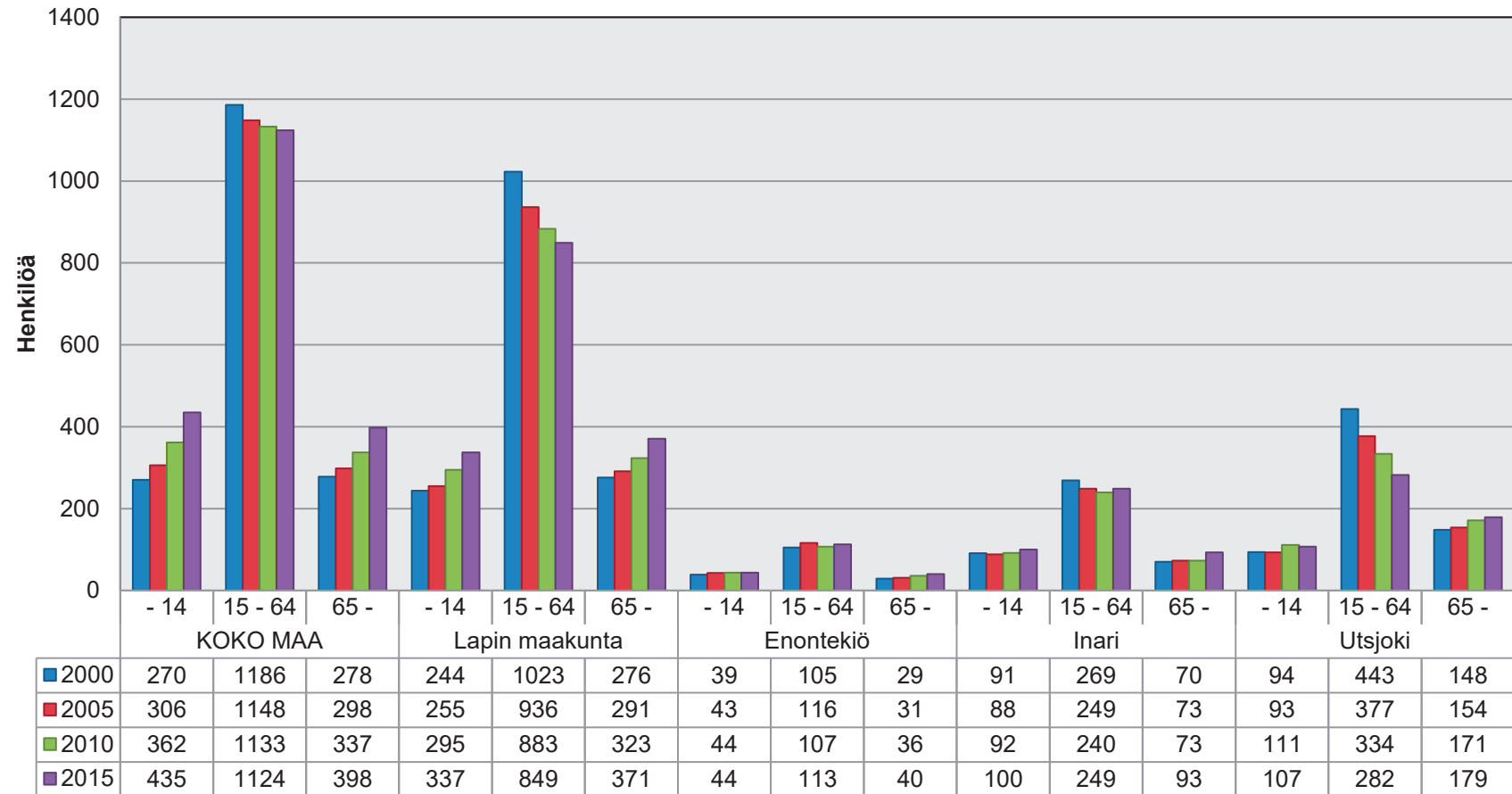

Kuvio 14. Saamenkielisten palveluiden saatavuus vastaajan äidinkielen mukaan.³¹

Saamebarometrin 2016 mukaan saamenkieliset palvelut ei saavuta kaikkia kuntalaisia. (Kuvio 14.) Työntekijätaulukoiden (Taulukot 5.–7.) mukaan saamenkielisiä työntekijöitä löytyy kunnista. Onko haasteena työntekijän ja asiakkaan todellinen kohtaaminen? Tiedottaminen saamenkielisistä palveluista siten, että tieto saavuttaa kaikki kuntalaiset asuinpaikasta riippumatta, voidaan nähdä mahdollisuutena parantaa saamenkielisten palveluiden saavutettavuutta. Saamenkieliset palvelut ovat vuosien varrella kehittyneet vastaajien mukaan, näin ilmeni saamebarometrissa. (Pasanen 2016, 28.) Toivottavaa on, että tulevaisuudessa saamenkielisten palveluiden tilanne kehittyisi

Tutkimuskuntien väestömäärä on yleisesti laskenut 2000-luvun alusta alkaen ja samansuuntainen lasku jatkuu edelleen. Saamelaisväestön määrä on lisääntynyt hieman 2000–2015. Tutkimuskunnista ainoastaan Utsjoella on saamelaisväestön määrä vähentynyt (Kuvio 15.). Toivottavaa on, että tulevaisuudessa saamelaisien mahdollisuudet saamenkielisiin palveluihin lisääntyisivät.

³¹ **Lähde:** Pasanen, A. 2016. Saamebarometri 2016, 28.

Kuvio 15. Saamelaisväestö ikäryhmittäin vuosina 2000–2015.³²

³² **Lähde:** Tilastokeskus. Tiedot on poimittu 21.4.2017.

Yhteiskunnassa internetperustainen asiointi lisääntyy jatkuvasti. Hyvinvointipalveluiden saatavuuden parantamiseksi e-hyvinvointipalveluiden kehittämiseen tulee panostaa tulevaisuudessa. Omat haasteensa tuo se, että saamelaiset arvostavat kasvokkain kohtaamista ja tuntemista. Näin ollen internetperustaisiin palveluihin siirtyminen on hidasta. Myös puutteet laajakaistayhteyksissä vaikuttavat e-hyvinvointipalveluiden käyttämiseen. (Heikkilä, Laiti-Hedemäki & Pohjola 2013, 140–141.) Näiden lisäksi myös saamenkielenosaajien vähyyks voi olla tulevaisuudessa hidastava tekijä saamenkielisten hyvinvointi- ja e-hyvinvointipalveluiden kehittämiseksi. Taulukkoon 8. olen koonnut kehittämishankkeeseen keskeisesti liittyviä tutkimuksia ja selvityksiä, jotka käsittelevät saamelaisten hyvinvointia.

Taulukko 8. Esimerkkejä saamelaisten hyvinvointia kartoittaneista tutkimuksista ja selvityksistä vuosilta 2001–2017.

Julkaisu	Summa summarum
Lukkarinen, M. 2001. Omakielisten palveluiden turvaaminen sosiaali- ja terveydenhuollossa. Helsinki: STM.	Tehtävänä selvittää kielellisten vähemmistöjen mahdollisuuksia saada hoitoa omalla kielellä. Selvityksessä esitetään kielellisiin oikeuksiin sekä sosiaali- ja terveydenhoitoa koskeva lainsäädäntö. Selvityksen mukaan saamenkielisiä palveluita on järjestetty vähän saamelaisalueen kunnissa. Erityistä huomiota on kiinnitetty saamelasten ongelmiin. Selvityksessä tuodaan esiin eri kehittämistarpeita kehittämisehdotuksineen.
Näkkäläjärv, K. 2008. Saamen kielilain toteutuminen vuosina 2004–2006. Saamen kielineuvosto, Saamenkielen toimisto. Saamelaiskäräjät.	Saamenkielilain toteutumista selvitettiin saamelaisten kotiseutualueen kunnissa sekä lisäksi selvitettiin eri organisaatioiden näkökulmasta kielilain toteutumisen edellytyksiä. Selvityksen mukaan saamenkielilain toteutuminen vaatii viranomaispalveluiden osalta toimintakulttuurin muutosta. Saamen kielilain toteutuminen nähdään myös resurssikysymyksenä. Myös myönteisempi asenneilmapiiri saamenkieliläisiä kohtaa lisäksi kielilain toteutumismahdollisuuksia. Saamenkielilain toteutumisen valvontaa tulisi selvityksen mukaan lisätä.
Rasmus, M. 2008. ”Saamelasvuolta lea dego skeanka” – ”Saamelaisuus on kuin lahja”. Saamelaislasten hyvinvointi ja heidän oikeuksiensa toteutuminen. Suomen saamelaisalueella. Lapsivaltuutetun toimiston selvityksiä 2008:1. Jyväskylän yliopistopaino.	Tässä selvityksessä kartoitetaan saamelaislasten ja -nuorten kokemuksia ja mielipiteitä hyvinvoinnin tekijöistä. Hyvinvointiin merkittävästi vaikutti koulun rooli, nuorten ja vanhempien hyvinvointi, oma identiteetti ja asuinympäristö sekä vapaa-aika. Valtaosa saamelaisnuorista halusivat oman tilan, jossa voisivat viettää vapaa-aikaa. Lisäksi ohjattua vapaa-ajantoimintoja toivottiin. Kuntakeskuksissa näitä on järjestetty hyvin, kun taas syrjäseutualueilla ei välttämättä lainkaan. Nuoret eivät kuitenkaan kaivanneet saamenkielistä toimintaa. Valtaosa nuorista oli ylpeitä saamelaisuudestaan.
Faurie, M. 2011. Saamelainen Kelan asiakkaana. Helsinki: Kela.	Saamelaisten kielellisten oikeuksien toteutumista kartoitettiin, miten saamelaisten asema on huomioitu Kelan toimeenpanemassa sosiaaliturvalainsäädännössä ja sen toimeenpanoa koskevassa ohjeistuksessa. Lisäksi selvityksessä kartoitettiin, miten palveluja koskevat rakenteelliset muutokset vaikuttavat saamelaisten palveluiden saatavuuteen ja millaiset mahdollisuudet heillä on osallistua heitä koskevien palveluiden kehittämiseen. Kelan palveluita on kehitetty viime aikoina kiitettävästi. Kelan internetsivut ja selkokielliset esitteet on käännetty saamenkielelle. Saamenkielisiä palveluja tarjoaa Suomessa keskitetysti Inarin toimisto. Saamenkielisten hakemusten

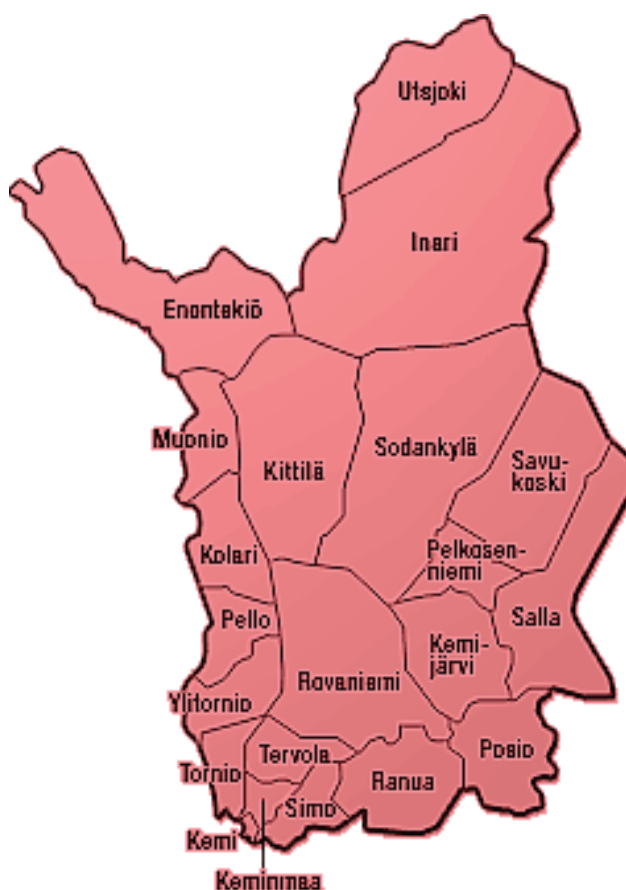
	määrä lisääntyy koko ajan. Esitteet ja hakemukset on selvityksen mukaan käännetty pääosin pohjoissaameksi. Tulevaisuudessa esitteet ja hakemukset käännetään kaikille kolmelle saamenkielille.
Viinamäki, L. 2011 (toim.) Utsjoen kunnan hyvinvointiselonteko 2011. Sarja A. Tutkimukset 2/2011. Kemi-Tornion ammattikorkeakoulu.	Utsjoen kunnan hyvinvointiselonteko on raportti, jonka tarkoituksena on tukea kunnan hyvinvointijohtamista. Hyvinvointiselonteossa on haettu vastauksia hyvinvointipoliittisen päätöksenteon tueksi makro- (tilastokatsaus) sekä mesotasoilta (avaininformanttihaastattelut). Elämänpolitiikan kautta tapahtuva tarkastelu antaa tietoa, miten ennaltaehkäisevien ja korjaavien toimenpiteiden kautta voidaan vaikuttaa myönteisesti hyvinvoinnin kysymykseen.
Heikkilä, L., Laiti-Hedemäki, E. & Pohjola, A. 2013. Saamelaisten hyvä elämä ja hyvinvointipalvelut. Lapin yliopisto. Rovaniemi.	Tutkimuksessa selvitettiin saamelaisten näkemyksiä ja kokemuksia palveluista hyvinvoinnin osatekijöinä sekä palvelutarpeista. Tutkimuksen mukaan saamelaiset ovat eriarvoisessa asemassa niiden palveluiden suhteen, jotka perustuvat kielen käyttöön. Haasteena on tuottaa saamenkielisiä palveluita, jotka tukevat yhteisöllisyyttä sekä kielen ja kulttuurin säilymistä elinvoimaisena. Lähipalveluiden turvaaminen nähtiin tulevaisuuden merkittävänä haasteena harvaan asutulla maaseudulla.
Viinamäki, L. 2013. (toim.) Pohjois-Lapin seutukunnan hyvinvointibarometri 2013. Lapin ammattikorkeakoulun julkaisu Sarja A. Tutkimukset 2/2014.	Pohjois-Lapin hyvinvointibarometri on osa Pohjoisen hyvinvoinnin tietopaikka -hanketta. Hyvinvointibarometri pitää sisällään tilastokatsauksen kuntalaisten hyvinvoinnista, kuntalaiskyselyn sekä asiantuntija-arvio-osion (Inari, Sodankylä ja Utsjoki). Hyvinvointibarometrin tarkoituksena on tuottaa tietoa tapahtuneista hyvinvointimuutoksista tarkastellen eri toimijoiden (kuntien) tulkintoja meneillään olevista hyvinvointitilanteista ja hyvinvointitrendeistä. Saamenkielisten palveluiden tilannetta on arvioitu luvussa 4.3 sekä 5.2 luvussa. Saamenkielisten palveluiden saatavuudessa todetaan olevan eroja kuntien välillä. Sosiaali- ja terveyspalveluissa kielelliset oikeudet toteutuvat heikosti ilmenee hyvinvointibarometrissa.
Viinamäki, L. 2013. (toim.) Tunturi-Lapin seutukunnan hyvinvointibarometri 2013. Lapin ammattikorkeakoulun julkaisu Sarja A. Tutkimukset 4/2014.	Tunturi-Lapin hyvinvointibarometri on osa Pohjoisen hyvinvoinnin tietopaikka -hanketta. Hyvinvointibarometri pitää sisällään tilastokatsauksen kuntalaisten hyvinvoinnista, kuntalaiskyselyn sekä asiantuntija-arvio-osion (Enontekiö, Kittilä, Kolari ja Muonio). Hyvinvointibarometrin tarkoituksena on tuottaa tietoa tapahtuneista hyvinvointimuutoksista tarkastellen eri toimijoiden (kuntien) tulkintoja meneillään olevista hyvinvointitilanteista ja hyvinvointitrendeistä. Hyvinvointibarometrissa luvussa 5.2 löytyy asiantuntija-arviointi saamelaisten sosiaali- ja terveyspalveluiden nykytilasta ja kehittämisestä. Saamenkielisten palveluiden toteutuminen on arvioitu kokonaisuudessaan Tunturi-Lapin ja Pohjois-Lapin osalta.
Pasanen, A. 2016. Saamebarometri 2016 - Selvitys saamenkielisistä palveluista Saamelaisalueella. Selvityksiä ja ohjeita 39/2016. Oikeusministeriö.	Saamebarometrissa tarkastellaan Suomen saamelaisten kotiseutualueella kielellisten oikeuksien toteutumista. Tarkoituksena oli tutkia kielilain toteutumista kansalaisten näkökulmasta. Selvityksen aineistoa kerättiin puhelinhaastattelulla saamelaisten kotiseutualueella asuivilta, jonka väestörekisterin väestötiedoissa on äidinkielenä merkitty saamen kieli. Pääpaino on sosiaali- ja terveyspalveluissa. Haastatteluita tehtiin kahdeksallekymmenelle 20–80 -vuotiaalle henkilölle. Selvityksessä ilmenee saamenkielisten oikeuksien toteutuminen, palveluiden saatavuus sekä kokonaiskuva saamenkielilain toteutuminen kansalaisen näkökulmasta Enontekiön, Inarin, Sodankylän sekä Utsjoen kunnissa.
Lehtola, R. & Ruotsala, P. 2017. Saamenkielisten palveluiden nykytilakartoitus. Saamelaisten lasten-, nuorten ja perheiden palvelut. Saamelaiskäräjät ja Posken saamelaisyksikkö.	Saamenkielisten palveluiden nykytilakartoitus tuo esiin saamelaisten lasten, nuorten ja perheiden palvelutarpeita, oikeuksia, kielen ja kulttuurin merkitystä omien voimavarojen vahvistamisessa. Kartoituksessa tuodaan esiin kuntakohtaisia haasteita palveluiden toteutumisessa ja kehittämisessä. Näiden lisäksi kartoituksessa tuodaan esiin saamelaisten oikeuksien toteutumisen kannalta merkittäviä toimenpide-ehdotuksia hyvinvoinnin ja omien voimavarojen vahvistamiseksi.

Saamenkielisten hyvinvointipalveluiden toteutumista on tarkasteltu vuosina 2001–2017. Merkillepantavaa on se, että saamenkielisten hyvinvointipalveluiden tilanne on edelleen heikko, vaikkakin se on vuosien varrella kehittynyt myönteiseen suuntaan. Perinteisten kasvokkain tapahtuvien hyvinvointipalveluiden toteutumisen arvioinnin lisäksi tulisi tulevaisuudessa selvittää, millaiset mahdollisuudet e-hyvinvointipalveluilla on parantaa saamenkielisten palveluiden saataavuutta ja saavutettavuutta sekä miten valinnanvapauslaki vaikuttaa saamenkielisten palveluiden tilaan tulevaisuudessa. Teknologian kehittyminen nähdään mahdollisuutena parantaa saamenkielisten palveluiden tilannetta. Haasteena ovat internet- ja mobiiliverkkojen kuuluvuus ongelmat sekä väestön ikääntyminen. Saamenkielisten palveluiden internetperustaisen kehittämisen haasteena on kolme saamenkieltä (inarin-, koltan- ja pohjoissaame).

6 SOTE-UUDISTUS

Käynnissä oleva sosiaali- ja terveystalouden rakenneuudistus eli sote-uudistus pyrkii luomaan palvelujärjestelmäkokonaisuuden, jolla pystytään kaventamaan hyvinvointi- ja terveyseroja sekä hillitsemään kustannuksia. Se haastaa perinteiset sote-palveluiden tuottamisen toimintakäytännöt. Tavoitteena on luoda saumattomat ja nykyistä toimivammat peruspalvelut yhdenvertaisuusperiaatetta noudattaen. Palveluiden järjestämistä vastuu on ennakoitu siirtyvän kunnilta isommille itsehallintoalueille eli maakunnille 1.1.2019. Kuviossa 16. on kuvattuna Lapin maakunnan väkiluku kuntakohtaisine lukuineen ja kartassa Lapin maakunnan alue.

Kunnat	2015
Enontekiö	1861
Inari	6804
Kemi	21758
Kemijärvi	7766
Keminmaa	8388
Kittilä	6416
Kolari	3848
Muonio	2358
Pelkosenniemi	958
Pello	3623
Posio	3477
Ranua	4020
Rovaniemi	61838
Salla	3727
Savukoski	1061
Simo	3238
Sodankylä	8782
Tervola	3195
Tornio	22199
Utsjoki	1250
Ylitornio	4291

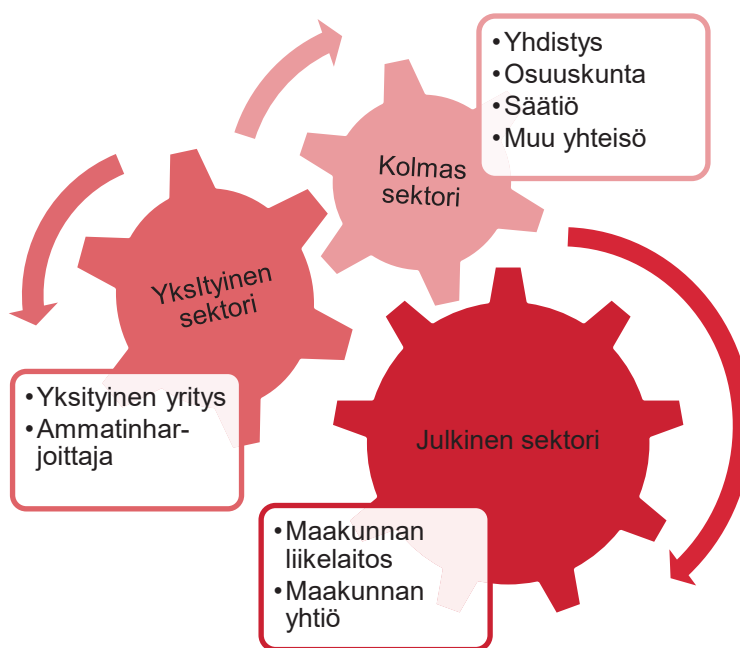

Kuvio 16. Maakunnan väestö ja maakuntaan kuuluvat kunnat vuonna 2015.³³

Järjestämistä vastuu siirtyminen tarkoittaa rahoitusvastuun sekä palveluiden hankinnan koordinoimista vastuu siirtymistä maakunnille. Kuntien rooli säilyy uudistuksesta huolimatta vahvana, sillä se on kuntalaisia lähinnä oleva julkinen toimija,

³³ **Lähde:** THL, Tilasto- ja indikaattoripankki SOTKANet ja Pohjois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus, muokannut Hanne Lappi 2017. Tiedot on poimittu 18.8.2017.

jonka tehtävänä on vahvistaa kuntalaisten hyvinvointia ja sivistystä. Sen lisäksi kunnan tehtävä on vahvistaa alueen elinvoimaa sekä työllisyyttä. (Valli-Lintu, Pailonen ja Nyholm 2017, 10–11.) Welfare mix -palveluiden tuottamisen malli on tärkeässä roolissa tulevaisuudessa. Voidaan olettaa, että sote-uudistuksen myötä yksityisen ja kolmannen sektorin palveluntarjonta lisääntyy. Pitkät etäisyydet, harvaan asutus ja väestökehitys asettavat haasteita palveluiden järjestämiselle Lapin maakunnassa tulevaisuudessa. Tulevaisuudessa pyritään luomaan julkisen, yksityisen ja kolmannen sektorin (Kuvio 17.) kanssa yhdessä yhdenvertaiset ja asiakaslähtöiset sekä saavutettavissa olevat palvelut (Lappi – pohjoisen luova menestyjä 2009). Myös rajayhteistyön kehittäminen saamenkielisten palveluiden osalta on merkittävässä asemassa tulevaisuuden kehittämistyössä. Sen avulla pystytään turvaamaan sosiaali- ja terveystalouden monipuolisempi saatavuus (Labba, Laiti & Ruotsala 2016, 72–73).

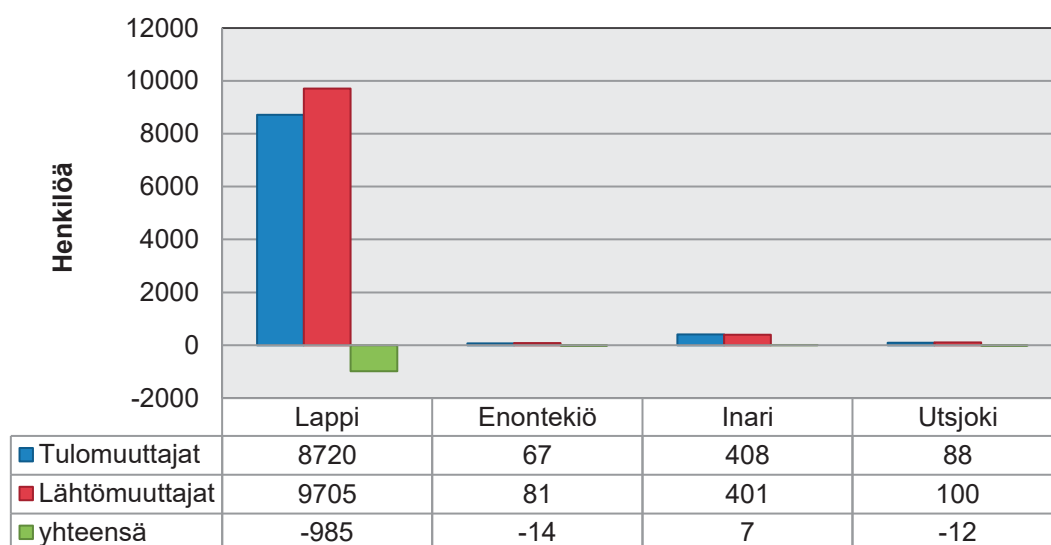
Kuvio 17. Sote-palvelujen tuottajat.³⁴

Näillä rakenneuudistuksilla pyritään vaikuttamaan palveluiden laatuun ja kustannuksiin sekä kaventamaan hyvinvointieroja. Alueellisesti tuotettujen laadukkaiden, osallisuutta tukevien yhdenvertaisten palveluiden taustalla tulee olla elinvoimainen ja kokonaisvaltaista hyvinvointia tukeva maakunta. Tulevaisuudessa ei

³⁴ **Lähde:** Alueuudistus 2017, muokannut Hanne Lappi 2017.

kuitenkaan riittä, että resursoidaan vain sosiaali- ja terveyspalveluiden kehittämiseen väestön hyvinvoinnin parantamiseksi. Hyvinvoinnin edellytyksenä on taloudellinen kilpailukyky, kyky luovuuteen ja innovatiivisuuteen sekä sosiaalisen pääoman kasvattaminen ja laadukkaat palvelut. (Lappi – pohjoisen luova menestyjä 2009, 4–5.)

Pohjois-Lapin alue kärsii muuttotappioista. Tulevaisuudessa väestön ikääntyessä ja eläköityessä näyttää siltä, ettei Lapissakaan ole riittävästi työvoimaa täyttämään työvoiman tarvetta, mikäli muuttotappiota ei saada käännettyä positiiviseen kehitykseen. (Lappi – pohjoisen luova menestyjä 2009, 4–5; Kuvio 18.) Lisäksi muuttotappio heikentää alueiden kasvumahdollisuuksia ja näin ollen Lapin kaunis luonto, eivätkä sen hyvät asuinolosuhteet välttämättä riitä kääntämään muuttotappiota positiiviseen suuntaan. (Laitinen & Pohjola 2001, 155.)

Kuvio 18. Tulo- ja lähtömuutto Lapin maakunnassa sekä Enontekiön, Inarin ja Utsjoen kunnissa vuonna 2015.³⁵

Muuttoliike kuntien välillä oli vuonna 2015 negatiivinen lukuun ottamatta Inarin kuntaa. Tämä kertoo siitä, että tulevaisuudessa on resursoitava elinkeinoelämän kehittämiseen sekä hyvinvointipalveluiden järjestämiseen. Lapin matkailu kasvoi 2016 merkittävästi. Kasvua matkailussa odotetaan myös tulevalle vuodelle. Investoinnit ovat lisääntyneet sekä matkailupalveluiden saavutettavuus on paran-

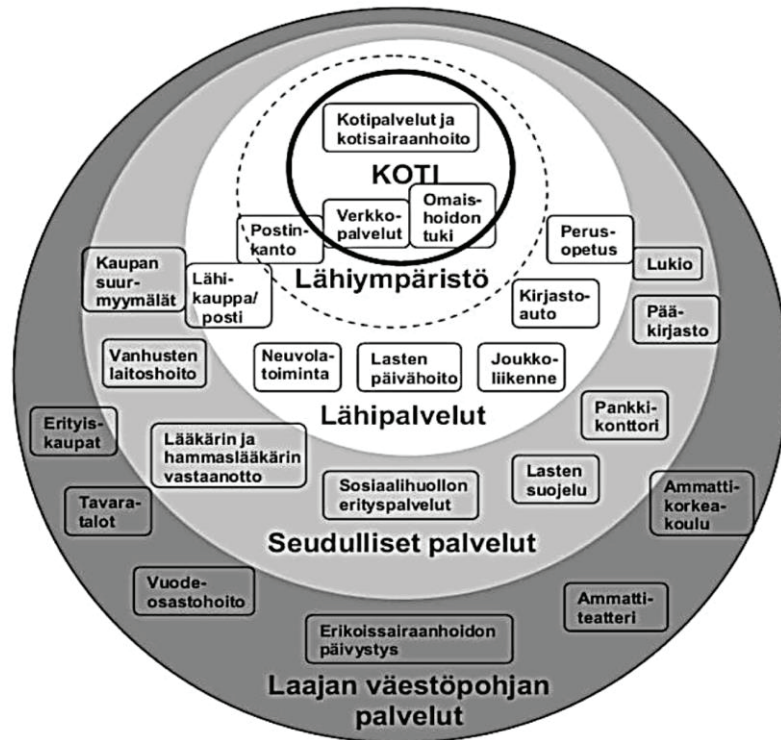
³⁵ **Lähde:** Tilastokeskus. Tiedot on poimittu 21.5.2017.

tunut. Saatavuuden paraneminen on merkittävä tekijä matkailun kasvulle. Suorien lentojen lisääntyminen Euroopasta on lisännyt matkailijoiden määrä ja sitä kautta myös ohjelmapalveluyritykset ovat saaneet mahdollisuuksia kehittyä. Työpaikkojen lisääntyminen kasvun mukana on selvää, mutta työn kesto on usein lyhyt, johon syynä sesongin lyhyt kesto. (Yle uutiset 2017; MTV-uutiset 2017.) Kostamo-Pääkön (2006, 21) mukaan matkailuyritykset voisivat tuottaa hyvinvointipalveluita alueen asukkaille sesongin ulkopuolella, kuten esimerkiksi koti- ja ateriapalveluita. Näin ollen yritystoimintaa olisi ympärivuoden tasaisemmin ja työntekijöiden työllistäminen pidempiin työsuhteisiin mahdollistuisi.

Luonnonvarateollisuuden kasvuodotusten uskotaan tuovan matkailun lisäksi nuoria perheitä Lappiin. (Lappi – pohjoisen luova menestyjä 2009, 32–33.) Myös Saari (2008, 12–13) korostaa elinkeinoelämän kilpailukyvyn edistämistä kuntien elinvoimaisuuden säilymisen edellytyksenä. Tämä turvaisi osaltaan lähipalveluiden säilymisen kunnassa. Lähipalvelut voidaan nähdä monella tavalla. Lähipalveluiksi voidaan määritellä palvelut, joita alueen asukkaat käyttävät toistuvasti tai jopa päivittäin sekä niiden piiriin on helppo hakeutua. Lähipalveluympäristö on pienissä kunnissa usein kylä tai taajama. Lähipalveluiden yksiselitteinen määrittäminen on vaikea. (Zitting & Ilmarinen 2010, 53,55.) Tärkeää on määritellä väestö, palvelut sekä alue, jota lähipalvelut ja niiden saavutettavuus koskevat. (Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmä YTR 2014, 34.)

Zitting ja Ilmarinen (2010,17) viittaavat Lehtolan (2008, 24) esiin tuomaan palveluiden saatavuuden ympyrämalliin (Kuvio 19.), jossa eri palvelutasot on kuvattu selkeästi. Huomioitavaa on, että saavutettavuuteen ei liity vain etäisyys. Muita saavutettavuuteen vaikuttavia tekijöitä ovat ihmisten ajankäyttö, fyysiset toimintamahdollisuudet sekä asenteet. Näiden lisäksi asuinympäristö kulkuyhteyksiin vaikuttavat palveluiden saavutettavuuteen. (Leinamo 2015, 14; Rantanen ym. 2012, 14.) Tärkeää on tarkastella saavutettavuutta käyttäjän näkökulmasta (Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmä YTR 2014, 34). Vaikka tuleva sote-uudistus vie sosiaali- ja terveystalouden järjestämistä maakunnille, on kunnan rooli sosiaalipolitiikan näkökulmasta vahva. Kunnat vastaavat hyvinvoinnin ja terveyden edistämisestä. Kuntien tehtävänä on tulevaisuudessa vahvistaa kunta-

laisten mahdollisuuksia hyvinvoinnin ylläpitämiseen ja edistämiseen laaja-alaisesti yhdenvertaisuus, yhteisöllisyys ja paikallisuus huomioiden sekä lisäksi huolehtia osaltaan siitä, ettei paikallisia erityispiirteitä ja yhdenvertaisuutta unohdeta suurilla palvelukokonaisuuksilla suunniteltaessa. Jää nähtäväksi, miten palveluiden saatavuus käytännössä toteutuu, kun tulevaisuudessa maakunta vastaa palveluiden toteuttamisesta.

Kuvio 19. Palveluiden saatavuuden ympyrämalli.³⁶

Lapin maakuntaa alueellisesti tarkasteltaessa merkittävään rooliin asettuu sote-uudistuksessa palvelujen integraatio (Kuvio 20.). Huomiota tulisi kiinnittää alueellisiin ja paikallisiin tarpeisiin. Eriarvoisen tärkeää kehittämistyössä on paikallisuudesta lähtevä tieto. (Laitinen & Pohjola 2001,163; ETENE 2013.) Sote-uudistuksessa Koski (2015) pitää tärkeänä paikallisen aktiivisuuden hyödyntämistä, asukkaiden ja sote-henkilöstön yhteistyötä, maantieteellisten erityispiirteiden huomiointia, paikallisten asukkaiden tarpeiden tunnistamista sekä sektorirajojen pitämistä matalina.

³⁶ **Lähde:** Zitting, J. & Ilmarinen, K. 2010; Alkuperäinen Lehtola, I. 2008, 24.

Asiakas palvelujen lähtökohdaksi

VALTIOVARAINMINISTERIÖ

SOSIAALI- JA TERVEYSMINISTERIÖ

HALLITUKSEN
REFORMI

9.9.2016

3

Kuvio 20. Palvelujen integraatio.³⁷

Asiakkaan rooli palvelun käyttäjänä on nähtävä aktiivisena ja yhdenvertaisena toimijana palveluntuottajan kanssa kehitettäessä hyvinvointipalveluja (Hyvärinen 2011, 7–9; Epstein, Fiscella, Lesser & Stange 2010). Asiakslähtöisyys on moniammatillisen yhteistyön perusta (Vertio 2014, 5). Tarkasteltaessa asiakslähtöisyyttä pienen sosiaalipolitiikan näkökulmasta, voidaan todeta, että kuntien rooli on merkittävä. Yhteistyö järjestöjen ja vapaan kansalaistoiminnan kanssa luo edellytyksiä luoda uusia toimintatapoja paikallisiin tarpeisiin sekä vahvistaa kuntalaisten osallisuutta. (Möttönen 2013, 13–14.)

6.1 Yhdenvertaisuus sote-uudistuksen keskiössä

Yhdenvertaisuus on ollut viimekuukausien yksi uutisaihe (Taulukko 9.). Sote-uudistuksen yhtenä tavoitteena on parantaa palveluiden yhdenvertaisuutta. Yhdenvertaisuutta tarkasteltaessa sote-uudistuksen näkökulmasta esiin nousevat myös valinnanvapaus ja eriarvoisuus. Sote-palveluiden yhdenvertaisuuden toteutuminen luo haasteita maakuntiin, joissa harvaan asuttu maaseutu on merkittävässä roolissa palveluita suunniteltaessa ja toteutettaessa. Digitalisaatio nähdään kei-

³⁷ **Lähde:** Alueuudistus www-sivu.

nona parantaa palveluiden saatavuutta ja saavutettavuutta. Myös palveluiden sisältöön on kiinnitettävä huomiota. Mobiilipalveluiden uskotaan olevan väline pitkien etäisyyksien aiheuttamiin haasteisiin. (Karisto 2017.) Saamenkielisten hyvinvointi- ja e-hyvinvointipalveluiden yhdenvertainen toteutuminen vaatii nykyisten toimintatapojen uudistamista sekä uusien toimintatapojen kehittämistä. (Labba, Laiti & Ruotsala 2016, 56.)

Taulukko 9. Kokoomataulukko sote-uudistuksen yhdenvertaisuutta koskevista uutisoinneista eri verkko- ja sanomalehdissä.

Sote-palvelujen saatavuus ei riitä yhdenvertaisuuden kriteeriksi	Kuntalehti 14.2.2017
Alivaltiosihteeri Pöysti: Yhdenvertaisuus valinnanvapaudessa on mahdotonta - luonnos kaatuisi perustuslakiin.	Suomenmaa 1.3.2017
Soten valinnanvapauden muutoksia	Lapin kansa 1.3.2017
Valinnanvapaus törmää yhdenvertaisuuteen	Kainuun sanomat 2.3.2017
Kuntien sote-johtajat: sote-uudistus syö rahaa, muttei ei vähennä eriarvoisuutta	Vihreä lanka 28.3.2017
Kela: Valinnanvapaus syytä toteuttaa vaiheittain	Maaseudun tulevaisuus 29.3.2017
Hallituksella on kova työ yhdistää valinnanvapaus ja yhdenvertaisuus	Pohjolainen 2.4.2017
Valinnanvapaus vaiheittain maakuntiin	Lapin kansa 5.4.2017

Sote-uudistus ja valinnanvapauslain lakiluonnos ovat keskeisiä uutisaiheita tällä hetkellä. Keskustelua käydään niin yhdenvertaisuuden toteutumisesta sote-uudistuksen myötä kuin siitä, että turvataanko valinnanvapauslain avulla yhdenvertainen palveluiden saatavuus. Toivottavaa on se, että harvaan asutun maaseudun erityispiirteet otetaan riittävästi huomioon lain valmistelussa.

Yhdenvertaisuus on määritelty Suomen perustuslaissa (1999/731) 6 § seuraavasti:

”ihmiset ovat yhdenvertaisia lain edessä. Ketään ei saa ilman hyväksyttävää perustetta asettaa eri asemaan sukupuolen, iän, alkuperän, kielen, uskonnon, vakaumuksen, mielipiteen, terveydentilan, vammaisuuden tai muun henkilöön liittyvän syyn perusteella”.

Ruotsala (2017) toteaa, että kaikilla ihmisillä tulee olla yhdenvertaiset mahdollisuudet ja oikeudet osallistua, kehittyä ja saada palveluja. Tämän lisäksi yhdenvertaisuus on eriarvoisuuksien tasoittamista. Yhdenvertaisuuden toteutumiseksi

olennaista on, että kaikille annetaan yksilöllisiä tarpeita vastaavia ja vaikuttavia laadukkaita palveluja (Eskola & Nykänen 2017). Yleisesti saamenkielisten palveluiden saatavuudessa on eroja kuntien välillä.

Saamebarometrin 2016 selvityksen mukaan saamenkielisten oikeudet omakieliseen terveyden ja sairaudenhoitoon eivät toteudu tutkimuspaikkakuntien osalta edes tyydyttävästi. Utsjoella pohjoissaamenkielisten palveluiden osalta tilanne on hieman parempi, muttei hyvä. Koltansaamenkielellä terveystalvaeluita ei saa lainkaan, näin ilmenee Saamebarometrissä 2016. (Pasanen 2016, 29–30.) Sosiaalipalveluiden osalta tilanne on hieman parempi. Saamenkielisten sosiaalipalveluiden tilannetta suhteessa terveydenhoitoon parantaa lasten päivähoito sekä kotipalvelu. Saamenkielisen päivähoiton tilanne nähtiin positiivisena ja suhteessa eniten positiivisia vastauksia tuli Enontekiöltä ja Utsjoelta.

Vanhusten laitoshoidon osalta kokemusta saamenkielisistä palveluista oli kaikissa kunnissa ja eniten Inarissa. Näiden palveluiden osalta harva koki, että ne toimivat hyvin. Kotipalvelun osalta tilanne koettiin paremmaksi. Enontekiön ja Utsjoen vastaajien vastauksista nousi esiin SámiSoster -järjestön järjestämiä palveluita, kuten kotiapu, kuntoutus ja ikäihmisten kerho. (Pasanen 2016, 29–31.) Järjestön tarjoamia palveluita pidettiin hyvänä, joten myös tulevaisuudessa sillä on varmasti merkitystä niin palveluiden saatavuuden kuin saavutettavuuden näkökulmasta ja näin ollen yhdenvertaisuusperiaatteen toteutumiseksi olisi mahdollisuuksia enemmän. Yhdenvertaisuuden toteutumiseksi haasteita riittää saamenkielisten hyvinvointi- ja e-hyvinvointipalveluiden saatavuudessa. Saamenkielisten e-hyvinvointipalveluiden luominen ja kehittäminen luovat enenevässä määrin mahdollisuuksia yhdenvertaisuuden toteutumiseksi.

Sote-palveluiden valinnanvapaus tulee olemaan yksi tulevaisuuden merkittävimmistä haasteista, puhuttiinpa sitten saamenkielisistä tai suomenkielisistä sote-palveluista. On muistettava, ettei valinnanvapauden lisääminen välttämättä takaa yhdenvertaisuuden toteutumista. Harvaan asutuille alueille markkinoiden synty voi olla vähäistä, jolloin myös valinnanvapauden toteutumismahdollisuudet voivat olla monia maakuntia suppeammat. Valinnanvapauden toteutumiseen vaikuttavat myös maakuntien erilaisuus, kuten väestörakenne ja taloudelliset resurssit.

(SOSTE 2017.) Vaikka epäilyksiä valinnanvapauden toteutumisesta on ilmassa, nähdään teknologia mahdollisuutena yhdenvertaisuuden vahvistamiseen. Valtakunnallinen sosiaali- ja terveysalan eettinen neuvottelukunta ETENE näkee teknologian paikallisen ja alueellisen yhdenvertaisuuden vahvistamisen mahdollisuutena (mm. virtu.fi; ETENE 2013, 27). Laitinen ja Pohjola (2001, 168–169) uskovat teknologian vähentävän eriarvoisuutta. Pitkät etäisyydet voidaan korvata teknologisilla ratkaisuilla. Tämän lisäksi he uskovat alueen vetovoimaisuuden lisääntymiseen (Laitinen & Pohjola 2001, 168–169). Jää nähtäväksi, miten valinnanvapauskysymyksessä otetaan huomioon rajayhteistyö Norjan ja Ruotsin kanssa.

Valmisteilla oleva Sosiaalibarometri 2017 ei luo uskoa sote-uudistuksen tavoitteiden toteutumiselle. Sosiaalibarometrin 2017 alustavien tulosten mukaan sote-uudistuksen eriarvoisuuden vähenemiseen ei uskota. Tämä tulee esiin taulukossa 10, johon olen koonnut sosiaali- ja terveysjohtajien arvioita uudistuksesta. Ennen kaikkea syrjäseutualueiden asukkaiden uskotaan joutuvan kokemaan eriarvoisuutta palveluun pääsemisessä ja palvelun laadussa. Usko lähipalveluiden turvaamiseen ja vahvistamiseen on heikko. (Sosiaalibarometri 2017.)

Taulukko 10. Sote-johtajien arvioita uudistuksesta.³⁸

	Heikentää	Pysyy ennallaan	Parantaa
Yritysten asema palvelutuotannossa	1,4	9,2	89,4
Palvelujen laatu	9,1	25,9	65
Palvelujen saatavuus	12,6	25,9	61,5
Järjestöjen asema palvelutuotannossa	12,1	27,7	60,3
Peruspalveluiden vahvistaminen suhteessa erityistason palveluihin	23,2	39,9	37
Sosiaali- ja terveystalouden integraatio	36,4	31,4	32,1
Palvelujen yhdenvertainen saatavuus valtakunnallisesti	46,8	25,5	27,7
Alueellinen yhdenvertaisuus	52,8	23,9	23,2
Kustannusten hallinta	54	24,5	21,6
Heikoimmassa asemassa olevien palvelun laatu	39,3	42,1	18,6
Heikoimmassa asemassa olevien palveluun pääsy	45,7	37,1	17,1
Julkisen sektorin asema palvelutuotannossa	69,7	23,2	7

Sosiaalibarometriin vastasi 49 % koko Suomen sosiaali- ja terveystalouden johtajista. Niin alueellisesti kuin valtakunnallisestikin kansalaisten saamien palveluiden yhdenvertainen saatavuus vastausten perusteella oletetaan laskevan noin 46 %. Myös alueellisen yhdenvertaisuuden oletetaan laskevan uudistuksen myötä. Yritysten ja järjestöjen asema arvioidaan vahvistuvan sote-uudistuksen myötä, kun sen sijaan julkisen sektorin aseman arvioidaan heikentyvän. (Sosiaalibarometri 2017; Anttonen 2016, 2.) Palveluiden tuottajien lisäksi on tärkeä nähdä kuntalaiset yhteiskunnan, alueiden sekä paikallisverkostojen keskeisenä voimavarana, sillä he luovat pohjan työvoimalle, elinkeinorakenteelle, osaamiselle ja näiden kautta hyvinvoinnille (Aluestrategia-työryhmä 2010, 22).

6.2 Digitalisaatio e-hyvinvointipalveluiden kehittämisen välineenä

Digitalisaatio on yksi megatrendeistämme yhteiskunnassamme tällä hetkellä. Digitalisaatio nähdään keinona tuottaa laadukkaita, kustannustehokkaita ja asiakaslähtöisiä saavutettavissa olevia e-hyvinvointipalveluita. On muistettava, ettei teknologia yksin riitä parantamaan palveluja ja tekemään säästöjä. Tavoitteiden toteutumisen edellytyksenä on myös toimintatapojen muutos. (Sosiaalivakuutus

³⁸ **Lähde:** Sosiaalibarometri 2017.

2017.) No mitä digitalisaatio on? Digitalisaatiolle ei löydy yksiselitteistä määritelmää. Valtionkonttori (2015,11) määrittelee digitalisaation toimintatapojen uudistamisena digitaalista teknologiaa hyödyntämällä. Gartner IT Glossary (2017) puolestaan määrittelee digitalisaation liiketoiminnan näkökulmasta.

” Digitalization is the use of digital technologies to change a business model and provide new revenue and value-producing opportunities; it is the process of moving to a digital business.”

Kun taas DIGILE (2015,18) määrittelee digitalisaation arjen toiminnaksi.

”Digitalisaatio on digitaaliteknologian integrointi jokapäiväiseen elämään digitoimalla kuvaa, ääntä, dokumenttia tai signaalia biteiksi ja tavuiksi kuvaamaan asioita ja tietosisältöjä.”

Voidaankin todeta, ettei digitalisaatiolla ole vielä vakiintunutta käsitettä. Opinnäytetyöni näkökulmasta digitalisaatio voidaan nähdä välineenä luoda ja kehittää e-hyvinvointipalveluita. Digitalisaatio sekä erilaiset ICT-ratkaisut parantavat hyvinvointipalveluiden saatavuutta, saavutettavuutta ja yhdenvertaisuutta (Hakamaa & Pirttijärvi 2016, 56; Julkisen hallinnon ICT- strategia 2013, 3). Digitaalisten palveluiden kehittämisen keskiössä on asiakas ja hänen tarpeensa (STM 2016).

Juha Sipilän hallitus uskoo digitalisaation luomiin mahdollisuuksiin. Hallitusohjelman tavoitteena on digitalisoida julkiset palvelut ja näin ollen sitouttaa julkinen sektori digitalisoimaan toimintatapansa. (Ratkaisujen Suomi 2015, 26.) Valitettavaa on se, ettei digitalisaatio näyttäydy Suomessa alueittain ja kansalaisryhmittäin aina myönteisenä. Palveluiden ja toimintojen siirtäminen internetperustaisiksi julkisella, yksityisellä ja kolmannella sektorilla asettaa haasteita alueilla, joissa haasteena on ennestään vinoutunut väestörakenne sekä heikot mobiili- ja laajakaistayhteydet. Valitettavaa, että digitalisaatiolla on kansalaisia polarisoiva vaikutus, johon edellä mainittujen haasteiden lisäksi vaikuttavat matala koulutustaso sekä harvaan asuttu maaseutu. (Selkälä, Viinamäki, Suikkanen & Vasari 2016; Hyrkäs 2016, 9.)

Digitalisaatioon keskeisesti linkittyvät e-hyvinvointipalvelut, joiden tarkoituksena on tuottaa ja kehittää laadukkaita internetperustaisia hyvinvointipalveluita käyttäjälähtöisyys huomioiden. E-hyvinvointipalvelut tuotetaan tieto- ja viestintäteknolo-

logiaa hyödyntämällä. E-hyvinvointipalveluista puhuttaessa käytetään myös nimityksiä sähköiset ja/tai internetperustaiset hyvinvointipalvelut, jotka pohjautuvat sähköisiin tiedonsiirtomenetelmiin (Kivelä 2011, 11–12).

Seuraavassa muutamia esimerkkejä e-hyvinvointipalveluista:

- Sähköiset terveystieteiden ajanvaraukset (esim. Inarin kunta <https://www.ajanvaraus.fi/lappi/rms.do?url=inari>).
- Sähköiset vertaistuki- ja neuvontapalvelut (esim. Enontekiön kunta sairaanhoitajan verkkoneuvonta <http://www.sosiaalikallega.fi/virtu.fi/enontekio/sairaanhoitaja>).
- Sähköiset pankkipalvelut (esim. Osuuspankki www.op.fi).
- Kelan sähköiset palvelut (www.kela.fi).
- Verohallinnon sähköiset palvelut (www.vero.fi).
- Omakanta-järjestelmä (www.kanta.fi).
- Kirjastopalvelut (esim. lainojen uusiminen tutkimuskunnat <https://lappi.verkkokirjasto.fi/web/arena/welcome>).
- Virtu- pisteiden tarjoamat palvelut (<http://www.sosiaalikallega.fi/virtu.fi/>

E-hyvinvointipalveluiden tarkoituksena on vähentää eriarvoisuutta, turvata palveluiden saatavuus ja tuoda kustannustehokkuutta palveluiden järjestämiseen ja tuottamiseen (Häyrinen 2016). Lapin maakunnassa asuvat ovat monessa suhteessa eriarvoisessa asemassa e-hyvinvointipalveluiden saatavuuden ja saavutettavuuden näkökulmasta. Pitkät etäisyydet, heikosti toimivat tietoliikenneyhteydet, väestön ikärakenteen muutos sekä saamenkieli luovat haasteita e-hyvinvointipalveluiden tuottamiselle ja kehittämiselle. E-hyvinvointipalvelut nähdään mahdollisuutena vähentää eriarvoisuutta ja sen uskotaan parantavan palveluiden saatavuutta ja saavutettavuutta. (Lapin hyvinvointiohjelma 2010–2015, 21–37; Lappi – pohjoisen luova menestyjä 2009; Lapin digiohjelma 2020.)

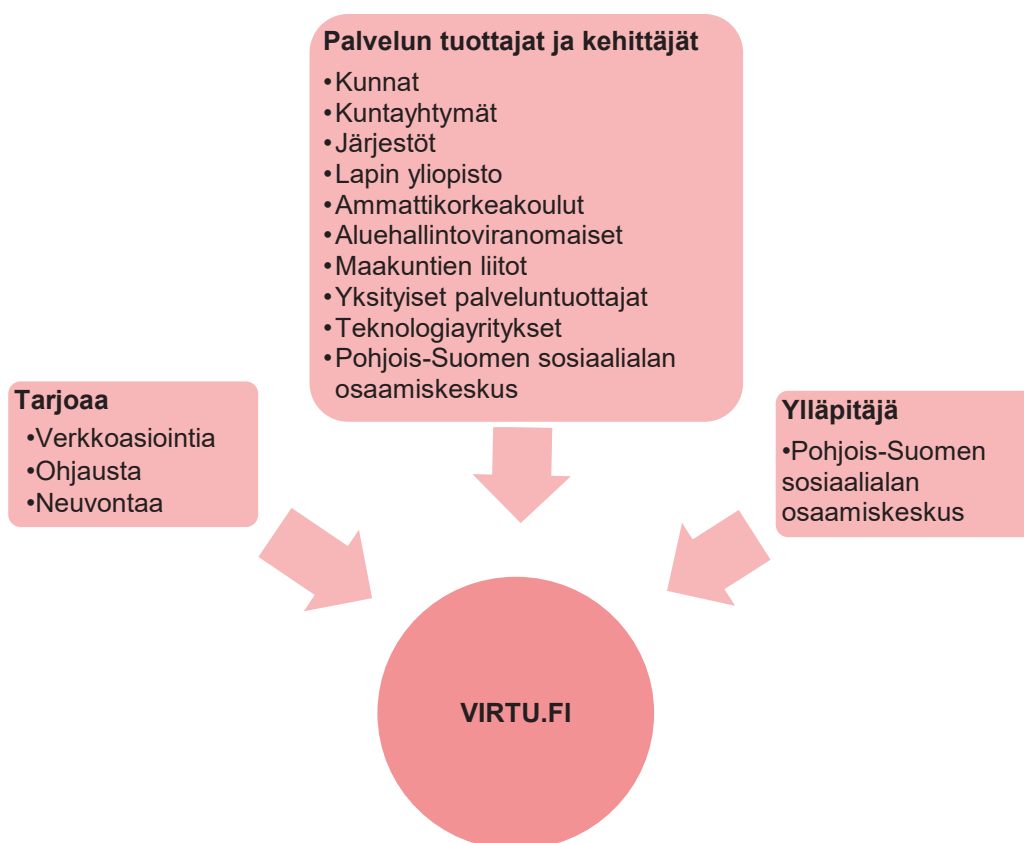
Tietoteknologiaan pohjautuvien hyvinvointipalveluiden perusta lähtee toimivista tietoliikenneyhteyksistä. Puutteelliset tietoliikenneyhteydet lisäävät eriarvoisuutta kylien välillä esimerkiksi tutkimuskunnissa. (Nikunlassi 2006, 45.) Omat haasteensa luo sivukylien asukkaiden korkea ikä. Tietoteknologian käytön osaaminen voi olla heikkoa, tarvittavia valmiuksia ei ole. Perinteinen kasvokkain tapahtuva asiointitapa on monelle iäkkäämmälle tuttu ja turvallinen tapa hoitaa asioita. On todettava, että internetperustainen asiointi on hiljalleen yleistymässä Lapin kyliissä. (Nikunlassi 2006, 46–48.) E-hyvinvointipalveluiden käyttöä määrittää pitkälti internetesteettömyys eli kuinka helposti e-hyvinvointipalvelut ovat saavutettavissa ja millainen toimintavarmuus palveluiden saatavuudessa on. Käyttöä

määrittävät myös internetkäyttöosaaminen sekä internettasa-arvo. Internetkäyttöosaamisessa korostuu kansalaisen osaaminen käyttää internetiä asiointikanavana, kun taas internettasa-arvossa huomio kiinnittyy siihen, millaiset mahdollisuudet eri kansalaisryhmillä on hyödyntää e-hyvinvointipalveluita. (Selkälä, Viinamäki, Suikkanen & Vasari 2016, 333.)

Internetin käyttö arjen asioinnissa on vuosien varrella lisääntynyt. Vuonna 2012 internetyhteys löytyi kotoa 87 % kotitalouksista koko Suomessa, kun vastaava luku 2015 oli jo 90 %. Vastaavat luvut maaseutumaisissa kunnissa oli 2012 77 % ja sama 77 % vuonna 2015. (Viinamäki, Selkälä & Suikkanen 2016; Tilastokeskus 2017.) Nopean kiinteän laajakaistan tarjonta 2016 (huomioiden teleoperaattorit ja laajakaistaverkot) puhuu osaltaan karua kieltä tutkimuskuntien osalta. Utsjoella nopean kiinteän laajakaistan tarjonta kotitalouksiin on 98 % puhuttaessa sitten 30 Mbit/s tai 100 Mbit/s nopeudesta. Tilanne onkin jo toinen Enontekiöllä ja Inarissa. Enontekiöllä nopean kiinteän laajakaistan tarjonta on 30 Mbit/s nopeudelle 6 %, kun taas tarjontaa ei 100 Mbit/s nopeudelle ole lainkaan. Inarissa tilanne on hieman Enontekiötä parempi, sillä tarjontaa 30 Mbit/s nopeudelle on 25 % kotitalouksista ja 100 Mbit/s nopeudelle 19 % kotitalouksista. Tämä selvisi viestintäviraston 2016 tekemästä kuntakohtaisesta listauksesta nopean kiinteän verkon laajakaistan tarjonnasta. (Viestintävirasto 2017.) Nopean laajakaistan heikko tarjonta tutkimuskunnissa ei kuitenkaan tarkoita sitä, ettei käytössä olisi internetin käyttöön vaadittavia tietoliikenneyhteyksiä. Suomen yhteysverkko Oy aloitti Telian ja DNA:n yhteisen matkaviestinverkon rakentamisen 2015, tavoitteena aikaan saada kattavammat ja nopeammat tietoliikenneyhteydet. Syrjäseutualueilla tietoliikenneyhteydet nopeutuivat merkittävästi, kerrotaan Yhteisverkon internetisivuilla. (Yhteisverkko 2017.) Yhteisverkko on nyt valmis, mutta silti katvealueita on. Toivottavaa on, että julkinen sektori huomioi tulevaisuudessa syrjäseutualueiden ja harvaan asutun maaseudun haasteet internet- ja mobiiliverkkojen toimivuudessa ja toimintavarmuudessa, ettei alueellinen eriarvoisuus kasvaisi näiden seurauksena.

E-hyvinvointipalveluiden tarjonta on kokoajan lisääntymässä. Erilaisia sähköisiä palveluportaaleja rakennetaan internetiin. Yksi merkittävä Lapin alueella toimi-

vista palveluportaaleista on Pohjois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskuksen ylläpitämä Virtu.fi virtuaalinen sosiaali- ja terveysterveyspalvelukeskus (Kuvio 21.), joka toimii Pohjois-Suomen alueella.

Kuvio 21. Virtu.fi virtuaalisen sosiaali- ja terveysterveyspalvelukeskuksen toiminta, tuottajat ja ylläpitäjä.³⁹

Tämä Virtu.fi innovaatioympäristö on luotu Virtu.fi – sähköiset palvelut lappilaisille hankkeessa 2014–2017. Hankkeen tarkoituksena on parantaa sosiaali- ja terveysterveyspalveluiden saatavuutta sekä lisätä palveluprosesseihin tehokkuutta hyödyntämällä teknologiavälitteisiä palveluita. Virtu.fi on luonut Virtu-palvelupisteitä, joissa kuntalaisilla on mahdollisuus käyttää virtu.fi innovaatioympäristön tarjoamia palveluita. Virtu.fi-palveluportaali tarjoaa 2017 Inarin kunnassa 58 kpl erilaista palvelua (mm. kuvapuhelinpalveluja, erilaisia neuvontapalveluja). Utsjoen kunnassa vastaavanlaisia palveluja löytyy 47 kpl ja Enontekiöllä 59 kpl. (Virtu.fi

³⁹ **Lähde:** Sosiaalikollega 2017, muokannut Hanne Lappi.

2017.) Kaikissa tutkimuskunnissa on Virtu-palvelupisteet. Enontekiöllä palvelupisteitä on kaksi (Hetassa sekä Karesuvannossa), Inarissa yksi (Ivalossa) ja Utsjoella tällä hetkellä yksi (kuntakeskuksessa). Nämä palvelupisteet tuovat palvelut lähemmäksi kuntalaisia ja luovat mahdollisuuden sähköisten palveluiden käytölle, jos kotona ei ole toimivia tietoliikenneyhteyksiä tai sopivia laitteita. (Virtu.fi 2017.) Tämä auttaa säilyttämään palvelut harvaan asutulla maaseudulla sekä luo mahdollisuuksia palveluiden lisäämiseen teknologiaa hyödyntäen (Kostamo-Pääkkö 2006, 10).

Saamenkielisten e-hyvinvointipalveluiden osalta ei tilanne ole yhtä hyvä. Saamenkielisten e-hyvinvointipalveluiden saatavuus on heikko. Polarisoitumiseen vaikuttavat niin haja-asutus, tietoliikenneyhteyksien toimivuus kuin pitkät etäisyydet. Labba, Laiti ja Ruotsala (2016, 73) uskovat, että sähköisiä palveluja kehittämällä ja saamenkielisten asiakaspalvelujen uudelleen organisoimisella saamenkielisiin palveluihin hakeutuminen helpottuisi.

E-hyvinvointipalvelut tulevat oletetusti kasvamaan tulevaisuudessa uudelle tasolle, jota on vielä vaikea edes ymmärtää. Sosiaali- ja terveysministeriön digitalisaatiolinjaukset 2025 korostavat sosiaali- ja terveystalouden osalta asiakaslähtöisyyttä, myös esteettömyys, helppokäyttöisyys sekä yhdenvertaisuus nostetaan esille. On vaikea arvioida, miten esimerkiksi e-hyvinvointipalvelut tulevat tulevaisuudessa toimimaan ja miten harvaan asuttu maaseutu huomioidaan yhdenvertaisten palveluiden saatavuudessa ja saavutettavuudessa.

7 TULOKSET

Hyvinvointi- ja e-hyvinvointipalveluiden tila ja tulevaisuus näyttäytyvät hyvin moninaisilta tutkimuskunnissa. Merkittävänä huolenaiheena on hyvinvointipalveluista sosiaali- ja terveyspalveluiden tulevaisuus. Tuleva sote- ja maakuntauudistus tuo mukanaan merkittäviä muutoksia, mutta se, miten ne vaikuttavat kuntien sosiaali- ja terveyspalveluiden järjestämiseen, on vielä epäselvä. Sote- ja maakuntauudistuksen pelätään muuttavan kuntien sosiaalipoliittisia vaikutusmahdollisuuksia tulevaisuudessa. Paikallisen tason sosiaali- ja terveystoliittiset ratkaisut siirtyvät maakunnalle, jossa tuottavuus ja tehokkuus voivat korostua paikallisten tarpeiden ja alueiden erityispiirteiden jäädessä suuruuden ekonomian jalkoihin.

Opinnäytetyöni haastateltavien avaininformanttien vastaukset olen koonnut kokoomataulukoihin kunnittain myönteinen – kielteinen asetelmaa käyttäen. Haastatteluteemat luovat taulukolle tarkastelu-ulottuvuudet. Saamelaisavaininformanttien haastattelut löytyvät yhdestä kokoomataulukosta, johon kokosin kahden haastateltavan vastaukset.

7.1 Enontekiön kunnan hyvinvointi- ja e-hyvinvointipalveluiden nykytila ja tulevaisuus 2020

Pienen väestöpohjan kunta käsivarren Lapissa elää muutosten aikaa. Huoltosuhteen muuttuminen sekä vinoutunut väestörakenne luovat haasteita tulevaisuuteen (Taulukko 11.). Yhteisöllisyyttä peräänkuuluttava kunta joutuu pohtimaan ratkaisuja, jotta palveluiden saatavuus ja saavutettavuus tulevaisuudessa säilyisi ennallaan. Yhteisöllisyys on kunnan yksi voimavara ja näin ollen luo mahdollisuuksia elinvoimaisen kunnan säilyttämiselle. Heikot liikenneyhteydet pitkine etäisyyksineen vaikeuttavat kuntalaisten mahdollisuuksia saavuttaa tarvittavia palveluja. On pohdittava, miten ratkaista nämä haasteet, jotta yhdenvertaisuus palveluiden saatavuuden ja saavutettavuuden suhteen toteutuisi. On huomioitava, että kunnan lisäksi merkittävässä roolissa ovat hyvinvointi- ja e-hyvinvointipalveluiden saatavuuden ja saavutettavuuden turvaamisen suhteen myös valtio sekä Lapin maakunta, jonka alaisuuteen sosiaali- ja terveyspalvelut siirtyvät sote- ja maakuntauudistuksen myötä. Kuntalaisten aktiivisuus internetin tarjoamien e-

hyvinvointipalveluiden käyttäjinä luo edellytyksiä tulevaisuuden kehittämistyölle pienen väestöpohjan kunnassa.

Taulukko 11. Enontekiön kunnan avaininformantin näkemyksiä hyvinvointi- ja e-hyvinvointipalveluiden nykytilasta ja tulevaisuudesta.

TARKASTELU ULOTTUVUUS	MYÖNTEINEN	KIELTEINEN
Väestö ja asuin- alue	<ul style="list-style-type: none"> • Yhteisöllinen kunta • Internet aktiivisuus ja osaaminen kuntalaisilla hyvä 	<ul style="list-style-type: none"> • Pieni väestöpohja • Pitkät etäisyydet • Huoltosuhteen muuttuminen • Lähipalveluiden väheneminen (pankkipalvelut vähenevät) • Yhdenvertaisuuden toteutuminen • Liikenneyhteydet heikot
Hyvinvointipal- velut	<ul style="list-style-type: none"> • Väestöön sitoutunutta hyvinvointipalveluiden tarjontaa • Hyvinvointipalvelut tällä hetkellä hyvin järjestetty • Pienellä väestöpohjalla on säilytetty hyvät lapsiperheiden palvelut • Toimiva rajayhteistyö lisäisi asukkaiden yhdenvertaisuuden toteutumista palveluiden saatavuuden ja saavutettavuuden suhteen 	<ul style="list-style-type: none"> • Pelkona lähipalveluina tarjottavien hyvinvointipalveluiden väheneminen • Sote-uudistus – työpaikkojen keskittäminen • Sote-uudistuksessa pelkona yhdenvertaisuuden tarkoittavan tietty työntekijämäärä asukasmäärää kohti – tällä ajatusmallilla työpaikkoja vähenee paljon • Yhdenvertaisuuden toteutumisen kannalta huomioitava alueen erityispiirteet • Rajayhteistyö ei onnistu Ruotsin kanssa esim. hoivapalveluissa byrokratia esteenä • Rajayhteistyössä ei selkeää koordinointia
E-hyvinvointi- palvelut	<ul style="list-style-type: none"> • Kuntalaiset nähdään aktiivisina sähköisten palveluiden käyttäjinä • Tietoliikenneyhteydet parantuneet • Erialaisten etäpalveluiden käyttö aktiivista – helpottaa matkustamisen osalta • E-hyvinvointipalvelut nähdään mahdollisuutena tulevaisuudessa 	<ul style="list-style-type: none"> • Vähävaraisuus osalla esteenä sähköisten palveluiden käytölle • Laajakaista- ja mobiiliyhteyksissä edelleen katvealueita löytyy • Vähävaraisuus vaikuttaa laajakaistayhteyden puuttumiseen enemmän kuin yhteys itsessään • Digitalisaation vaikutus eriarvoistumisen vähentämiseen mahdollisuus, mutta vaatii kehittämistä ja ennen kaikkea asiakasosallisuutta
Saamelaisuus ja saamenkieliset hyvinvointi- ja E-hyvinvointipalvelut	<ul style="list-style-type: none"> • Kehitetään saamenkielistä palveluohjausta • Saamenkielisten palveluiden osalta yhteistyön tiivistäminen tärkeää, johon tulevaisuudessa kiinnitettävä huomiota • Selvitys menossa saamenkielisten palveluiden osalta Norjan kanssa – oma projektityöntekijä • Saamenkielisiä työntekijöitä on – toimivat tarvittaessa työparina 	<ul style="list-style-type: none"> • Saamenkielisten työntekijöiden rekrytointi vaikeaa • Saamenkieliset palvelut yksittäisten työntekijöiden varassa • Saamenkielille käännetty viralliset lomakkeet vaikea selkosia • Haasteena saamenkielisten työntekijöiden aktivoiminen kielenkäyttämiseen • Haasteena hakemusten kääntäminen

	<ul style="list-style-type: none"> • Saamenkielisiä hyvinvointipalveluita on kehitetty ja kehitetään edelleen • Kunta työnantajana huolehtii saamenkieliläin velvoitteiden tiedottamisen työntekijöille • Keskitason saamenkielisiä työntekijöitä on • Virtu-pisteiden otsikkoja on käännetty saamenkielelle • Sote- ja maakuntauudistuksen myötä toivotaan, että saamenkielisten palveluiden paranevan • Yhteisen materiaalin luominen työntekijöille saamenkielestä ja saamenkielisistä palveluista 	<ul style="list-style-type: none"> • Totuttu/alistuttu siihen, ettei ole saatavilla saamenkielistä materiaalia sosiaali- ja terveystalouksista
--	---	---

Pienestä väestöpohjasta huolimatta Enontekiöllä hyvinvointipalvelut on järjestetty hyvin. Lapsiperheiden palveluihin on panostettu ja ne on pystytty säilyttämään hyvinä haasteista huolimatta. Hyvinvointi- ja e-hyvinvointipalveluiden osalta sote-uudistus tulee vaikuttamaan palveluiden järjestämiseen sekä kehittämiseen tulevaisuudessa. Sote-uudistus nähdään sekä myönteisenä että kielteisenä hyvinvointi- ja e-hyvinvointipalveluiden suhteen. Lähipalveluiden väheneminen on pelkona sote-uudistuksen myötä, kuten eräs haastateltava varsin osuvasti kuvasi:

”...Pelätään ettei tule mitään tilalle ja vähätkin työpaikat keskittyy taloushallinto jne. Ja sitten pelätään sitä, että yhdenvertaisuus tarkoittaa sitä, että on joku tietty määrä henkilökuntaa tiettyä asukasmäärää kohti. Silloinhan me menetetään kaikki tai se tarkoittaa sitä, että täytyy olla joku erityistyöntekijä, joka sitten harvakseltaan tai netin kautta on saavutettavissa...”

Epätietoisuutta on myös siitä, miten harvaan asutun maaseudun erityispiirteet tulevaisuudessa huomioidaan hyvinvointi- ja e-hyvinvointipalveluita järjestettäessä ja kehitettäessä. Pelosta huolimatta kunnassa nähdään sote-uudistus myös mahdollistajana. Sote-uudistuksen uskotaan digitalisaation myötä parantavan e-hyvinvointipalveluita. Laajakaista- ja mobiiliverkon kehittyminen kunnassa on lisännyt mahdollisuuksia kehittää e-hyvinvointipalveluita, toteaa eräs haastateltava:

”Yhteydet on minun mielestäni ja asiakaspalautteen pohjalta parantunu.”

Kuntalaisten aktiivisuus sähköisten palveluiden käyttäjinä edesauttaa e-hyvinvointipalveluiden kehittymistä. Kunnasta löytyy myös kaksi Virtu-palvelupistettä

Hetasta ja Karesuvannosta. Hallituksen digitalisaatio kärkihanke nähdään mahdollisuutena palveluiden kehittämiseksi, mutta se luo myös epävarmuutta yhdenvertaisuusperiaatteen toteutumiseksi e-hyvinvointipalveluiden osalta harvaan asutulla maaseudulla, jossa tietoliikenneyhteyksien toimintavarmuutta ei voida tällä hetkellä taata koko kunnan alueella.

Enontekiöllä on saatavilla saamenkielisiä hyvinvointipalveluita, vaikkakin palvelut ovat pitkälti yksittäisten saamenkielisten työntekijöiden varassa. Saamenkielisten työntekijöiden rekrytointi on haasteellista, toteaa yksi haastateltavista:

”...Me ollaan niin, ku paljon tehty töitä eikä tilanne ole nolla. Se on yksittäisten työntekijöiden varassa ja rekrytointi on hankalaa...”

Tästäkin huolimatta Enontekiöllä kehitetään jatkuvasti saamenkielisiä hyvinvointi- ja e-hyvinvointipalveluita. Virtu-pisteissä saamenkieli on huomioitu palveluportaalin otsikoiden kääntämisellä pohjoissaamenkielelle. Saamenkieltä käytävien kuntalaisten osalta nähdään haasteena viralliset lomakkeet, jotka on käännetty eri saamenkielille, mutta käännökset ovat vaikeaselkoisia, eikä niitä sen vuoksi aina käytetä. Enontekiön kunta tekee yhteistyötä saamenkielisten hyvinvointipalveluiden osalta Norjan kanssa. Myös yhteistyö saamenkielisten hyvinvointipalveluiden osalta on tiivistä SámiSoster ry:n kanssa.

7.2 Inarin kunnan hyvinvointi- ja e-hyvinvointipalveluiden nykytila ja tulevaisuus 2020

Inarin kunta väestöpohjan suhteen on paremmassa asemassa kuin Enontekiö. Silti haasteena Inarissa on väestörakenteen muuttuminen lähivuosina, harvaan asutus sekä pitkät etäisyydet (Taulukko 12.). Nämä vaikuttavat hyvinvointi- ja e-hyvinvointipalveluiden saatavuuden ja saavutettavuuden turvaamiseen tulevaisuudessa.

”Se on aika merkittävä osa, jos ajatellaan sosiaali- ja terveystalvija että järjestetäänkö niitä palveluja asukkaille, jotka ovat tässä 10 km säteellä vai sitten kun niitä aletaan järjestämään asukkaille, jotka on melkein 200 km päässä. On selvää, että semmoista yhdenvertaista palvelujen saamista ei pystytä järjestään. Jos ihminen asuu Sevettijärvellä, niin siellä on tiettyjä peruspalveluja saatavilla lähipalveluna, mutta suurin osa palveluista on sitten täällä Ivalossa tai Inarin kirkonkylällä. Että tavallaan se asuinpaikan valinta vaikuttaa sekä sosiaali- ja terveystalvija sekä kaikissa muissa palveluissa.”

Perustuslain (731/1999) 2: 6 §:n ja 19 §:n mukaan julkisen vallan velvoitteena on turvata kaikille riittävät sosiaali- ja terveystalvet edellyttäen, että ihmiset ovat yhdenvertaisia lain edessä. Lainsäädännöllisiä valmisteluja tehdään koko ajan sote-uudistukseen liittyen. Tämän vuoksi on vaikeaa arvioida, miten esimerkiksi Lapin alueiden erityispiirteet huomioidaan lain valmisteluvaiheessa. Myös huoltosuhteen muuttumisen vaikutusten arviointi on vaikeaa, kun ei tiedetä, onko työtä tekeviä riittävästi suhteessa lapsiin ja vanhusväestöön. Ikääntyneet ovat nykyisin parempikuntoisia, jolloin kokonaisarviointia palvelutarpeesta on vaikea tehdä.

Taulukko 12. Inarin kunnan avaininformantin näkemyksiä hyvinvointi- ja e-hyvinvointipalveluiden nykytilasta ja tulevaisuudesta.

TARKASTELU ULOTTUVUUS	MYÖNTEINEN	KIELTEINEN
Väestö ja asuinalue	<ul style="list-style-type: none"> • Ikääntyneet on paremmassa kunnossa • 75 vuotta täyttävillä haastattelut palvelutarpeen kartoittamista varten. • Haastattelut suomenkielellä ja saamenkielellä • Asuinpaikan valinta - arvokysymys • Internetosaamisessa ja aktiivisuudessa ei kunnan sisällä alueellisia eroja • Kattavat peruspalvelut Inarissa ja Ivalossa 	<ul style="list-style-type: none"> • Harvaan asutus ja pitkät etäisyydet vaikuttavat palveluiden saatavuuteen • Pienten kylien lähipalvelut heikot • läkkäät sinnittelevät kotona pitkään – tällöin haasteena palvelutarpeen äkillinen moninkertaistuminen • Työtä tekevien määrän riittävyys tulevaisuudessa • Huoltosuhte muuttuu - vaikutusten arviointi vaikeaa
Hyvinvointipalvelut	<ul style="list-style-type: none"> • Kotihoidon kehittämiseen panostetaan • Hyvinvointipalvelut erinomaiset • Toimiva palveluketju • Kuntakeskuksessa saatavissa erikoissairaanhoidon palveluja (esim. magneettirekka, kardiologi ym.) • Alueelliseen kehittämiseen panostetaan • Palveluprosessien jatkuva kehittäminen • Osaamisen vahvistaminen • Sote-uudistuksen ei uskota näkyvän kuntalaisen arjessa 	<ul style="list-style-type: none"> • Ikääntyneiden palvelutarpeeseen vastaaminen haasteena • Työntekijöiden rekrytointi vaikeaa – uhkana palveluiden keskittäminen • Osaamisen säilyttäminen ja riittävyys haasteellista • Yhdenvertaista palveluiden saamista ei pystytä järjestämään • Kotihoidon tarjoaminen yli 100 km päähän kuntakeskuksesta useasti päivässä taloudellinen haaste • Alueellisten kehittämisohjelmien lyhytnäköisyys haasteena
E-hyvinvointipalvelut	<ul style="list-style-type: none"> • Mobiiliverkon kuuluuus kattava • Digitalisaatio luo mahdollisuuksia tulevaisuuteen • Digitalisaatio keino arjen helpottamiseen 	<ul style="list-style-type: none"> • Laajakaistaverkko ei toimi koko kunnan alueella • Katvealueita löytyy laajakaistaverkon sekä mobiiliverkon osalta. • Saamenkielisiä e-hyvinvointipalveluja ei kunnassa ole

	<ul style="list-style-type: none"> • E-hyvinvointipalvelut tuovat helpotusta – mahdollistaa tulevaisuudessa kotona asumisen pidempään • Parantaa yhdenvertaisuuden toteutumista • Etäyhteydet lisääntyvät tulevaisuudessa palvelutarjonnan välineenä • Sähköisten palveluiden avulla voidaan parantaa yhdenvertaisuuden toteutumista 	
Saamelaisuus ja saamenkieliset hyvinvointi- ja E-hyvinvointipalvelut	<ul style="list-style-type: none"> • Saamenkielen puhujien määrä lisääntynyt • Kunnan sivuilla luettelo saamenkielisistä työntekijöistä • Saamenkielisten palveluiden tarjonta kohtuullinen • Saamenkielisille sivistyspalveluille lähes 100 % avustus valtiolta • N. 13 % sosiaali- ja terveystyöntekijöistä puhuu jostain kolmesta saamenkielistä (samassa suhteessa saamenkielisiä kunnassa) • Ikäihmisten saamenkieliset palvelut pyritään turvaamaan • Kunnan henkilöstö halukkaita opiskelemaan saamenkieltä • Kunta tarjoaa saamenkielen opiskeluun mahdollisuuden yksi työntekijä/vuosi • Saamenkielisiä palveluita pitäisi haluta tai osata pyytää 	<ul style="list-style-type: none"> • Haasteena saamenkieltä käyttävän tunnistaminen viranomaisasiointissa • Saamenkielisten sosiaali- ja terveystyöntekijöiden järjestämiseen tarvitaan avustusta • Hyvinvointipalveluita ei pystytä järjestämään ammattialoitain kaikilla kolmella saamenkielellä • Haasteena kolme saamenkieltä (koltansaame, inarinsaame ja pohjoissaame) • Saamenkielen osaamisen taso kohtuullinen – ei riittävä • Saamenkielenosaajia ei ole saatavilla tai he eivät hakeudu avoimiin toimiin ja virkoihin • Viranomaisnäkökulmasta saamelaiset eivät käytä saamenkieltä viranomaispalveluissa • Faktatilastoa ei ole saatavilla saamenkielen puhujista

Inarissa ja Ivalon kylässä peruspalvelutaso on kattava, myös hyvinvointipalvelut on järjestetty erinomaisesti, vaikka puutteitakin löytyy. Erikoissairaanhoidon palveluja on saatavilla kuntakeskuksessa Ivalossa. Todellisuutta on se, ettei silti pystytä järjestämään yhdenvertaisia palveluita saavutettavuuden näkökulmasta. Tästä esimerkkinä kotihoidon tarjoaminen yli 100 kilometrin päähän kuntakeskuksesta useasti päivässä on merkittävä kustannuskysymys. Inarissa työntekijöiden rekrytointi on vaikeaa, vaikka osaamiseen ja kehittämistyöhön panostetaan jatkuvasti.

”Jos miettii niitä hyvinvointipalveluita niin varmaan sen osaamisen säilyttäminen ja niin kun työntekijöiden henkilöstörekrutointi on yksi iso kova haaste. Että miten meillä jatkossa on tarpeeksi osaamista, että voidaan järjestää niitä palveluja täällä. Painitaan näiden rekrytointiongelmien kanssa jatkuvasti, että saadaan niitä ihmisiä tänne töihin.”

E-hyvinvointipalvelut nähdään kunnassa tulevaisuudessa mahdollisuutena. Omat haasteensa tuo kuuluvuusongelmat harvaan asutuilla alueilla, sillä katve-alueita löytyy edelleen, vaikka laajakaista- ja mobiiliverkot ovat parantuneet.

Saamenkielen puhujien määrä on kunnassa noussut. Saamenkielisten hyvinvointipalveluiden tarjonta on tällä hetkellä kohtuullinen.

”Sosiaali- ja terveystieteissä saamenkielisiä työntekijöitä on noin 13 % siis, että puhuu jotain saamenkieltä. Ja se on samassa suhteessa, kun niitä saamenkielisiä ylittäänsä on tässä kunnassa. Sehän on totuus ettei sellaista suoraa tai semmoista fakta tilastoa niistä saamenkielen puhujista ei oikein ole saatavilla. Toki me aina käytetään saamelaiskäräjien omia arvioita, että montako sataa niitä kielenpuhujia on.”

Ennen kaikkea ikäihmisten saamenkieliset hyvinvointipalvelut pyritään turvaamaan. Inarin kunnan internetsivuilla on informoitu saamenkielisistä työntekijöistä lähinnä hyvinvointipalveluiden osalta. Viranomaisasioinnissa haasteena pidetään saamenkieltä käyttävän kuntalaisen tunnistamista. Viranomaisnäkökulmasta saamenkielen puhujat eivät käytä saamenkielisiä palveluita, vaikka niitä olisi tarjolla.

Saamenkielisiä e-hyvinvointipalveluita ei kunnassa ole tarjolla. Saamenkielisten hyvinvointipalveluiden haasteena on kolme saamenkieltä (inarin-, koltan- ja pohjoissaame). Kunta tarjoaa vuosittain työntekijöille mahdollisuuden opiskella saamenkieltä. Kunnan työntekijät ovat olleet halukkaita opiskelemaan saamenkieltä. Saamenkielisiin hyvinvointipalveluihin on vaikea saada pätevää ja saamenkielentaitoista työntekijää. Avoimiin toimiin ja virkoihin ei hakeuduta – syytä ei tiedetä.

7.3 Utsjoen kunnan hyvinvointi- ja e-hyvinvointipalveluiden nykytila ja tulevaisuus 2020

Utsjoen kunta on saamelaisenemmistöinen kunta. Utsjoella kuntalaisten kuulemista pidetään tärkeänä, myös yhteisöllisiä kyläiltoja on kuntalaisten kuulemiseksi järjestetty (Taulukko 13.). Kuntalaiset nähdään aktiivisina toimijoina kunnassa. Utsjoella kuin Inarissakin asuinpaikan valinta nähdään arvokysymyksenä palveluiden saatavuuden ja saavutettavuuden suhteen. Pitkät etäisyydet ovat olleet Utsjoella yksi syy palveluiden kehittämiseksi.

”...Meillä on hyvin, hyvin huonot nämä julkiset liikenneyhteydet. Meillä on ollut hankaluuksia labranäytteiden kuljettamisessa sen takia koska niissä tietty vuorokausiaika, että ne säilyy ne verinäytteet ja muut tällöiset. Se että saada ne Rovaniemelle saman vuorokauden aikana tai saatikka Ouluun...”

Tämän lisäksi huonot julkiset kulkuyhteydet vaikeuttavat palveluiden ulottuville pääsemistä sellaisten kuntalaisten osalta, joille julkiset kulkuyhteydet ovat ainoa mahdollisuus.

Taulukko 13. Utsjoen kunnan avaininformantin näkemyksiä hyvinvointi- ja e-hyvinvointipalveluiden nykytilasta ja tulevaisuudesta.

TARKASTELU ULOTTUVUUS	MYÖNTEINEN	KIELTEINEN
Väestö ja asuinalue	<ul style="list-style-type: none"> • Asuinpaikan valinta arvokysymys (luonnon rauha vs. kaupunki) • Kuntalaisten kuuleminen tärkeää • Kyläiltoja on järjestetty • Kuntalaiset aktiivisia 	<ul style="list-style-type: none"> • Julkiset kulkuyhteydet huonot • Etäisyydet haasteena (virka-ajan päivystys 160 km päässä Ivalossa ja erikoissairaanhoidon matkaa 500 km Rovaniemelle) • Etäisyydet palveluiden kehittämisen lähtökohtana
Hyvinvointipalvelut	<ul style="list-style-type: none"> • Järjestämistapa ihmiseltä – ihmiselle • Yhdenvertaisuus toteutuu kuntalaisten välillä • Yhdenvertaisuus palveluiden saatavuuden ja saavutettavuuden suhteen arvo valinta • Hyvinvointipalvelut järjestetty hyvin, mutta toki puutteitakin löytyy • Rajayhteystyötä tehdään (sopimus erikoissairaanhoidon sekä ensihoidon osalta) • Sote-uudistuksen uskotaan valinnanvapauslain myötä mahdollistavan rajayhteystyön laajemmin • Kunta on aktiivisesti kehittämissankkeissa mukana, varautumalla huoltosuhteen muuttumiseen • Alueellinen kehittäminen hyvä asia 	<ul style="list-style-type: none"> • Sote-uudistuksen myötä yhdenvertaisuuden toteutumiseen ei uskota • Työntekijöiden rekrytointi vaikeaa • Etäisyydet haasteena palveluiden järjestämiselle • Jatko-opiskelumahdollisuudet vähäiset • Haasteena on tarjota yhdenvertaiset palvelut suomen- ja saamenkielellä • Saavuttaako alueellinen kehittäminen paikallistason toiminnan?
E-hyvinvointipalvelut	<ul style="list-style-type: none"> • Virtu-palvelupiste Utsjoen kylässä • Karigasniemelle on tulossa Virtu-piste paikan löydyttyä • Ikäihmiset käyttävät sähköisiä palveluja • Toimiva-kotihoito hankkeen myötä Virtu-asiakasreppuja 	<ul style="list-style-type: none"> • Katvealueita löytyy laajakaista- ja mobiiliverkoista • Teknologian nopeaa kehittymistä vaikea käsittää • Hyvinvointiteknologian kehittymisessä haasteena eettisyys

	<p>saatavilla asiakkaille palveluiden saatavuuden helpottamiseksi</p> <ul style="list-style-type: none"> • Hyvät laajakaista ja mobiiliyhteydet • E-hyvinvointipalveluita käytössä (geriatriin palvelut etäyhteyden kautta Turusta) • Teknologian nopea kehittyminen • Osa psykologin palveluista etäyhteydellä Ivalosta • Kehittämisen myötä uskotaan vähentävän eriarvoistumista • Kehittämisen myötä edes autetaan yhdenvertaisuuden toteutumista • Kehittäminen tärkeää – luo mahdollisuuksia tulevaisuuteen • Palveluiden digitalisointi hyvä asia 	
<p>Saamelaisuus ja saamenkieliset hyvinvointi- ja E-hyvinvointipalvelut</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Saamelaisenemmistöinen kunta • Saamelaiskulttuuri huomioiminen tärkeää – tunnekieli usein saame • Kunnallispolitiikassa saamenkielen ja kulttuurin edustajia – edes auttaa saamelaisten oikeuksien toteutumista • Kunnan asiakirjat käännetään suomen- ja pohjoissaamenkielille • Kunnan hallituksen ja valtuuston sekä lautakuntien kokouksissa tulkit • Oppilaista yli 60 % saamenkielisessä perusopetuksessa • Saamenkieliset hyvinvointipalvelut toteutuvat hyvin – vaikka puutteitakin löytyy • Yhteis palvelupisteessä saamenkielinen työntekijä • Saamenkielisiä työntekijöitä on tarjolla hyvinvointipalveluissa • Tulkkeja hyvin saatavilla usein tuttuja • Etätulkkaus mahdollisuus Norjan kielellä • Saamelaiskäräjien kanssa tehdään yhteistyötä 	<ul style="list-style-type: none"> • Saamenkieltä osaavan henkilökunnan saatavuus haastavaa • Saamenkieliset E-hyvinvointipalvelut heikot • E-hyvinvointipalveluiden kehittämisen haasteena saamenkielisten aakkosten löytäminen tietokoneesta ja muista mobiililaitteista • Etätulkkia ei ole saatavilla saamenkielillä • Koltansaamenkielisten palveluiden yhdenvertainen toteutuminen

Utsjoella hyvinvointipalvelut on järjestetty hyvin, vaikka puutteitakin löytyy. Yhdenvertaisuuden nähdään toteutuvan kuntalaisten välillä suomenkielisten hyvin-

vointipalveluiden osalta. Hyvinvointipalveluiden osalta tehdään myös rajayhteistyötä Norjan kanssa. Sote-uudistuksen uskotaan lisäävän valinnanvapauslain myötä rajayhteistyötä. Yhdenvertaisuuden toteutumiseen palveluiden saatavuuden ja saavutettavuuden suhteen ei uskota sote-uudistuksen myötä, mikäli asiaa tarkastellaan koko Suomen näkökulmasta.

Utsjoen kunnassa on käytössä muutamia e-hyvinvointipalveluita, kuten geriatrin palvelut ja osa psykologin palveluista.

”Meillä on järjestetty geriatrin palvelutkin tulevat Turusta etänä videoyhteyksien kautta.”

Kunnasta löytyy tällä hetkellä yksi virtu-piste, joka mahdollistaa e-hyvinvointipalveluiden käyttämisen, mikäli kuntalaisella ei ole kotona mahdollista asioida internetissä. Toinen virtu-piste on tulevaisuudessa suunnitteilla Karigasniemeen. Palveluiden digitalisointi nähdään myönteisenä asiana. Se luo mahdollisuuksia tulevaisuuteen ja sen uskotaan vähentävän eriarvoistumista. E-hyvinvointipalveluiden uskotaan edesauttavan yhdenvertaisuuden toteutumista tulevaisuudessa. Kaikesta tästä myönteisyydestä huolimatta haasteena on laajakaista- ja mobiiliverkon katvealueet. Näin totesi myös eräs avaininformanteista haastattelussa:

”Näitä sähköisiä palveluita koko ajan kehitetään ja meillähän on ihan hyvät yhteydet täällä. Toki täällä on niitä katvealueita.”

Saamenkielen ja -kulttuurin tunteminen nähdään Utsjoen kunnassa tärkeänä. Kunnan päättävissä elimissä on vahvoja saamenkielen ja -kulttuurin edustajia. Tämä edesauttaa saamelaisten oikeuksien toteutumista. Kunnan asiakirjat käännetään suomen- ja pohjoissaamenkielille. Saamenkielisten hyvinvointipalveluiden nähdään toteutuvan hyvin, vaikka puutteitakin löytyy. Saamenkielisiä työntekijöitä löytyy hyvinvointipalveluista. Saamenkieltä osaavien työntekijöiden rekrytointi on myös Utsjoella haasteellista.

”...omalla äidinkielellä saatavien palveluitten tuottaminenhan on haaste kunnassa. Koska se, että saada sitten niin, ku saamenkielistä saamenkieltä osaavaa henkilökuntaa. Niin se on sillä tavalla niin kun haaste. Siinä suhteessa kaikki ei ole yhdenvertaisia eikä tasa-arvoisten palveluiden piirissä...”

Valitettavaa on, että koltansaamenkielisten palveluiden yhdenvertaisuus ei toteudu. Saamenkielisten tulkkien saatavuus koetaan hyväksi. Tulkit ovat usein tuttuja ja näin ollen tuo omat haasteet esimerkiksi lastensuojelussa tulkkia käytettäessä. Etätulkkimahdollisuutta ei saamenkielellä ole saatavilla koko Suomessa. Saamenkielisiä e-hyvinvointipalveluita Utsjoella on heikosti. Saamenkielisten e-hyvinvointipalveluiden kehittämisen yhtenä haasteena pidetään aakkosten löytymistä tietokoneesta tai mobiililaitteista. Utsjoella tehdään yhteistyötä saamelaiskäräjien kanssa.

7.4 Saamenkielisten hyvinvointi- ja e-hyvinvointipalveluiden nykytila ja tulevaisuus 2020

Saamelaiset ovat alkuperäiskansaa. Heillä on oma kieli- ja kulttuuri, jotka ovat tärkeä osa saamelaisten identiteettiä. Saamelaisuus näkyy vahvasti heidän elämässään elintavoissa sekä poronhoidon ja luontaiselinkeinojen harjoittamisessa. Tämän vuoksi kulttuurin tuntemusta pidetään ensiarvoisen tärkeänä saamenkielisten hyvinvointi- ja e-hyvinvointipalveluissa (Taulukko 14.). Saamenkieltä käytävällä kuntalaisella on oikeus käyttää viranomaisasioinnissa omaa äidinkieltään. Yleensä saamea äidinkielenä puhuvalla on selkeästi laajempi sanavarasto saamenkielen osalta, vaikka osaisi myös suomenkielen. Suomenkielen sanavarasto saattaa olla suppea ja näin ollen tunteiden ja tunnetilojen sekä arjen kuvaaminen suomenkielellä saattaa olla vaikeaa. Tästä syystä on tärkeää, että saamenkieltä käytävällä on mahdollista asioida omalla äidinkielellään.

Saamelaisavaininformantit korostavat myös yhdenvertaisten palveluiden saatavuutta ja saavutettavuutta asuinpaikasta riippumatta. Valitettavaa on, että pitkät etäisyydet ja harvaan asutus vaikuttavat yhdenvertaisuuden toteutumiseen. Asuinalue määrittää usein palvelutarjonnan. Kuntakeskuksissa palveluntarjonta ja saatavuus ovat selkeästi paremmat kuin syrjäseutualueilla.

Taulukko 14. Saamelaisavaininformanttien näkemyksiä saamenkielisten hyvinvointi- ja e-hyvinvointipalveluiden tilasta nyt ja tulevaisuudessa Enontekiön, Inarin ja Utsjoen kunnissa.

TARKASTELU ULOTTUVUUS	MYÖNTEINEN	KIELTEINEN
Väestö ja asuinalue	<ul style="list-style-type: none"> • Kulttuurin tuntemus erittäin tärkeää • Saamelaiskäräjät luovat neljän vuoden välein tilastot saamelaisten määrästä • Saamelaiskulttuuri on erilainen elämäntapa - alkuperäiskansa • Saamenkieli tunnekielenä 	<ul style="list-style-type: none"> • Pitkät etäisyydet ja harvaan asutus vaikuttavat palveluiden järjestämiseen ja yhdenvertaisuuden toteutumiseen • Vanhemmansukupolven luottamus internetiin saattaa olla heikko • Palvelun tarjonta pitäisi olla yhdenvertaista asuinpaikasta riippumatta • Asuinalue määrittää palvelutarjonnan
Saamelaisuus ja saamenkieliset hyvinvointi- ja E-hyvinvointipalvelut	<ul style="list-style-type: none"> • Henkilökohtainen palvelu koetaan tärkeäksi • Saamenkielisten työntekijöiden määrä nähdään hyvänä • Virtu-pisteet toimivat suomenkielellä • Lomakkeita löytyy saamenkielellä. • Saamenkielisen palvelun toteutumisen kannalta on olennaista asiakkaan ymmärretyksi tuleminen • Saamenkielisten työntekijöiden osaamisen taso vaihteleva • Saamenkielen osaajan tulisi pystyä käyttämään kieltä työssään aktiivisesti, jotta kielen kehittyminen mahdollistuisi • Lomakekäännöksiin tulevaisuudessa panostettava • Saamenkielisen psykologin palveluja ostetaan Norjasta – Suomessa ei ole saatavilla. (Utsjoki ostaa) • Kootaan nettipankki, josta löytää saamenkielisiä sosiaali- ja terveystamateriaalia sekä saamenkielistä ohjaus- ja neuvontamateriaalia • Saamenkielisten esitteiden ja tiedotteiden käännöksiin kiinnitetään huomiota ennen julkaisua – kootaan yhteen paikkaan internetissä • Valinnanvapauslain toivotaan ulottuvan Norjaan – etäisyydet lyhyempiä sekä saamenkieliset palvelut kattavammat • SámiSoster tekee tiivistä yhteistyötä tutkimuskuntien kanssa - Utsjoen ja Enontekiön kanssa tiiviisti 	<ul style="list-style-type: none"> • Saamenkielinen työntekijä ja asiakas ei välttämättä kohtaa • Saamenkielisellä voi olla vaikea myöntää huonoa suomenkielen osaamistaan • Saamenkielinen palvelu ei toteudu asiakaslähtöisesti, mikäli työntekijä osaa vain muutamia sanoja • Virtu-pisteet eivät toimi saamenkielellä • Vanhemman sukupolven internetosaamisen taitotaso vaihteleva • Tulkkien käytössä haasteena toisen ihmisen tunteiden kuvaaminen • Saamenkielelle käännetty viralliset lomakkeet ovat vaikeaselkosia • Saameksi käännettyjä Kelan lomakkeita vaikea käyttää huonon käännöksen vuoksi – johtaa suomenkielisten lomakkeiden käyttöön • Suomessa ei ole saamenkielistä tulkikeskusta • Kelalta ei löydy saamenkielen tulkkia – usein käytetty kieli näin ollen Norja tai Suomi • Inarissa ei ole virtu-pistettä • Saamenkielisten palveluiden saatavuudessa on eroja kuntien välillä • Saamenkielisten palveluiden kehittäminen Inarissa vähäisempää, muihin tutkimuskuntiin verraten • Työntekijöillä ei aina tietoa saamenkieliläin velvoitteista – huomioidava jo perehdytyksessä • Sote-uudistuksessa järjestöjä ei huomioida riittävästi • Sosiaali- ja terveystamateriaalien keskittäminen - vaikuttaa palveluiden saatavuuteen

	<ul style="list-style-type: none"> • Saamenkielisten hyvinvointipalveluiden tuottamiseen ja kehittämiseen vaikuttavat kuntien johtavat virkamiehet ja kunnan hallinto • SámiSoster antaa tietoa ja tukee saamenkielen ja -kulttuurin käyttöä • E-hyvinvointipalvelut auttavat tulevaisuudessa – mikäli yhteydet toimivat • Tulevaisuudessa tulisi rakentaa saamenkielinen palveluohjaus - saamenkielisten palveluiden koordinointi • Saamenkielisten työntekijöiden saatavuuden parantaminen koulutukseen panostamiseen – rajayhteistyötä hyödyntämällä tulevaisuudessa • Rajayhteistyöllä voidaan vähentää eriarvoisuutta valinnanvapautta laajentamalla 	<ul style="list-style-type: none"> • Sote-uudistuksessa pelkona palveluiden heikkeneminen syrjäseutu-alueilla • Saamenkielisten palveluiden vaikuttavuus on todettu heikoksi • Työntekijöillä ei ole aina tietoa saamelaiskulttuurista – heikentää asiakaslähtöisyyttä palveluissa • Lapin keskussairaalan saamenkielen lääkäreille ei aina ohjata saamenkielisiä asiakkaita • Huomioitava, että hätätilanteessa saamenkielinen ei välttämättä pysty kuvaamaan tilannetta suomenkielellä • Saamenkielisten palveluiden tiedottaminen heikkoa • Lähipalveluiden määriteltävä Sote-uudistuksessa, jotta yhdenvertaisuuden toteutuminen varmistetaan
--	---	--

Saamenkielisten työntekijöiden määrä koetaan hyväksi, mutta saamenkielisten palveluiden organisointia ja tiedottamista tulisi kehittää siten, jotta saamea käyttävät hakeutuisivat palveluiden piiriin.

”Meillähän on kuitenkin tälläkin hetkellä Lapin sairaanhoitopiirin alueella niin, ku kattoo kuntien ja sairaanhoitopiirin palveluksessa 70 saamenkielistä sosiaali- ja terveysalan työntekijää. Ja minusta se on iso määrä. Se että niitä on vaikea saada tai niitä ei ole se ei täysin pidä paikkaansa, vaan suurin ongelma on se, että saamenkielinen asiakas ja työntekijä eivät kohtaa. Eli keskussairaalassakin meidän saamenkieliset lääkärit on antanut palautetta, että heille ei ole ohjattu saamenkielisiä asiakkaita tai ei sitä ole sieltä kysytty.”

Haasteena on työntekijän ja asiakkaan kohtaaminen. Henkilökohtainen palvelu koetaan saamelaisten keskuudessa tärkeäksi. Saamenkieltä käyttävillä asiakkailla ei ole välttämättä tietoa siitä, kenen kanssa esimerkiksi terveyskeskuksessa voi asioida saamenkielellä. Tähän voimme vaikuttaa lisäämällä tiedottamista saamenkielisistä työntekijöistä siten, että tieto saavuttaa kaikki. Saamenkielinen palveluohjaaja nähdään keinona vaikuttaa saamenkielisten palveluiden saavutettavuuteen, toteaa eräs avaininformanteista:

”Nyt kun on sote-uudistus pitäisi rakentaa saamenkielinen palveluohjaus. Olisi saamenkielinen palveluohjaaja, jonka kautta saamenkieliset asiakkaat löytäis saamenkieliset työntekijät. Ne täytyisi niin kuin koordinoida yhteen.”

Saamenkielisen palveluohjauksen kehittäminen saamenkielisten palveluiden koordinoimiseksi lisäisi mahdollisesti saamenkielisten palveluiden käyttöä ja edesauttaisi työntekijän ja asiakkaan kohtaamista. Internet ainoana tiedotuskanavana poissulkee asiakkaita, joilla ei ole osaamista tai välineitä sen käyttämiseen. Työntekijöiden saamenkielen osaamisentaso voi vaihdella. Työntekijän saamenkielen aktiivinen käyttö edesauttaa kielen kehittymistä ja luo edellytyksiä saamenkielisen asiakkaan asiakaslähtöiselle kohtaamiselle. Saamenkielisten hyvinvointipalveluiden tuottamisen kannalta olennaista on, että asiakas tulee ymmärretyksi asiassaan omalla äidinkielellä, näin asiaa kuvaa yksi avaininformanteista:

”..jos jonkun sanan osaa saamea se ei ole palvelua. Jos jossakin tehostetun palveluasumisen vanhainkodin vuodeosastolla, jossa pyydetään esimerkiksi syömään. Tällaisia sanontoja voi sanoa, että saa yhteyden esimerkiksi muistisairaaseen. Mutta että sitte antaisi palvelua sosiaalityöntekijänä, jossa se on laajemmasta asiasta kysymys, ku semmonen, että sanotaan jotakin saameksi. Pitää tulla ymmärretyksi asiakas itse ja että hän ymmärtää mitä se vastapuoli sanoo.”

Saamenkielisten hyvinvointipalveluiden tuottamiseen ja kehittämiseen vaikuttavat maakunnan lisäksi kuntien johtavat virkamiehet sekä kunnan hallinto. Ne edistävät paikallisen väestön saamenkielisten hyvinvointipalveluiden kehittymistä sekä toteutumista. Saamenkielisten palveluiden kehittämisessä on kunnittain eroja. Utsjoella ja Enontekiöllä saamenkielisiin palveluihin panostetaan Inarin kuntaa enemmän. Inarin haasteena on kolme saamenkieltä, joten kehittämistyön näkyvyys voi olla alhaisempi kuin Utsjoella ja Enontekiöllä, jossa pohjoissaame on selkeästi vahvempi. Tulevan sote-uudistuksen myötä valinnanvapauslain toivotaan ulottuvan Norjan puolelle peruspalveluiden osalta, siten saamenkielisten hyvinvointipalveluiden saatavuus ja saavutettavuus parantuisi nykyisestä. Palveluiden saavutettavuuden näkökulmasta etäisyydet Pohjois-Norjassa tarjottaviin saamenkielisiin hyvinvointipalveluihin ovat monissa kunnissa lyhyempiä kuin Suomessa, jossa palvelun saatavuudesta ei ole aina takeita. Palveluiden saatavuuden näkökulmasta Norjan puolella olevat saamenkieliset hyvinvointipalvelut ovat kattavammat kuin Suomessa. Lähipalveluiden turvaaminen tulevaisuudessa harvaan asutulla maaseudulla on tärkeää.

”Lähipalvelut täytyy tarkemmin tässä uudistuksessa määritellä ja ne myös turvata yhdenvertaisesti myös täällä (saamelaisalueen kunnissa).

Lähipalvelun käsite on vähän eri täällä mitä se mitä se on jossain kaupunkialueella. Se täytyy tarkentaa.”

Saamenkielisten e-hyvinvointipalveluiden tarjonta on tutkimuskunnissa heikko. E-hyvinvointipalveluihin linkittyviä lomakkeita on käännetty saamenkielille, kuten esimerkiksi toimeentulotukihakemus, Kelan eri lomakkeita. Haasteena saamenkielisten lomakkeiden käyttämiselle on niiden heikko käänнос. Tämä johtaa usein suomenkielisten lomakkeiden käyttämiseen. Usko e-hyvinvointipalveluiden kehittymiseen tulevaisuudessa on vahva, mikäli saadaan alueellisesti luotua kattavat laajakaista- ja mobiiliverkot.

SámiSoster ry:n rooli saamenkielen ja -kulttuurin kehittämistyössä nähdään merkittävänä. Se antaa tietoa ja tukee saamenkielen ja -kulttuurin käyttöä tehden yhteistyötä tutkimuskuntien kanssa. Sote-uudistuksessa järjestöjen merkitystä pidetään vähäisenä. Lisäksi sote-uudistuksen pelätään heikentävän yleisesti ottaen hyvinvointipalveluita syrjäseutualueella. Rajayhteistyön uskotaan vähentävän eriarvoisuutta palveluiden saatavuuden ja saavutettavuuden näkökulmasta, mikäli saamenkielisten hyvinvointipalveluiden käyttö olisi mahdollista tulevaisuudessa esimerkiksi Norjassa.

8 JOHTOPÄÄTÖKSET

Pohjoisen Lapin kauniissa maisemissa sijaitsevat Enontekiön, Inarin ja Utsjoen kunnat elävät muutoksen aikaa. Muutos näyttäytyy niin mahdollisuutena kuin haasteenakin. Meneillään oleva sote- ja maakuntaudistus tulevat tulevaisuudessa vaikuttamaan tutkimuskuntien hyvinvointipalveluiden järjestämiseen ja ennen kaikkea sosiaali- ja terveystalouden osalta, mutta miten? – Se on vielä epäselvää. On vaikea nähdä todellisia vaikutuksia, miten julkisen hallinnon sosiaalipoliittiset ratkaisut toteutuvat tulevaisuudessa tutkimuskunnissa. Tarkasteltaessa tilannetta haastateltavien ja ajankohtaisten uutisten valossa on havaittavissa epäluottamusta uuden sosiaali- ja terveystalouden järjestelmän tuottamien palveluiden yhdenvertaisesta toteutumisesta kustannustehokkaasti. Julkisen hallinnon sosiaalipoliittiset ratkaisut ohjautuvat ylhäältä alas. Herää kysymys siitä, miten esimerkiksi tutkimuskuntien osalta alueelliset erityispiirteet huomioidaan palvelurakennetta ja lainsäädäntöä luodessa ja miten ne toteutetaan käytännössä?

Opinnäytetyöni tutkimustulosten mukaan valinnanvapauslain yltäminen myös perustalouden osalta rajavaltioihin Norjaan ja Ruotsiin parantaisi tutkimuskunnissa asuvien saamenkielisten asukkaiden saamenkielisten hyvinvointipalveluiden saatavuutta ja saavutettavuutta. Halua yhteistyön rakentamiseen löytyy niin alueellisesti kuin paikallisestikin, mikäli valinnanvapauslaki sen mahdollistaa tulevaisuudessa.

Väestön huoltosuhteen muuttuminen on kaikkien kuntien osalta negatiivinen seuraavien vuosikymmenien aikana. On aiheellista kysyä, että vaikuttaako tämä myös palveluiden supistamiseen ja keskittämiseen kuntakeskuksiin? Jos näin käy, se lisää entisestään haasteita syrjäseutujen asukkaiden hyvinvoinnin ja turvallisuuden ylläpitämiselle ja kehittämiselle. Työpaikkojen keskittämisessä vaarana on työpaikkojen väheneminen kunnissa. Yhdenvertaisuusperiaatteen toteutumisen kannalta on tärkeä huomioida kuntien erityispiirteet. Työntekijöiden määrä voi olla pienessä kunnassa asukasluvuun nähden suurempi hyvinvointipalveluiden eri sektoreilla kuin isommissa kuntakeskuksissa tai kaupungeissa.

Myönteistä on se, että haastatteluiden perusteella kaikissa kunnissa hyvinvointipalveluiden tilanne nähdään hyvinä tai jopa erinomaisina, vaikka puutteitakin on. Saamenkielisten hyvinvointipalveluiden tilanne on kunnittain vaihteleva. Paras tilanne saamenkielisten hyvinvointipalveluiden osalta on Utsjoella. Saamenkielisiä työntekijöitä on tarjolla, kuten myös saamenkielisten tulkkien saatavuus on hyvä. Tähän vaikuttaa merkittävästi varmasti se, että Utsjoki on tutkimuskunnista ainut saamelaisenemmistöinen kunta. Lisäksi kunnallispolitiikassa on saamenkielen ja -kulttuurin edustajia, jotka edesauttavat saamelaisten oikeuksien toteutumista.

Enontekiöllä saamenkielisten palveluiden tilanne on kohtuullinen samoin kuin Inarissa. Enontekiöllä kehitetään parhaillaan saamenkielistä palveluohjausta parantamaan saamenkielisten hyvinvointipalveluiden tilannetta. Samoin yhteistyötä tehdään saamenkielisten palveluiden osalta Norjan kanssa. Enontekiöllä kunta työnantajana huolehtii saamenkielilain (1086/2003) velvoitteiden tiedottamisesta työntekijöille.

Inarissa haasteena nähdään saamenkielisten hyvinvointipalveluiden tuottaminen kaikilla kolmella saamenkielellä. Saamenkielisiin sosiaali- ja terveyspalveluiden järjestämiseen tarvittaisi taloudellista tukea valtiolta. Sosiaali- ja terveyspalveluiden siirtyessä maakunnan vastuulle jää nähtäväksi, miten maakunta panostaa tulevaisuudessa saamenkielisten sosiaali- ja terveyspalveluiden järjestämiseen ja kehittämiseen. Inarin kunta tarjoaa saamenkielen opiskelumahdollisuutta yhdelle työntekijälle vuosittain. Tämän avulla pyritään parantamaan saamenkielisten palveluiden tilannetta.

Inarin kunnan internetsivuilta löytyy lista kunnan saamenkielisistä työntekijöistä. Tärkeä on tuottaa kuntalaisille informaatiota saamenkielisistä palveluista, mutta on myös huolehdittava siitä, että informaatio saavuttaa myös ne kuntalaiset, jotka eivät käytä syystä tai toisesta internetiä. Tiedottamisen vaikutuksista palveluiden käyttöintensiiteettiin voidaan pohtia Saamebarometri 2016 sekä Lehtolan ja Ruotsalan (2017) tekemän saamenkielisten palveluiden nykytilakartoituksen avulla. Kartoituksessa esimerkiksi koltansaamenkieltä äidinkielenään puhuvaa työntekijää löytyy kuusi Inarin kunnan terveydenhuollon eri sektoreilta. Saamebarometrin (2016, 30) mukaan terveyspalveluita ei ole saatavilla koltansaamenkielellä. Näin

vastasivat koltansaamenkieliset vastaajat. On mahdollista, että kunnassa olisi saatavilla tarvittaessa palveluita myös koltansaamenkielellä, mutta onko haasteena työntekijän ja asiakkaan kohtaaminen, tiedottaminen vai saamenkielisten palveluiden organisointi? Tiedottamisessa on saamelaisvaininformanttien mukaan puutteita. Eri saamenkieltä osaavia työntekijöitä on sosiaali- ja terveydenhuollon eri sektoreilla kunnissa. Käsitykseni mukaan saamenkielisten palveluiden saatavuuden tilannetta voidaan parantaa hyödyntämällä saamenkielisten työntekijöiden osaamista eri sosiaali- ja terveydenhuollon sektoreilla kaikissa kunnissa kattavan informoinnin lisäksi.

Tällä hetkellä saamenkielisten palveluiden tiedottaminen yleisesti ottaen on heikkoa saamelaisvaininformanttien mukaan. He toivat esiin myös saamenkielisten työntekijöiden osaamistason vaikutuksia palvelun laatuun ja työntekijän kielen kehittymiseen. Asiakslähtöisen palvelun toteutumiseen tarvitaan työntekijä, joka ei ole vain yksittäisten saamenkielisten sanojen varassa. Työnantajan on luotava mahdollisuus työntekijälle käyttää saamenkieltä työssään aktiivisesti, jotta kielen kehittyminen luo edellytyksiä asiakslähtöisen palvelun tuottamiselle.

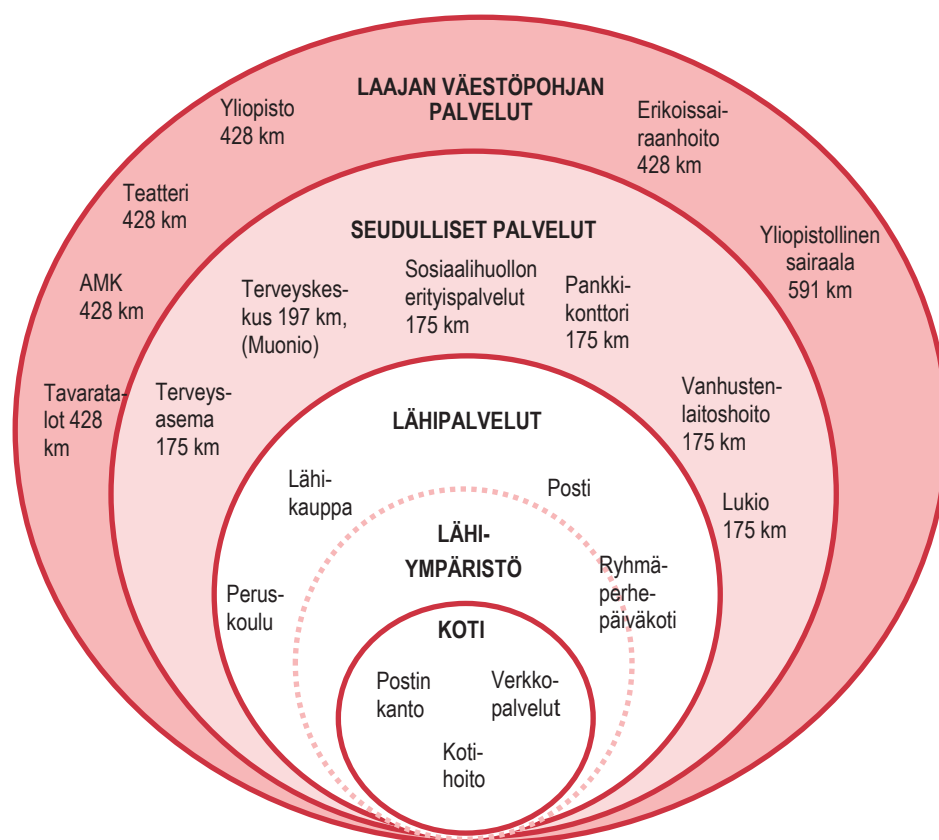
Jokaisen tutkimuskunnan haasteena on saamenkielisten työntekijöiden rekrytointi. Saamenkieliset palvelut ovat yksittäisten työntekijöiden varassa, joten tähän tulee tulevaisuudessa kiinnittää huomiota palveluita kehitettäessä, sillä saamenkielilaki (1086/2003) antaa saamelaisille oikeuden asioida kunnan sekä valtion viranomaisten kanssa saamen kielellä. Tämän lisäksi laki velvoittaa viranomaisia huolehtimaan riittävästä saamenkielen työntekijämäärästä. Mikäli työntekijöitä ei ole, on viranomaisten pidettävä huolta mahdollisuudesta tulkkaukseen ja kääntämiseen saamen ja suomen kielen välillä. Mielestäni kuntien lisäksi myös valtion pitää pyrkiä luomaan edellytyksiä saamenkielisten palveluiden kehittämiseksi.

Saamelaisvaininformanttien mukaan koulutukseen panostamalla ja rajayhteistyötä hyödyntämällä tulevaisuudessa voidaan vastata saamenkielisten työntekijöiden rekrytointihaasteeseen. Toimivien tietoliikenneyhteyksien avulla pystytään kehittämään etäopiskelumahdollisuuksia Suomessa sekä luomaan koulutusmahdollisuuksia Norjan kanssa.

Tutkimuskunnissa väestön huoltosuhteen muuttuminen luo haasteita tulevaisuudessa palveluiden saatavuuden ja saavutettavuuden turvaamisen näkökulmasta. Pitkät etäisyydet, harvaan asuttu maaseutu heikkojen julkisten liikenneyhteyksien kanssa luovat reunaehtoja palveluiden yhdenvertaiselle toteutumiselle. Kunnissa ja niiden kylissä tulisi olla riittävät peruspalvelut turvaamaan kuntalaisten turvallisuutta ja hyvinvointia. Väestön ikääntyessä palveluntarve usein kasvaa ja kattavimmat palvelut ovat kuntakeskuksissa, joihin pisimmillään saattaa olla noin 200 km. Syrjäseudulla asuvalla iäkkäällä kuntalaisella ei välttämättä ole enää ajokorttia, saati autoa, millä matkata palveluiden piiriin. Läheisten varaan ei voida kuntalaisten terveyttä ja hyvinvointia laskea.

Etäisyydet palveluiden piiriin vaihtelevat tutkimuskunnissa riippuen asuinpaikasta ja palvelusta. Totta on se, että suurin osa palveluista on pitkien etäisyyksien päässä. Julkisten kulkuyhteyksien heikkous ei edesauta palveluiden piiriin pääsemistä. Olen luonut ympyrämallin Lehtolan (2008, 24) luomaa mallia hyväksikäyttäen, jossa etäisyydet on merkitty lähimpiin palveluihin. Tarkoitukseni havainnollistaa jokaisen tutkimuskunnan osalta syrjäseutukylillä asuvien kuntalaisten haasteita.

Tarkastelen tilannetta Enontekiön kunnan asukkaiden näkökulmasta kuviossa 22. Kilpisjärven kylä sijaitsee ihan Ruotsin ja Norjan rajan tuntumassa. Heikot liikenneyhteydet ja pitkät etäisyydet ovat Kilpisjärven kylällä arkea. Esimerkiksi terveydenhuollon palveluita on arkisin tarjolla Hetassa sijaitsevalla terveysasemalla, mutta ilta- ja viikonloppupäivystys on järjestetty Muonion terveyskeskukseen. Kilpisjärvellä on terveydenhoitajan vastaanotto kaksi kertaa kuukaudessa. Jos tarkastellaan tilannetta koko Suomen näkökulmasta, herää kysymys, miten mahdollisesti tulevaisuudessa yhdenvertaisuus ja eriarvoisuuden vähentäminen syrjäseutualueilla huomioidaan?

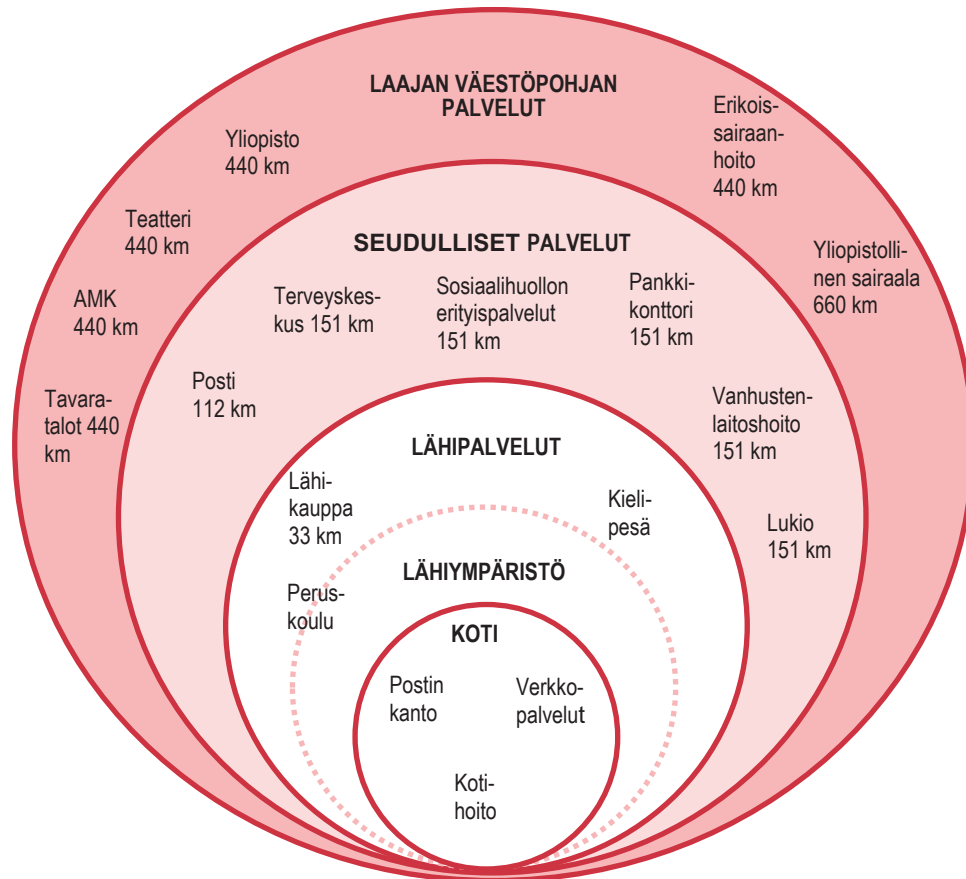

Kuvio 22. Etäisyysympyrä Enontekiön kunnan Kilpisjärven kylän asukkaan näkökulmasta.⁴⁰

Digitalisaatio on yksi keino, jonka avulla palveluiden saatavuutta ja saavutettavuutta voidaan parantaa. On huomioitava se, että mobiili- ja internetyhteyksien puutteellisuus haastaa digitalisaatiokehitystä näillä syrjäseutualueilla. Virtupisteiden tarjoama yhteysmahdollisuus tukee e-hyvinvointipalveluiden kehittymistä. Karesuvannossa on Kilpisjärveä lähin virtupiste. Matkaa sinne tulee yhteen suuntaan 85 km. Päivämatka Virtupisteeseen ei ilman omaa autoa onnistu, sillä julkisten liikenneyhteyksien aikataulut ei mahdollista matkaamista saman päivän aikana ko. matkaa edestakaisin. (Matkahuolto 2017.) Lapin syrjäseutujen asukkaat eivät ole yhdenvertaisessa asemassa hyvinvointi- eivätkä e-hyvinvointipalveluiden saatavuuden sekä saavutettavuuden näkökulmasta, mikäli vertailua tehtäisiin koko Suomeen.

⁴⁰ **Lähde:** Etäisyydet tarkastettu www.fonecta.fi. Muut tiedot poimittu Enontekiön kunnan www.sivuilta. www.enontekio.fi.

Inarin kunnan Sevettijärven kylä sijaitsee lähellä noin 30 km päässä Norjan rajaa. Sevettijärven kylästä Inarin kunnan kuntakeskukseen Ivaloön matkaa kertyy 151 km. Etäisyysympyrän avulla näkee harvaan asutun maaseudun kohtaamia haasteita, kun pitkät etäisyydet ovat arkipäivää (Kuvio 23.).

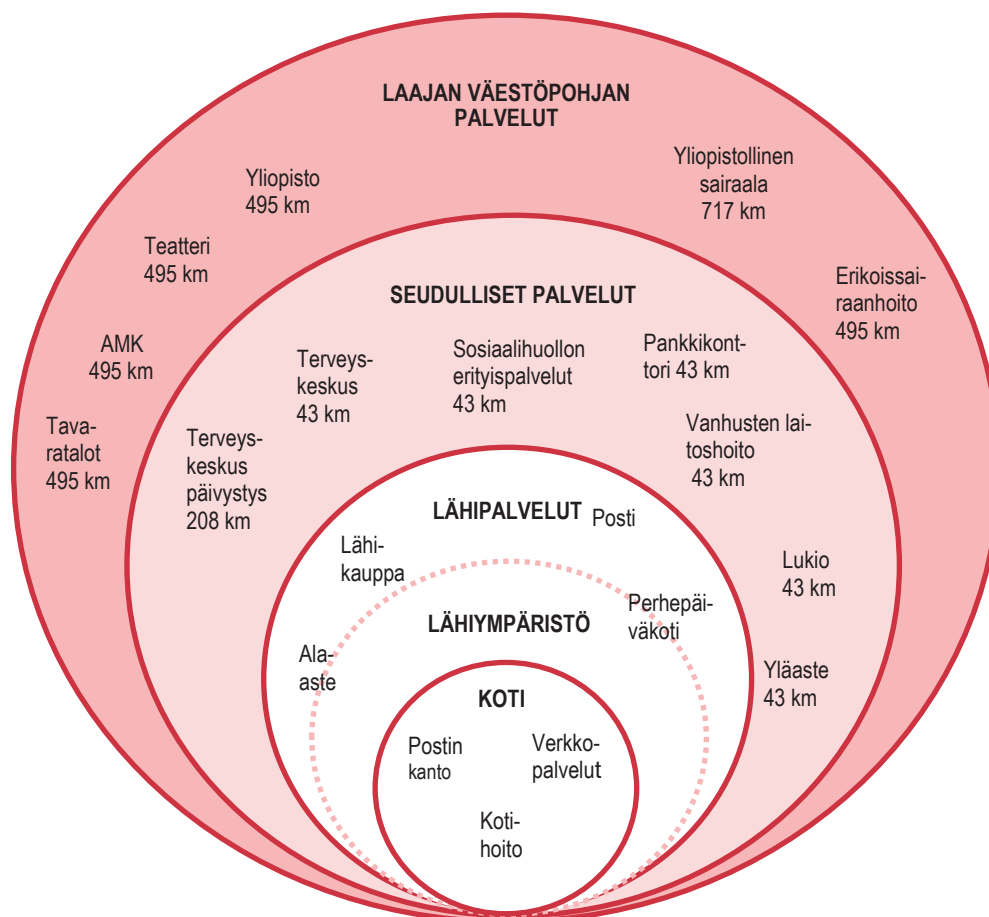

Kuvio 23. Etäisyysympyrä Inarin kunnan Sevettijärven kylän asukkaan näkökulmasta.⁴¹

Lähimpää ruokakauppaan kertyy matkaa edestakaisin reilut 60 km, kun taas postipaketin hakureissu edestakaisin on 224 km. Sevettijärveltä synnytysmatkaa kertyy Rovaniemelle Lapin keskussairaalaan 440 km. Tilanteen mukaan on mahdollista, että matka jatkuu lähimpään yliopistolliseen sairaalaan Ouluun, johon matkaa on 660 km. Asuinpaikan valinta on arvokysymys, mutta silti on pyrittävä ylläpitämään alueeseen ja väestöön suhteutettua peruspalvelutasoa kuntalaisten turvallisuuden ja hyvinvoinnin turvaamiseksi.

⁴¹ **Lähde:** Etäisyydet tarkastettu www.fonecta.fi. Muut tiedot poimittu Inarin kunnan [www-sivuilta](http://www.inari.fi). www.inari.fi.

Viimeisimpänä tarkastellaan tilannetta Utsjoen kunnan Nuorgamin kylän osalta (Kuvio 24.). Nuorgamin kylä sijaitsee aivan Norjan rajan tuntumassa. Nuorgamin kylässä on saatavilla osa peruspalveluista. Suurin osa peruspalveluista on kuntakeskuksessa Utsjoella, jonne matkaa kertyy 43 km. Hyvinvointipalveluiden osalta tilanne on moninaisempi. Suurin osa hyvinvointipalveluista on järjestetty kuntakeskuksessa. Mutta jos tarkastellaan tilannetta erikoissairaanhoidon näkökulmasta, alkaa syrjäseudun todelliset haasteet näyttäytyä. Lähin keskussairaala, joka sijaitsee Rovaniemellä, on 495 km päässä. Yliopistolliseen sairaalaan matkaa kertyy yli 700 km. Erikoissairaanhoidon osalta Lapin sairaanhoitopiiri ja Helse Finnmark ovat tehneet sopimuksen, minkä mukaan Utsjoen kuntalaisella on mahdollista hakeutua erikoissairaanhoidon Helse Finnmarkiin lääkärin lähetteellä. Sopimus parantaa palveluiden saatavuutta ja saavutettavuutta. Asiointikieli voi vaikuttaa palveluiden käyttöön, joko saatavuutta parantaen tai sitä heikentäen.

Kuvio 24. Etäisyysympyrä Utsjoen kunnan Nuorgamin kylän asukkaan näkökulmasta.⁴²

Vaikka kunnissa pyritään hyvinvointipalvelut samoin kuin muut lähipalvelut järjestämään yhdenvertaisuusperiaatteen mukaisesti on todellisuutta se, että palveluiden saatavuuden ja saavutettavuuden suhteen kuntalaiset eivät ole yhdenvertaisessa asemassa. Mutta onko tämä kuitenkin negatiivinen asia? Asuinpaikan valinta on jokaisen ihmisen arvokysymys. Meillä on mahdollisuus valita oma paikka asua ja elää. Joku haluaa kaupunkiympäristön ja joku taas maaseudun rauhan. Valitessamme maaseudun rauhan, tiedostammeko me, etteivät kaikki palvelut ole lähellä? – Uskon näin. Olemme valmiita luopumaan jostain saadaksemme jotain. Mutta missä menee palveluiden saatavuuden ja saavutettavuuden raja? Kuka sen määrittelee? Miten valinnanvapaus ja yhdenvertaisuus toteutuvat tulevaisuudessa? Nämä kysymykset ovat merkittävä tulevaisuuden haaste, johon

⁴² **Lähde:** Etäisyydet tarkastettu www.fonecta.fi. Muut tiedot poimittu Utsjoen kunnan [www-sivuilta](http://www.sivuilta). www.utsjoki.fi.

yksi mahdollisuus tulee olemaan digitalisaatio ja sen mukanaan tuomat internet-perustaiset palvelut, kuten e-hyvinvointipalvelut.

Digitalisaatio on merkittävä osa sote-uudistusta. Digitalisaatio parhaimmillaan mahdollistaa toimivien e-hyvinvointipalveluiden tuottamisen ja kehittämisen kustannustehokkaasti samalla vähentäen eriarvoisuutta sekä lisäten yhdenvertaisuuden toteutumista. E-hyvinvointipalvelut edesauttavat yhdenvertaisten palveluiden toteutumista. Haasteitakin on. Tutkimuskuntien osalta omat reunaehdot luovat harva asutus, pitkät etäisyydet sekä heikot tietoliikenneyhteydet. Kehittämistyötä on aktiivisesti tehty tutkimuskunnissa ja yhteydet ovat parantuneet monilla alueilla, mutta edelleen katvealueita löytyy. Toimivat tietoliikenneyhteydet ovat edellytys e-hyvinvointipalveluiden toteutumiselle, samoin toteaa Marko Pihavainio (2017) opinnäytetyössään tarkastellessaan teemaa kolmannen sektorin näkökulmasta harvaan asutulla maaseudulla.

Valitettavaa on se, että kehittämistyö painottuu vahvasti suomenkielisten palveluportaalien kehittämiseen. Tällä hetkellä saamenkielisten e-hyvinvointipalveluiden kehittäminen on vielä alkumetreillä. Saamenkielisiä sähköisiä lomakkeita löytyy jo jonkin verran, mutta käyttöä hidastavat niiden heikot käännökset. Tekstien käännöksiin on tulevaisuudessa panostettava, jotta niiden käyttäminen lisääntyisi. Lisähaasteen käännöstyölle tuo kolme saamenkieltä, joita saamelaisten kotiseutualueella puhutaan.

Virtu-palvelupiste mahdollistaa e-hyvinvointipalveluiden käytön, mikäli kuntalaisella ei ole mahdollisuutta internetperustaisten palveluiden käytölle. Kuuluvuusongelmien lisäksi vähävaraisuus voi olla sopivien laitteiden hankinnan esteenä. Tästä syystä on tulevaisuudessa ratkaistava sekä tietoliikenneyhteyksien kuuluvuus että julkisten liikenneyhteyksien tuomat haasteet, jotta yhdenvertaisuusperiaatteen toteutumisen edellytykset lisääntyisivät. Kuntien tarjoamat internet-perustaiset palvelut ovat suomenkielellä. Enontekiö on tutkimuskunnista ainut, joka on kääntänyt Virtu-palveluportaalin otsikoita pohjoissaamen kielelle. Utsjoella asia hoidetaan mahdollistamalla saamenkielisen työntekijän tuki. Inarissa Virtu-piste on perustettu Ivaloon terveyskeskuksen tiloihin. Virtu-pisteen perusta-

minen saamelaiskulttuurikeskukseen Sajokseen Inariin olisi parantanut saamelaisvaininformanttien mukaan saamenkielisten palvelunkäyttäjien mahdollisuuksia saada asianmukaista ohjausta ja neuvontaa kaikilla kolmella saamenkielellä.

Väestön ikääntyminen sekä saamelaisulottuvuus luovat myös omat reunaehdonsa digipalveluiden kehittämiseksi sekä digikansalaisuuden muodostumiselle. Digikansalaisella tarkoitetaan ihmistä, jolla on riittävä minimiosaamistaso internetin hyödyntämiseen arjessaan (Viinamäki, Kivivirta, Selkälä, Voutilainen, Syväjärvi & Suikkanen 2017, 49). Tulevaisuudessa digipalveluiden kehittämisen keskiössä ovat riittävä ja kattava informaatio, neuvonta ja ohjeistus. On pohdittava, miten informaatio saavuttaa kaikki tutkimuskuntien alueella asuvat kuntalaiset. Internet tiedon jakamisen välineenä on helppo ja nopea, mutta alueen erityispiirteet huomioiden ei voida olettaa, että sen avulla informaatio saavuttaisi kaikki kuntalaiset kunnissa.

Saamenkielisten hyvinvointi- ja e-hyvinvointipalveluiden kehittämisessä merkittävä rooli on Saamelaiskäräjillä sekä SámiSoster ry:llä. Saamenkielen ja -kulttuurin säilymiseksi tiivis yhteistyö maakunnan ja edellä mainittujen toimijoiden kanssa luo edellytyksiä tutkimuskuntien saamenkielisten hyvinvointi- ja e-hyvinvointipalveluiden kehittämiseksi. Tässä yhteydessä on huomioitava, että osa hyvinvointipalveluiden järjestämisestä jää edelleen kuntien vastuulle, kuten sivistys-, kulttuuri- ja liikuntapalvelut. Näiden osalta kuntien tiivis yhteistyö Saamelaiskäräjien ja SámiSoster ry:n kanssa mahdollistaa saamenkielen ja -kulttuurin kehittymisen myös tulevaisuudessa.

Saamenkielisiä hyvinvointi- ja e-hyvinvointipalveluita tuottaessa, on huomioitava saamenkielilaki (1086/2003). Tärkeä on myös muistaa, ettei viranomaisen saa vedota suomenkielen osaamiseen, kuvaa saamenkielilaki (1086/2003) 4 §

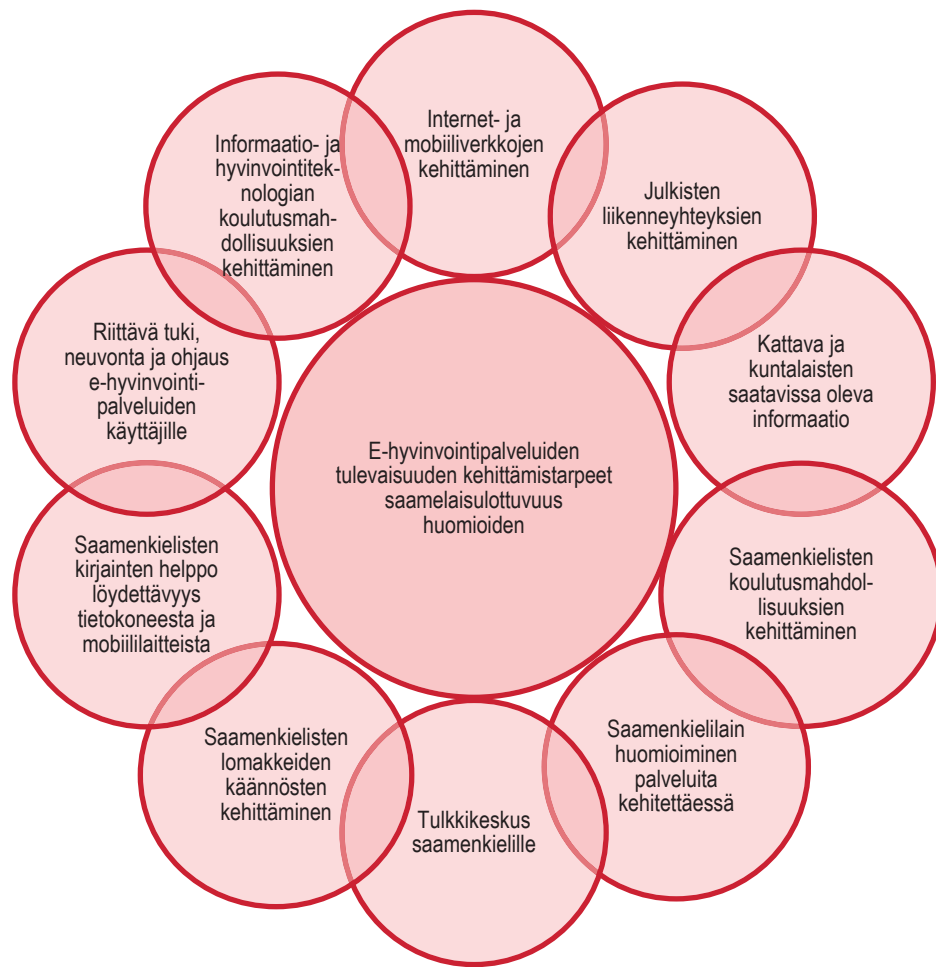
”Viranomaisen ei saa rajoittaa tai kieltäytyä toteuttamasta laissa säännellyjä kielellisiä oikeuksia, sillä perusteella, että saamelainen osaa myös muuta kieltä kuten suomea”.

Saamenkielisten palveluiden käytön vähäisyyden taustalla voi olla syynä se, että on totuttu/alistuttu siihen, ettei palvelua ole saatavana saamenkielellä. Usein voi olla syynä myös se, että avun saanti omalla äidinkielellä on hitaampaa. Kenen

tehtävä on tunnistaa saamenkieltä puhuva? Pitäisikö saamenkieltä käyttävän vaatia enemmän? Saamenkielilain (1086/2003) mukaan viranomaisasiointi tulee olla saatavilla pyytämättä. Saamenkielisten palveluiden käyttö on aktiivisinta Utsjoella, jossa saamenkieli näyttäytyy vahvana. Enontekiöllä saamenkielisten palveluiden turvaamiseksi voidaan tarvittaessa käyttää saamenkielistä työparia. Inarissa haasteen tuo kolme saamenkieltä. Viranomaisnäkökulmasta saamenkieltä äidinkielenään käyttävät saamelaiset eivät käytä saamenkieltä viranomaisasiointinissa. Haastatteluissa eräät haastateltavat toivat esiin, että palveluita pitäisi haluta tai osata pyytää. Aiemmin esiin tuomieni saamenkielilain (1086/2003) kielellisten oikeuksien näkökulmasta ei voida olettaa, että saamelaisten tulisi halutessa pyytää saamenkielisiä palveluja, joihin heillä on oikeus pyytämättä.

Opinnäytetyöni tutkimustulosten mukaan uskon, että saamenkielisten palveluiden käyttöä lisää kattava ja näkyvä informaatio. Haastatteluissa saamelaisavaininformantti nosti esiin palveluohjauksen keinona lisätä saamenkielisten palveluiden käyttöä. Saamenkielinen palveluohjaaja vastaisi saamenkielisten hyvinvointipalveluiden ja mahdollisesti tulevaisuudessa e-hyvinvointipalveluiden koordinoinnista. Saamelaiset pitävät tärkeänä kasvokkain tapahtuvaa asiointia ja työntekijän henkilökohtaista tuntemista (Heikkilä, Laiti-Hedemäki & Pohjola 2013, 140–141). Palveluohjaus voidaan nähdä matalan kynnyksen neuvonta- ja ohjauskeinona saamenkielisten palveluiden saavutettavuuden sekä saatavuuden parantamiseksi.

Saamenkielisten palveluiden asiakaslähtöisen toteutumisen kannalta on tärkeää, että viranomaiset ymmärtävät, että saamenkielisen asiakkaan tulee tulla ymmärretyksi omalla äidinkielellä, vaikka hän osaisi suomenkielen toisena kielenä. Saamenkielisten palveluiden asiakaslähtöisen toteutumisen kannalta tulee tulevaisuudessa kiinnittää huomiota saamenkielisten työntekijöiden mahdollisuuteen kehittää kieltä työssään. Myös saamenkielen koulutusmahdollisuuksiin on tulevaisuudessa panostettava. Kuvioon 25. olen määritellyt keskeisimmät kehittämistarpeet e-hyvinvointipalveluiden tilanteen kehittämiseksi tutkimuskunnissa.

Kuvio 25. E-hyvinvointipalveluiden tulevaisuuden kehittämistarpeet saamelaisulottuvuus huomioiden.

Opinnäytetyön tekeminen on ollut haastava ja aikaa vievä prosessi. Opinnäytetyön prosessin motivaattorina toimi osallisuus *Digikansalaisuus ja palveluiden saatavuus maaseudulla* -hankkeeseen. Opinnäytetyön tavoitteena on ollut tuottaa omana tuotoksenaan syvällisempää ja spesifiä tietoa tutkimuskuntien e-hyvinvointipalveluiden tilanteesta saamelaisulottuvuus huomioiden *Digikansalaisuus ja palveluiden saatavuus maaseudulla* -hankkeeseen. Opinnäytetyön luotettavuutta tarkasteltaessa kiinnitin huomiota aiheenvalintaan ja sen tarkkaan rajaamiseen jo opinnäytetyöprosessin käynnistyessä, mikä on tärkeää tapaustutkimukselle. Tapaustutkimuksessa korostuu myös monipuolinen aineisto, joka tehtävässäni koostui temahaastattelusta, tilastoista ja ajankohtaisista uutisista. Näin ollen perusteltu valinta tutkimusasetelmaksi oli aineistotriangulaatio. Vaikka aineistotriangulaation käyttäminen on haastavaa ja aikaa vievää, on tärkeä muis-

taa, että sen avulla lisätään myös tutkimuksen luotettavuutta. Tutkimuksen hyvien käytäntöjen noudattaminen on ollut prosessin tärkeimmistä asioista. Myös tutkimuksen eettinen kestävyys tulee huomioida prosessin erivaiheissa. Asiantuntevasti ja tarkoituksenmukaisesti tehdyt tutkimuksen eri osa-alueet luovat eettisesti kestävä pohjan tutkimukselle (Tuomi & Sarajärvi 2009, 127).

Tulevaisuudessa tarvitaan sosiaalialan erityisosaamista vastaamaan tulevaisuuden haasteisiin. Sosiaalialan työkenttä muuttuu jatkuvasti. Merkittävin vaikuttaja lähitulevaisuudessa tulee olemaan sote- ja maakuntauudistus ja digitalisaatio. Perinteisen sosiaalityön rinnalle kehittyy koko ajan internetperustaisia palveluportaaleja mahdollistamaan asiointin ajasta ja paikasta riippumatta. Tulevaisuuden osaamistarpeisiin pyritään vastaamaan koulutusmahdollisuuksia kehittämällä, josta esimerkkinä vapaasti valittavina opintoina suoritettava hyvinvointiteknologian opintokokonaisuus Lapin ammattikorkeakoulussa sekä Lapin yliopistossa maaliskuussa 2015 alkanut eSosiaalityön maisterikoulutus (Lapin ammattikorkeakoulu 2017; Lapin yliopisto 2017). Koulutusmahdollisuuksia kehittämällä luodaan osaajia vas-taamaan Pohjois-Suomen tuleviin haasteisiin tulevaisuudessa. Tarvitsemme myös hyvinvointiteknologian osaajia luomaan uusia ja kehittämään jo olemassa olevia e-hyvinvointipalveluita sekä luomaan ratkaisuja palveluiden käytön lisääntymiselle. Sosionomi (ylempi AMK) -tutkinto luo vahvan pohjan tulevaisuuden kehittämistyölle ja erityisosaamiselle.

Emme todennäköisesti saavuta koskaan yhdenvertaisuutta palveluiden saatavuuden ja saavutettavuuden suhteen verraten esimerkiksi tutkimuskuntia Lapin maakuntaan tai koko Suomeen. Yhdenvertaisten palveluiden luomisen sijaan keskittyisin pohtimaan alueellisesti räätälöityjä hyvinvointipalveluratkaisuja, jotka tukevat ko. alueiden väestön kokonaisvaltaista hyvinvointia erityispiirteet huomioiden.

LÄHTEET

- Aaltio, E. Hyvinvoinnin uusi järjestys. Helsinki: Gaudeamus.
- Alatalo, A., Heikkilä, L. & Jokiniemi, S. 2011 (toim.) Enontekiön hyvinvointikertomus 2010. Viitattu: 22.2.2017 <http://enontekio.fi/web2017/wp-content/uploads/2016/09/enontekion-hyvinvointikertomus-2010.pdf>.
- Allardt, E. 1976. Hyvinvoinnin ulottuvuuksia. Porvoo: WSOY.
- Aluestrategia 2020-työryhmä. 2010. Suomen aluekehittämisstrategia 2020. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja. Alueiden kehittäminen 2010:23. Viitattu 20.7.2017 www.lamk.fi/projektit/enne/materials/Documents/23_2010_web.pdf.
- Anttonen, A. 2016. Sote-uudistuksen kipupisteitä. Talous ja Yhteiskunta. 3/2016, 2. Viitattu 16.8.2017 <http://www.labour.fi/ty/tylehti/ty/ty32016/ty32016pdf/ty32016Anttonen.pdf>.
- DIGILE, Liikenne- ja viestintäministeriö, Tekes, Teknologiateollisuus ja Verkkoteollisuus (17.3.2015). Digibarometri 2015. Helsinki: Taloustieto Oy. Viitattu 16.6.2017. <https://www.etla.fi/wp-content/uploads/Digibarometri-2015.pdf>.
- Enontekiön kunta 2017. Viitattu 13.6.2017 www.enontekio.fi.
- Epstein, R. M. Fiscella, K. Lesser, C. S. & Stange, K. C. 2010. "Why the Nation Needs a Policy Push on Patient-Centered Health Care," Health Affairs. 2010 (29)8: 14 89–95.
- Eriksson, P. & Koistinen, K. Monenlainen tapaustutkimus. Kuluttajatutkimuksen tutkimuksia ja selvityksiä 2014:11. Viitattu 6.2.2017 https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/152279/Monenlainen_tapaustutkimus.pdf?sequence.
- Eronen, A., Hakkarainen, T., Londén, P., Nykyri, P., Peltosalmi, J. & Särkelä, R. 2013. Sosiaalibarometri 2013. Ajankohtainen arvio hyvinvoinnista, palveluista sekä hyvinvoinnin ja terveyden edistämisestä. Helsinki: SOSTE Suomen sosiaali- ja terveys ry. Viitattu 20.4.2017 <https://www.soste.fi/media/pdf/julkaisut/sosiaalibarometri2013.pdf>.
- Eskola, J. & Nykänen, E. 2017. Uusilta sote-palveluilta voi puuttua hampaat vähentää eriarvoa. THL-blogi 3.4.2017. Viitattu 28.5.2017 <https://blogi.thl.fi/uusilta-sote-palveluilta-voi-puuttua-hampaat-vahentaa-eriarvoa/>.
- ETENE 2013. Alueellisen yhdenvertaisuuden eettisiä kysymyksiä. Valtakunnallinen sosiaali- ja terveysalan eettinen neuvottelukunta ETENE. Sosiaali- ja terveysministeriö. ETENE-julkaisuja 2013:43. Helsinki.
- Gartner IT Glossary 2017. Digitalization. Viitattu 12.8.2017 <https://www.gartner.com/it-glossary/digitalization/>.
- Hakamaa, S. & Pirttijärvi, M. 2016. Tietohallinto, palveluiden digitalisointi ja sähköiset palvelut. Teoksessa Niskala, A. & Räisänen, R. (toim.) 2016. Lapin sairaanhoitopiirin alueen sosiaali- ja terveydenhuollon palveluiden nykytilan kuvaus. Lapin sairaanhoitopiiri, Pohjois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus. Viitattu 16.7.2017 http://www.sosiaalikallega.fi/poske/tyoryhmat/soteuudistus/lappi_nykytila_010416.
- Hakkarainen, T., Londén, P. & Peltosalmi, J. 2015. Sosiaalibarometri 2015. Ajankohtainen arvio hyvinvoinnista, palveluista sekä palvelujärjestelmän muutoksesta. Viitattu 19.4.2017 https://www.soste.fi/media/pdf/julkaisut/sosiaalibarometri2015_nettiin.pdf.
- Hakkarainen, T., Londén, P., Luhtanen, M., Peltosalmi, J., Siltaniemi, A. & Särkelä, R. 2012. Sosiaalibarometri 2012. Ajankohtainen arvio palveluista, palvelujärjestelmän muutoksesta ja kansalaisten hyvinvoinnista. Viitattu 20.4.2017 https://www.soste.fi/media/pdf/julkaisut/sosiaalibarometri12_kevyt.pdf.
- Heikkilä, L., Laiti-Hedemäki, E. & Pohjola, A. 2013. Saamelaisten hyvä elämä ja hyvinvointipalvelut. Lapin yliopisto. Rovaniemi.
- Hirsjärvi, S. & Hurme, H. 2008. Tutkimushaastattelu: teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Gaudeamus Helsinki University Press.
- Hyrkäs, P. 2016. Asiakasosallisuuden vahvistaminen sähköisten terveyspalveluiden kehittämisessä ja käytössä. Hoitotieteen ja terveyshallintotieteen tutkimusyksikkö. Oulun yliopisto.

- Hyvärinen, H. 2011. Asiakaslähtöisyyden moniulotteisuus ja toteutumisen haasteet asi-
antuntijoiden näkemänä. Itä-Suomen yliopisto. Yhteiskuntatieteiden ja kauppatietei-
den tiedekunta. Sosiologian pro gradu- tutkielma. Viitattu 15.6.2017 [http://epublicati-
ons.uef.fi/pub/urn_nbn_fi_uef-20110374/urn_nbn_fi_uef-20110374.pdf](http://epublicati-
ons.uef.fi/pub/urn_nbn_fi_uef-20110374/urn_nbn_fi_uef-20110374.pdf).
- Häyrinen, K. 2016. Kansalaisten sähköiset hyvinvointipalvelut – organisaatioiden toi-
mintatapojen muutokset tuovat tavoitellut hyödyt. Finnish Journal of eHealth and eW-
elfare. 2016;8(1). Viitattu: 24.4.2017 [https://journal.fi/finjehew/arti-
cle/view/55983/18485](https://journal.fi/finjehew/arti-
cle/view/55983/18485).
- Inarin kunta 2017. Viitattu 10.6.2017 <http://www.inari.fi/fi/inari-info.html>.
- Karisto, E. 2017. Sote-palvelujen saatavuus ei riitä yhdenvertaisuuden kriteeriksi. Kun-
talehti 14.2.2017. Viitattu 20.6.2017 [https://kuntalehti.fi/uutiset/sote/sote-palvelujen-
saatavuus-riita-yhdenvertaisuuden-kriteeriksi/](https://kuntalehti.fi/uutiset/sote/sote-palvelujen-
saatavuus-riita-yhdenvertaisuuden-kriteeriksi/).
- Kivelä, M. 2011. Kansalaisille suunnattujen sähköisten palveluiden edellyttämä osaami-
nen terveysalalla. Jyväskylän yliopisto. Tietojenkäsittelytieteiden laitos. Kandidaatin
tutkielma. Viitattu 17.7.2017 [https://jyx.jyu.fi/dspace/bitstream/han-
dle/123456789/26564/Marjaana.Kivel%E4.pdf?sequence=1](https://jyx.jyu.fi/dspace/bitstream/han-
dle/123456789/26564/Marjaana.Kivel%E4.pdf?sequence=1).
- Koivisto, J. & Blomqvist, P. 2016. Eriarvoisuuden ja syrjäytymisen torjumisen rakennus-
palikat - Innokylän innovaatiokatsaus. Terveiden ja hyvinvoinninlaitos. Työpapereita
23/2016. Viitattu 15.7.2017 <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-302-683-4>.
- Koski, A. 2015. Paikallisuus sote-uudistuksessa 12.2.2015. Kuntaliitto. Viitattu
25.5.2017 [https://asiakas.kotisivukone.com/files/kyts.kotisivu-
kone.com/KANTU2015/Diat/kuntalaiset_sote-uudistus/arto_koski_12.2.2015.pdf](https://asiakas.kotisivukone.com/files/kyts.kotisivu-
kone.com/KANTU2015/Diat/kuntalaiset_sote-uudistus/arto_koski_12.2.2015.pdf).
- Kostamo-Pääkkö, K. 2006. Hyvinvointia hankkeilla? Teoksessa Kilpeläinen, A. & Ni-
kunlassi, Y. 2006 (toim.) Kylät muutoksessa. Hankkeet kylien hyvinvoinnin edistäjinä.
Pohjois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus. Oulu.
- Labba, E.-M., Laiti, M. & Ruotsala, P. 2016. Lapin sairaanhoitopiirin alueen sosiaali- ja
terveyshuollon tulevaisuuden palveluprosessit. Loppuraportti. Lapin sairaanhoitopiiri
ja Pohjois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus. Viitattu 18.3.2017
[http://www.lshp.fi/download/noname/%7B6CB2D84E-F26D-4AB9-9CDF-
3E042F693DF5%7D/11281_54-74](http://www.lshp.fi/download/noname/%7B6CB2D84E-F26D-4AB9-9CDF-
3E042F693DF5%7D/11281_54-74).
- Laine, M., Bamberg, J. & Jokinen, P. 2007. Tapaustutkimuksen käytäntö ja teoria. Te-
oksessa Laine, M., Bamberg, J. & Jokinen, P. (toim.) 2007. Tapaustutkimuksen taito.
Helsinki: Gaudeamus, 9–10.
- Laitinen, M. & Pohjola A. 2001. ”Ei tää niin syrjässä” tutkimus elämisen mahdollisuuk-
sista ja palveluista syrjäkylissä. Lapin yliopiston yhteiskuntatieteiden tiedekunta. Ro-
vaniemi. Tutkimusraportteja ja selvityksiä B 37:2001.
- Lapin ammattikorkeakoulu 2017. Hyvinvointiteknologia. Viitattu 10.10.2017 [https://so-
leops.lapinamk.fi/opsnet/dispatch/ops_OpetTapTeks/tab/tab/sea?opet-
tap_id=13140376&stack=push](https://so-
leops.lapinamk.fi/opsnet/dispatch/ops_OpetTapTeks/tab/tab/sea?opet-
tap_id=13140376&stack=push).
- Lapin digiohjelma 2020. Lapin liitto. Julkaisu A 2013:36. Rovaniemi. Viitattu 15.5.2017
[http://www.lappi.fi/lapinliitto/c/document_library/get_file?folde-
rId=1457612&name=DLFE-21300.pdf](http://www.lappi.fi/lapinliitto/c/document_library/get_file?folde-
rId=1457612&name=DLFE-21300.pdf).
- Lapin hyvinvointiohjelma 2010–2015. Lapin liitto. Viitattu 21.12.2016
[http://www.lappi.fi/lapinliitto/c/document_library/get_file?folde-
rId=22412&name=DLFE-2751.pdf](http://www.lappi.fi/lapinliitto/c/document_library/get_file?folde-
rId=22412&name=DLFE-2751.pdf).
- Lapin yliopisto 2017. eSosiaalityön maisterikoulutus. [https://www.ulapland.fi/FI/Yk-
sikat/Yhteiskuntatieteiden-tiedekunta/Opinnot/Sosiaalityo](https://www.ulapland.fi/FI/Yk-
sikat/Yhteiskuntatieteiden-tiedekunta/Opinnot/Sosiaalityo).
- Lappi – Pohjoisen luova menestyjä. 2009. Maakuntasuunnitelma 2030. Lapin liitto. Vii-
tattu 19.12.2016 [http://www.lappi.fi/lapinliitto/c/document_library/get_file?folde-
rId=53982&name=DLFE-3226.pdf](http://www.lappi.fi/lapinliitto/c/document_library/get_file?folde-
rId=53982&name=DLFE-3226.pdf).
- Lehmuskoski, A. & Kuusisto-Niemi, S. 2012. Asiakaslähtöiset ja vaikuttavat sosiaalipal-
velut. Opas sosiaalihuollon käsitteelliseen tarkasteluun. Terveiden ja hyvinvoinnin
laitos, Itä-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus, Itä-Suomen yliopisto. Viitattu
16.2.2016 [http://www.thl.fi/attachments/tiedonhallinta/asiakaslahtoiset_ja_vaikutta-
vat_sosiaalipalvelut_opas_sosiaalihuollon_kasitteelliseen_tarkasteluun.pdf](http://www.thl.fi/attachments/tiedonhallinta/asiakaslahtoiset_ja_vaikutta-
vat_sosiaalipalvelut_opas_sosiaalihuollon_kasitteelliseen_tarkasteluun.pdf).

- Lehtola, I. 2008. Matka maalta markettiin – Liikkuminen ja palvelujen muutos itäsuomalaisella maaseudulla. Tiehallinnon selvityksiä 2008:25. Kuopio: Tiehallinto. Viitattu 15.7.2017 https://julkaisut.liikennevirasto.fi/pdf2/3201104-v-matka_maalta_markettiin.pdf.
- Lehtola, R. & Ruotsala, P. 2017. Saamenkielisten palveluiden nykytilakartoitus. Saamelaisien lasten-, nuorten ja perheiden palvelut. Saamelaiskäräjät ja Posken saamelaisyksikkö. Viitattu 17.3.2017 http://stm.fi/documents/1271139/4067344/SAAMELA-PEselvitys110117_final.pdf/f1418169-7e37-4d7a-803d-30d192ffed5f.
- Leinamo, K. 2015. Palvelut läheltä. Maaseudun asukkaiden näkemyksiä kuntapalveluiden ja valtion paikallishallinnon palvelujen muutoksessa. Vaasan yliopisto. Levón-instituutti. Palvelututkimus 2015:1.
- Linna, E. & Kangastie, H. Pohjoista tekoa – Lapin ammattikorkeakoulun strategia ja profiloituminen. Lapin amk:n julkaisuja sarja B 2016:1. Rovaniemi. Viitattu 1.2.2017 <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-316-119-1>.
- Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmä YTR. 2014. Mahdollisuuksien maaseutu. Maaseutupoliittinen kokonaisuohjelma 2014-2020. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja. Alueiden kehittäminen. 2014:9.
- Magga, R. 2010. Saamelaisien lainsäädännöllinen asema ja oikeudet alkuperäiskansana. Teoksessa Magga, R. & Guttorm, S. (toim.) BÁLGÁ NALA – Kulttuurisia erityispiirteitä etsimässä. SámiSoster ry. Viitattu 20.5.2017 <http://www.samisoster.fi/wp-content/uploads/2014/09/Balga-Nala-2010.pdf>.
- Matkahuolto 2017. www.matkahuolto.fi. Viitattu 29.12.2017.
- MTV- uutiset 10.1.2017. Lapin matkailu hurjassa kasvussa: ”Kriittinen kynnyks ylitetty”. Viitattu 15.4.2017 <https://www.mtv.fi/uutiset/kotimaa/artikkeli/lapin-matkailu-hurjassa-kasvussa-kriittinen-kynnyks-ylitetty/6258018#gs.78sX2zl>.
- Möttönen, S. 2014. Onko kunnalliselle sosiaalipolitiikalle tilaa rakenteiden muutoksessa? Teoksessa Salonen-Soulié, U. (toim.) Kunnallisen sosiaalipolitiikan tila ja tulevaisuus – haasteet opetukselle ja tutkimukselle. Viitattu 15.2.2017 http://www.huoltaja-saatio.fi/wp-content/uploads/2016/06/HuSa_Kunnallisen-sosiaalipolitiikan-tila-ja-tulevaisuus.pdf.
- Niemelä, P. Hyvinvointipolitiikan teoria. Teoksessa Niemelä, P. (toim.) 2010 Hyvinvointipolitiikka. Helsinki: WSOYpro, 29.
- Nikunlassi, Y. 2006 Tietoteknologia kylien hyvinvointipalvelujen kehittämisessä. Teoksessa Kilpeläinen, A. & Nikunlassi, Y. 2006 (toim.) Kylät muutoksessa. Hankkeet kylien hyvinvoinnin edistäjinä. Pohjois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus. Oulu.
- Pasanen, A. 2016. Saamebarometri 2016 - Selvitys saamenkielisistä palveluista Saamelaisalueella. Viitattu 4.2.2017 <http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/78941>.
- Pautamo, E. 2010. Saamenkielisten aineenopettajien koulutuksen nykytila ja kehittämistarpeet. Giellagas-instituutti, Oulun yliopisto. Viitattu 16.4.2017 http://www oulu.fi/giellagas/tiedostot/AJANKOHTAISTA/Aineenopettajakoulutus%20raportti_2010.pdf.
- Peltola, T. Empirian ja teorian vuoropuhelu. 2007. Teoksessa Laine, M., Bamberg, J. & Jokinen, P. (toim.) Tapaustutkimuksen taito. Helsinki: Gaudeamus, 111.
- Pihavainio, M. Syntax error vai smart countryside. 3. Sektorin näkökulma digitalisaation toimivuudesta syrjäseudulla. Sosionomi (ylempi AMK) tutkinnon opinnäytetyö. Lapin ammattikorkeakoulu. Käsikirjoitus.
- Pyykkönen, T. 2012. Yksi käsite, monta merkitystä. Käsitetutkimus 2000-luvun hyvinvointitutkimuksessa. Lapin yliopisto. Sosiologia. Pro gradu- tutkielma. Viitattu 14.3.2017 <https://lauda.ulapland.fi/bitstream/handle/10024/61570/Pyykk%C3%B6nen.Topias.pdf?sequence=1>.
- Pöysti, T. Sosiaali- ja terveyshuollon järjestämisvastuu ja aluejako. Luettu 5.4.2017 <http://alueuudistus.fi/documents/1477425/2782435/Sosiaali-tja+terveydenhuollon+j%C3%A4rjest%C3%A4misvastuu+ja+aluejako+8.3.2016.pdf>.
- Rantanen, M. 2012. Palvelujen saavutettavuuden käsite ja ulottuvuudet. Teoksessa: Rehunen, A., Rantanen, M., Lehtola, I. & Hiltunen, M J (toim.) Palvelujen saavutetta-

- vuus muutoksessa- Maaseudun vakituisten ja vapaa-ajan asukkaiden palveluympäristön kehityssuunnat ja uudet mahdollisuudet. Helsingin yliopisto. Raporttisarja 2012:88.
- Rajaseutu Ry. 2017. Utsjoki on vuoden rajakunta 2015. Viitattu 21.2.2017 <https://www.rajaseutu.fi/?x118281=230827>.
- Ratkaisujen Suomi 2015. Neuvottelutulos strategisesta hallitusohjelmasta. Valtioneuvosto. Viitattu 17.7.2017 http://valtioneuvosto.fi/documents/10184/1427398/Hallitusohjelma_27052015.pdf/75d94d8d-15c9-405a-8a9b-eca4987b635e.
- Ruotsala, P. 2017. Yhdenvertaisuus sosiaali- ja terveystaloudissa. Viitattu 28.5.2017 <http://lapinsotesavotta.fi/blog/2017/03/13/pia-ruotsala-yhdenvertaisuus-sosiaali-ja-terveyspalveluissa/>.
- Saamen kielilaki 15.12.2003/1086. <http://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2003/20031086>.
- Saamelaiskäräjät 2017. Saamelaiset Suomessa. Viitattu 20.7.2017 http://www.same-diggi.fi/index.php?option=com_content&task=blogcategory&id=105&Itemid=104.
- Saaranen-Kauppinen, A. & Puusniikka, A. 2006. KvaliMOTV - Menetelmäopetuksen tietovaranto. Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto. Viitattu 19.9.2017 <http://fsd.uta.fi/menetelmaopetus/>.
- Saari, J. 2008. Sosiaaliset innovaatiot ja hyvinvointivaltion muutos. (toim.). Helsinki: Sosiaali- ja terveysturvan keskusliitto.
- Selkälä, A., Viinamäki, L., Suikkanen, A. & Vasari, P. 2016. e-Kansalaisuus syrjäseudulla. Internetin käyttökokemuksia Lapista. Yhteiskuntapolitiikka 81 (2016):3.
- Sosiaalibarometri 2017. Parantaako sote-uudistus palveluita? Perustoimeentulotuen Kela-siirron vaikutukset Mikä edistää työllisyyttä? https://www.soste.fi/media/soste_sosiaalibarometri_2017.pdf.
- Sosiaalikollega 2017. Virtu.fi-sähköiset palvelut lappilaisille. <http://www.sosiaalikollega.fi/hankkeet/virtu-fi-hanke>.
- Sosiaalivakuutus 2017. Digitalisaatio muokkaa sotea. <https://sosiaalivakuutus.fi/digitalisaatio-muokkaa-sotea/>.
- SOSTE 2017. Aika lisä valinnanvapauslain valmisteluun 23.3.2017. Viitattu 30.5.2017 <https://www.soste.fi/ajankohtaista/soste-aikalisa-valinnanvapauslain-valmisteluun.html>.
- STM 2010. Sosiaalisesti kestävä Suomi 2020. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-3106-0>.
- STM 2015. Sosiaali- ja terveysministeriön www-sivut 2015. Hakupäivä 21.9.2015. <http://stm.fi/sote-uudistus>.
- STM 2016. Digitalisaatio terveyden ja hyvinvoinnin tukena. Sosiaali- ja terveysministeriön digitalisaatiolinjaukset 2025. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2016:5. Helsinki. Viitattu 6.10.2017 <http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/75526/JUL2016-5-hallinnonalan-ditalisaation-linjaukset-2025.pdf>.
- Suomen perustuslaki 11.6.1999/731. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990731>.
- THL 2015. Hyvinvointi kuuluu kaikille. Sosioekonomisten hyvinvointi- ja terveyserojen kaventaminen. Viitattu 16.3.2017 https://www.thl.fi/documents/890257/1938246/Sosioekonomisten+hyvinvointi-+ja+terveyserojen+kaventaminen_1.6.2015.pdf/dc8523f7-a8c0-4d6c-b479-d361cfe14f71.
- Tilastokeskus 2017. Kotitalouden internetyhteydet kotitalouden nettotulojen, asuinpaikan kaupunkimaisuuden ja kotitalouden koon mukaan 2015, % -osuus kotitalouksista. Viitattu 24.7.2017 https://tilastokeskus.fi/til/sutivi/2015/sutivi_2015_2015-11-26_tau_005_fi.html.
- Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2009. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Tammi.
- Utsjoen kunta 2017. Viitattu 21.2.2017 <http://www.utsjoki.fi/fi/etusivu.php>.
- Valli-Lintu, A., Palonen, K. & Nyholm, I. 2017. Tulevaisuuden kunta - asiantuntijaryhmän muistio sote- ja maakuntauudistuksen vaikutuksista kuntiin. Valtiovarainministe-

- riön julkaisu /2017: A11. Viitattu: 17.8.2017 https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/79242/Raportin%20taittoversio_06022017_final.pdf?sequence=1&isAllowed=y.
- Valtionkonttori 2015. Valmiina digikiriin. Digitalisaatio ja virastojen tuottavuuspotentiaali. Valtiokonttorin selvitys. Loppuraportti 18.12.2015. Viitattu 14.7.2017 <http://www.valtiokonttori.fi/download/noname/%7B8B28514D-E7AA-4384-A6D6-6B85615A3D93%7D/92716>.
- Vertio, K. 2014. Vahvemmat yhdessä. Moniammatilliset toimintamallit arjen turvallisuuden parantamiseksi. Sisäministeriön julkaisuja 2014:31. Viitattu 17.6.2017 <http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/78970/Vahvemmat%20yhdessä%20-%20Moniammatillinen%20työ%20arjen%20turvallisuuden%20parantamiseksi.pdf>.
- Viestintävirasto 2017. Valokuitu takaa pääsyn nopeaan laajakaistaverkkoon. Viitattu 14.9.2017 <https://www.viestintavirasto.fi/tilastotjatutkimukset/katsauksetjaartikkelit/2017/valokuitutakaapaasynnopeaanlaajakaistaverkkoon.html>.
- Viinamäki, L. 2007. Triangulatiivisen tutkimusasetelman soveltamismahdollisuudet. Teoksessa Viinamäki, L. & Saari, E. (toim.) Polkuja soveltavaan yhteiskuntatieteelliseen tutkimukseen. Helsinki: Tammi, 173–181
- Viinamäki, L. 2011. (toim.) Utsjoen hyvinvointiselonteko. Kemi-Tornion ammattikorkeakoulun julkaisuja Sarja A. Tutkimukset 2011:2. Viitattu 10.8.2017 http://www3.tokem.fi/kirjasto/tiedostot/Viinamaki_A_2_2011.pdf.
- Viinamäki, L. (toim.) 2014. Pohjois-Lapin seutukunnan hyvinvointibarometri 2013. Lapin ammattikorkeakoulun julkaisuja Sarja A. Tutkimukset 2014:2.
- Viinamäki, L., Kivivirta, V., Selkälä, A., Voutilainen, O., Syväjärvi, A. & Suikkanen, A. 2017. ... ajasta ja paikasta riippumatta ... Digikansalaisuus ja palveluiden saatavuus maaseudulla – hankkeen loppuraportti. Lapin ammattikorkeakoulun julkaisuja Sarja A. Referee- tutkimukset 2017:1. Viitattu 10.11.2017 www.lapinamk.fi/loader.aspx?id=6210285f-3c58-448e-b1f5-61081a485838.
- Viinamäki, L. & Pohjola A. 2016. Sosiaalialan T-osaaminen sote-uudistuksessa. AMK-lehti/UAS Journal – ammattikorkeakoulujen yhteinen verkkolehti. 2016:2. Työelämä. Viitattu 2.5.2017 <https://uasjournal.fi/tyoelama/sosiaalialan-t-osaaminen-sote-uudistuksessa/>.
- Viinamäki, L., Selkälä, A. & Suikkanen, A. Havaintoja e-kansalaisuudesta eräissä EU-maissa, Suomessa ja Suomen Lapissa. Lumen 2016:1teema-artikkeli. www.lapinamk.fi/loader.aspx?id=25cbf626-1638-4815-9b4b-4613343e3f80.
- Virtu.fi. 2017. Virtuaalinen sosiaali- ja terveystalokeskus. Viitattu 16.3.2017 <http://www.sosiaalikallega.fi/virtu.fi/>.
- Zitting, J. & Ilmarinen, K. 2010. Missä on lähipalvelu? Lähipalvelukäsitteen määrittely ja käyttö julkisissa asiakirjoissa. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos – raportti 2010:43. Helsinki: Yliopistopaino.
- Yhteisverkko 2017. Mobilisti kaikkialla. Viitattu 20.7.2017. <http://www.esitteemme.fi/yhteisverkko/WebView/>.
- Yin, RK. 2014. Case study research: design and methods. Sage. Thousand Oaks, CA.
- Yle-uutiset. 2017. Lapin matkailu ylsi kaikkien aikojen ennätyslukuihin viime vuonna 16.2.2017. Viitattu 15.4.2017 <https://yle.fi/uutiset/3-9463279>.
- Yle-uutiset. 2015. Utsjoesta vuoden rajakunta 7.1.2015. Viitattu 15.4.2017 <https://yle.fi/uutiset/3-7720242>.

LIITTEET

Liite 1. Saatekirje

Liite 2. Haastattelurunko haastattelukysymyksiin

Liite 1. Digikansalaisuus ja palveluiden saavutettavuus maaseudulla -hankkeen yleisesittely ja opinnäytetyön haastattelurunko kysymyksineen.

22.2.2017

Digikansalaisuus ja palveluiden saavutettavuus maaseudulla -hankkeen yleisesittely

Digikansalaisuus ja palveluiden saavutettavuus maaseudulla -hankkeessa selvitetään internetperustaista asiointia Lapin, Pohjanmaan ja Pohjois-Karjalan maakunnissa sekä digipalveluja käyttävien kansalaisten että digipalveluja tuottavien viranomaisten näkökulmista. Kansalaiskysely on toteutettu lokakuussa 2016, jolloin jokaiseen maakuntaan lähetettiin yhteensä 1000 kansalaiselle postikysely. Viranomaiskysely on toteutettu verkkokyselynä tammi–helmikuussa 2017 hankkeen kannalta keskeisille kuntien viranomaisille ja aluehallintoviranomaisille tutkimusmaakunnissa. Lisäksi maalisi–huhtikuussa järjestetään alustavien tutkimustulosten esittelyyn perustuvat maakunnittaiset työpajat. Tutkimushankkeessa saatua tietoa hyödynnetään internetperustaisten sähköisten palveluiden kehittämisessä.

Lapin ja Vaasan yliopistojen sekä Lapin ammattikorkeakoulun toteuttamaa Digikansalaisuus ja palveluiden saavutettavuus maaseudulla -hanketta rahoittaa maa- ja metsätalousministeriö. Hankkeessa akateemisena johtajana toimii professori *Antti Syväjärvi* (antti.syvajarvi@ulapland.fi) Lapin yliopistosta sekä tutkijoina *Ville Kivivirta*, *Arto Selkälä*, *Asko Suikkanen*, *Leena Viinämäki* ja *Olli Voutilainen*.

Hankkeessa noudatetaan tutkimuseettisiä toimintaperiaatteita ja tietosuojalakeja. Hankkeessa kerättyä tutkimusaineistoa (*kansalais- ja viranomaiskyselyt sekä asiantuntijahaastattelut*) ei voida yhdistää vastaajan nimeen.

Olen Hanne Lappi Ivalosta. Teen opinnäytetyötä Lapin ammattikorkeakouluun sosionomi (ylempi AMK) -tutkintoon liittyen. Opinnäytetyöni ohjaajana toimii em.

tutkijaryhmästä Lapin AMK:n sosiaalialan yliopettaja *Leena Viinamäki* (leena.viinamaki@lapinamk.fi). Olen saanut yhteystietonne edustamaanne organisaation www-sivulta.

Opinnäytetyöni aihe on E-hyvinvointipalveluiden nykytila ja tulevaisuus Inarin, Utsjoen ja Enontekiön kunnissa. Tehtävänä on selvittää E-hyvinvointipalveluiden nykytila ko. kunnissa ja nostaa esiin mahdollisia kehittämistarpeita tulevaisuuden kehittämistyön tueksi. Päättökäsitteistoni muodostuu haastatteluaineistosta.

Äänitän haastattelut, mikäli suostutte siihen. Näin ollen pystyn keskittymään haastatteluun paremmin. Äänitteet tuhoaan analysoinnin jälkeen. Haastatteluun olisi hyvä varata n. 1 tuntia. Alustavat haastattelukysymykset löytyvät seuraavalta sivulta. Voitte rauhassa tutustua kysymyksiin ennen haastattelua. Mikäli tulee kysyttävää tulevasta haastattelusta ja/tai opinnäytetyöstä, vastaa mielelläni kysymyksiin.

Ystävällisin terveisin

Hanne Lappi

hanne.pohjonen@edu.lapinamk.fi

p. 040 7455 759

Liite 2. Haastattelukysymykset

1. Hyvinvointi- ja e-hyvinvointipalveluiden tila nyt ja vuonna 2020

- **Väestö ja asuinalue**
 - Miten kuvailisit kuntalaisten internetosaamista/ -aktiivisuutta e-hyvinvointipalveluiden käyttäjinä?
 - Miten pitkät etäisyydet ja harvaan asutus vaikuttaa palveluiden järjestämiseen?
 - Miten huoltosuhteen muuttuminen vaikuttaa hyvinvointi- ja e-hyvinvointipalveluiden järjestämiseen tulevaisuudessa?
- **hyvinvointipalvelut**
 - Miten kuvaisitte hyvinvointipalveluiden tilaa kunnassanne nyt?
 - Millaisia haasteita ja mahdollisuuksia näette katsoessanne tulevaisuuteen?
 - Miten hyvinvointipalveluiden siirtyminen internetperusteiseksi vaikuttaa kuntalaisten hyvinvointiin?
- **E-hyvinvointipalvelut**
 - Millaisena näette e- hyvinvointipalveluiden nykytilan ja tulevaisuuden?
 - Millaisia haasteita ja mahdollisuuksia näette e-hyvinvointipalveluiden saatavuuden ja saavutettavuuden näkökulmasta?
 - Miten näette e-hyvinvointipalveluiden alueellisen kehittämisen vaikutukset kunnassanne?

2. Sote-uudistuksen haasteet ja mahdollisuudet

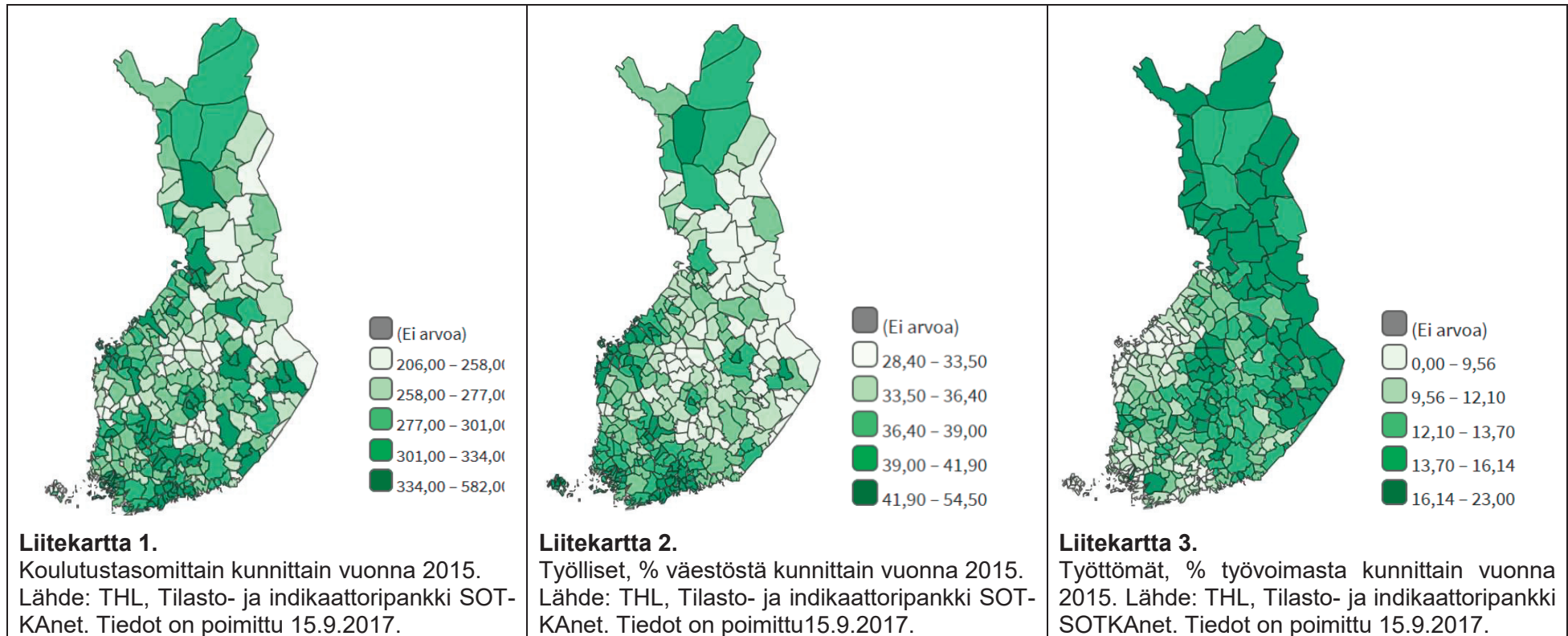
- **Sote-uudistus**
 - Miten Sote-uudistus vaikuttaa hyvinvointi- ja e-hyvinvointipalveluiden järjestämiseen?
 - Miten Sote-uudistus vaikuttaa palveluiden saatavuuden ja saavutettavuuteen kansalaisten näkökulmasta?
 - Miten visioisit e- hyvinvointipalveluiden tulevaisuutta Sote-uudistuksen myötä?
- **Digitalisaatio**
 - Millainen merkitys digitalisaatiolla on Sote-uudistuksessa?
 - Voidaanko sen avulla vähentää eriarvoistumista harvaan asutulla maaseudulla? Miten? Miksi?
 - Vaikuttaako alueellinen digi- kehittäminen e-hyvinvointipalveluiden järjestämiseen kunnassanne? Miten? Miksi?
- **Yhdenvertaisuus**
 - Miten kuntalaisten yhdenvertaisuus palveluiden käyttäjinä toteutuu nyt? Millaisia kehittämistarpeita on?
 - Voidaanko e-hyvinvointipalveluita kehittämällä edistää yhdenvertaisuuden toteutumista?

3. Saamelaiset palvelun käyttäjinä

- **Saamen kieli**
 - Millaiset mahdollisuudet saamea äidinkielenä käytävällä saamelaisella on saada viranomaispalveluita saameksi?
 - Kuinka hyvin hyvinvointipalveluissa olevat työntekijät tietävät eri lakien määrittelemistä oikeuksista saada palveluita omalla äidinkielellä (tässä tapauksessa saamenkielellä)?

- **Saamenkieliset hyvinvointi- ja e-hyvinvointipalvelut**
 - Mikä on saamenkielisten hyvinvointi- ja e-hyvinvointipalveluiden tila nyt?
 - Miten saamelaisten kielelliset oikeudet toteutuu hyvinvointi- ja e-hyvinvointipalveluissa?
 - Millaiset edellytykset on tulevaisuudessa tuottaa ja kehittää saamenkielisiä e-hyvinvointipalveluita?
- **Saamenkielen osaaminen**
 - Mikä on viranomaisen näkökulmasta saamenkielen osaamisen taso hyvinvointi- ja e-hyvinvointipalveluissa?
 - Millaiset mahdollisuudet saamenkielisten e-hyvinvointipalveluiden tuottamiselle ja kehittämiselle kunnassanne on osaamisen näkökulmasta?

LIITEKARTAT

Tämä julkaisu on esimerkki, millä tavoin opinnäytetyössä voi realisoitua samanaikaisesti sosionomi ylempi (AMK) -koulutuksen AMK-kohtainen profiili kohderyhmäspesifisti osana korkeakoulutuksen duaalimallin akateemisen ja ammatillisen pilarin yhteistyössä toteuttamaa erillisrahoitteista TKI-hanketta. Lapissa sosionomi (ylempi AMK) -tutkintokoulutuksen profiilina on ollut sosiaalialan kansalais- ja aluelähtöinen kehittäminen jo jatkotutkintokokeiluvaiheesta lähtien vuodesta 2003 alkaen.

Hanne Lapin opinnäytetyön tulosten mukaan merkittävä kansalaisten huolenaihe tulevaisuudessa tulee olemaan hyvinvointipalveluista erityisesti sosiaali- ja terveyspalvelut. Sote-uudistus luo epävarmuutta Lapin harvaan asutulla maaseudulla, jossa pitkät etäisyydet sekä saamelaislottuvuus luovat reunaehdoja palveluiden saatavuuden ja saavutettavuuden turvaamiseksi. Suomenkieliset e-hyvinvointipalvelut kehittyvät jatkuvasti ja niiden käyttö lisääntyy myös kuntalaisten keskuudessa. Sen sijaan saamenkieliset e-hyvinvointipalvelut ovat vielä ottamassa ensiaskeleitä. Digitalisaation luomat mahdollisuudet parantavat e-hyvinvointipalveluiden saatavuutta ja saavutettavuutta tulevaisuudessa, mikäli kuuluvaushaasteisiin pystytään vastaamaan. Luonnon kaunis Lapin harvaan asuttu maaseutu on monien haasteiden edessä tulevaisuudessa, jotta kuntalaisten yhdenvertaiset ja kokonaisvaltaiset hyvinvoinnin ylläpitämisen ja kehittämisen edellytykset toteutuvat.

LAPIN AMK⁷
Lapland University of Applied Sciences

www.lapinamk.fi

ISBN 978-952-316-270-9